

מיכל ארבל

לא רשום

מסע משפחתי אל הסוד שנמחק מן
הארכיון

המעטפה החומה

האור ברחוב עזה עדיין היה אפור ודליל כשנועה בן-עמי פתחה את המחשב הנייד שלה. השעה הייתה שש ועשרים בבוקר. בדירת שני החדרים שלה ברחביה שרר שקט מוחלט, מופרע רק על ידי זמזום חרישי של המקרר הישן במטבחון. היא ישבה ליד שולחן העץ הקטן ששימש לה כפינת עבודה, כוס מים מנירוסטה מונחת ליד מסך הלנובו, ולידה מונח הסורק הנייד הקומפקטי שלה. על המסך היה פתוח קובץ אקסל רחב, עמוס בתאריכים, שמות משפחה בפולנית ונקודות ציון של בתי עלמין. הלקוח הנוכחי שלה, עורך דין מתל אביב שייצג משפחה בסכסוך ירושה, שילם לה כדי למצוא קשר רשמי בין שני אחים שנפרדו בורשה של לפני מלחמת העולם השנייה. העבודה דרשה סבלנות, יכולת הצלבה של מסמכים חלקיים, ובעיקר ניתוק רגשי. נועה אהבה את הניתוק הזה. היא אהבה את העובדה שהאנשים בטבלאות שלה כבר אינם, שהכאב שלהם התקרר והפך לדיו על נייר, ושהתפקיד שלה הוא רק לסדר את העובדות בתוך קלסר שקוף ולמסור אותו הלאה.

היא רכנה קדימה ובחנה תעודת פטירה סרוקה מרישומי הצלב האדום. הכתב היה דהוי, נטוי בזווית חדה, והאותיות התחברו זו לזו באופן שהקשה על הקריאה. היא הגדילה את התמונה על המסך, מנסה לפענח את האות השלישית בשם המשפחה. זו הייתה השגרה שלה. לקום מוקדם, לפני שהרחובות מתמלאים ברעש של

אוטובוסים וסטודנטים בדרכם לאוניברסיטה, ולצלול לתוך חיים של אנשים זרים. היא רשמה הערה במחברת הספירלה השחורה שלה, מקפידה להשתמש בעיפרון מחודד היטב. העיפרון איפשר תיקונים, ונועה ידעה שבעבודה שלה, ודאות היא תמיד מצב זמני עד שמתגלה מסמך נוסף שסותר אותה.

הטלפון הנייד שלה רטט על השולחן. המסך הואר והציג את המילה "אימא". נועה הניחה את העיפרון. מרים מעולם לא התקשרה בשעות כאלה. סדר היום של אמה היה קבוע ונוקשה: השכמה בשש וחצי, התארגנות, יציאה למשרד הקבלנים שבו ניהלה את החשבונות, ושיחות טלפון קצרות וענייניות רק בהפסקת הצהריים או בשעות הערב המוקדמות. שיחה בשעה שש וארבעים בבוקר העידה על חריגה מהשגרה, וחריגות מהשגרה בעולמה של מרים היו תמיד סיבה לדאגה. נועה לחצה על כפתור המענה והצמידה את המכשיר לאוזנה. "את ערה?", קולה של מרים לא היה שאלה אלא קביעה. נשמע בו מתח דק, כבוש היטב תחת שכבות של שליטה עצמית. "כן, אימא. אני עובדת. קרה משהו."

"סבתא התקשרה אליי עכשיו," מרים אמרה. ברקע נשמע רעש של מפתחות וטריקת דלת, סימן לכך שמרים כבר הייתה בדרכה החוצה מהבית. "היא מבקשת שתבואי אליה. הבוקר." נועה יישרה את גבה בכיסא. אסתר בן-עמי לא נהגה לבקש ביקורי פתע. סבתא חיה את חייה בדירת השיכון הישנה בקריית יובל מתוך צניעות והסתפקות במועט, מקפידה שלא להטריח איש. הביקורים אצלה היו קבועים מראש, בדרך כלל בשישי בצהריים, וכללו ישיבה במטבח, שתיית תה, ושיחות על נושאים יומיומיים שלא דרשו מאמץ רגשי.

"היא לא מרגישה טוב?" נועה שאלה, העיניים שלה עדיין על מסך המחשב, אבל המחשבות כבר החלו לנדוד לכיוון קווי האוטובוס לדרום העיר.

"היא בסדר גמור מבחינה פיזית," מרים ענתה, והטון שלה הפך למעט יותר קצר. "היא פשוט אמרה שהיא צריכה אותך. ספציפית אותך. היא שאלה אם את יכולה להביא את התיק שלך, עם הדברים שאת קוראת בהם. ככה היא קראה לזה." "היא רוצה שאבדוק לה משהו?"

"אני לא יודעת, נועה. היא לא הסבירה לי והיא לא רצתה להסביר. את מכירה אותה, כשהיא מחליטה לשתוק שום דבר לא יוציא ממנה מילה. היא מצאה איזו מעטפה במגירה של השידה בחדר השינה. המגירה התחתונה שהיא אף פעם לא פותחת. אני לא מבינה למה היא בכלל התחילה לחטט שם על הבוקר. אמרתי לה שאני יכולה לבוא לפני העבודה, אבל היא אמרה שאין צורך, שהיא צריכה אותך."

נועה שמעה את העלבון הדק בקולה של אמה. מרים הייתה זו שדאגה לקניות, לתרופות, לתשלום החשבוניות של אסתר. היא הייתה הבת המסורה, המעשית, זו שמתחזקת את ההווה. נועה, לעומתה, ייצגה את העבר. המקצוע שלה, החיטוט בניירות ישנים, תמיד עורר במרים אי-נוחות מסוימת. מרים האמינה שמה שחלף צריך להישאר בעבר, ושחיפוש אחרי שורשים מביא בעיקר אבק וצרות. "אני אסע אליה עכשיו," נועה אמרה וסגרה את קובץ האקסל.

"אני אעדכן אותך ברגע שאבין מה היא רוצה." "אל תעשי מזה עניין גדול," מרים אמרה לפני שניתקה. "היא אישה מבוגרת. לפעמים הם מוצאים איזה נייר ישן מהבנק וחושבים שזה חשוב. תרגיעי אותה ותלכי."

נועה הניחה את הטלפון והביטה בחדר הריק שלה. היא סגרה את המחשב הנייד והכניסה אותו לתיק הבד האפור שלה. היא הוסיפה את מחברת הספירלה, קלמר קטן עם עפרונות, וקלסר פלסטיק שקוף וריק. היא לא לקחה את הסורק. משהו בטון של מרים, ובבקשה המוזרה של אסתר, אמר לה שזה לא רגע לטכנולוגיה. היא נעלה

נעליים נוחות, לקחה את המפתחות ויצאה אל הבוקר הירושלמי. האוויר בחוץ היה קריר וצלול, נושא איתו את הריח האופייני של סתיו מתקרב. נועה הלכה לכיוון תחנת האוטובוס ברחוב המלך ג'ורג'. העיר רק התחילה להתעורר. פועלי ניקיון רוקנו פחים, וריח של מאפים טריים עלה מאחת החנויות הקטנות. היא עלתה על קו 19, מצאה מושב פנוי בחלקו האחורי של האוטובוס, והביטה מבעד לחלון. הנסיעה ממרכז העיר לקריית יובל הייתה כמו מסע בין שתי ערים שונות. הבניינים המטופחים של רחביה התחלפו בהדרגה בשיכוני רכבת ארוכים, בנויים מבטון חשוף ומוקפים בצמחייה לא מסודרת. זו הייתה ירושלים של עולים, של משפחות ששוכנו בדירות קטנות בשנות החמישים והשישים, מקום שבו ההיסטוריה לא נשמרה במוזיאונים אלא בקירות המתקלפים ובמרפסות הסגורות בתריסי פלסטיק.

נועה הכירה את השתיקות של משפחתה. הן היו נוכחות בבית שבו גדלה כמו רהיטים כבדים שכולם למדו לעקוף מבלי להיתקל בהם. מעולם לא דיברו על השנים הראשונות של אסתר בארץ, על התקופה במחנה העולים, או על הדרך שבה איבדה את הוריה. כשנועה הייתה שואלת שאלות בילדותה, התשובות תמיד היו קצרות, חותכות, ומלוות במבט שאמר שהנושא סגור. היא למדה לקרוא את הרמזים: את האופן שבו מרים הייתה מעבירה נושא בחדות, את הציניות שדוד, אחיה של מרים, היה עוטה על עצמו כשהשיחה התקרבה לעבר, ואת השקט המוחלט של אסתר. אבל השתיקה הזו הייתה כללית. היא הייתה אווירה, מצב צבירה של המשפחה. הבקשה של אסתר הבוקר, המעטפה המסוימת במגירה המסוימת, רמזה על משהו אחר. על אירוע נקודתי. על סוד שיש לו צורה וגבולות. האוטובוס עצר בתחנה ברחוב טהון. נועה ירדה והחלה ללכת לכיוון השיכון של סבתה. הבניין היה מבנה ארוך בן ארבע קומות, צבוע בלבן דהוי שהפך לאפור עם השנים. היא נכנסה לחדר המדרגות.

הריח היה מוכר ומנחם: תערובת של חומר ניקוי בניחוח אורנים, אבק ישן, ותבשילים מאתמול. היא עלתה במדרגות הטראצו השחוקות לקומה השנייה. הדלת של אסתר, עשויה עץ כהה עם עינית נחושת קטנה, הייתה סגורה. נועה לא דפקה. היא הוציאה את המפתח שלה מהתיק וסובבה אותו בחור המנעול בשקט.

היא נכנסה פנימה וסגרה את הדלת אחריה. הדירה הייתה קטנה, חשוכה מעט, ושמרה על סדר מופתי. בסלון עמד מזנון עץ כבד שעליו הונחו כוסות חרסינה שאף אחד לא שתה בהן מעולם. שעון קיר ישן תקתק בקצב איטי. הווילונות היו מוסטים למחצה, מכניסים פנימה פסי אור דקים שהאירו את חלקיקי האבק באוויר.

"סבתא?" נועה קראה בשקט.

"אני במטבח, יא בנתי," קולה של אסתר הגיע מהחדר הפנימי. נועה הניחה את התיק על הכיסא בסלון ונכנסה למטבח. אסתר ישבה ליד שולחן הפורמייקה הקטן. היא הייתה אישה קטנת קומה, לבושה בשמלת בית פשוטה בצבע תכלת דהוי, שערה הלבן אסוף לאחור בקפידה. פניה היו חרושות קמטים עמוקים, אבל עיניה הכהות היו צלולות וחדות. על השולחן לא היו כוסות תה. לא הייתה צלחת עם עוגיות כעך יבשות. זה היה הסימן הראשון לכך שהביקור הזה אינו דומה לשום ביקור קודם. במרכז השולחן, מונחת בדיוק במרכז הריבוע של הפורמייקה, הייתה מעטפה חומה גדולה.

"בוקר טוב, סבתא," נועה אמרה והתיישבה מולה. היא לא ניסתה לזוז מעצ. משפחת בן-עמי לא הייתה משפחה של חיבוקים ונשיקות מיותרות. האהבה הובעה דרך נוכחות, דרך עזרה מעשית, ודרך שמירה על כבוד הדדי.

אסתר הביטה בה. היא שילבה את ידיה הקטנות והמיובלות על ברכיה. "אימא שלך כועסת שהתקשרתי."

"היא לא כועסת, היא דואגת," נועה אמרה. "היא נבהלה שהתקשרת כל כך מוקדם."

"רציתי שתבואי לפני שדוד בא. לפני שכולם מתחילים לשאול שאלות," אסתר אמרה. הקול שלה היה שקט, נטול דרמה, אבל הייתה בו נחישות שנועה הכירה היטב. "קמתי בלילה. לא הצלחתי לישון. הלכתי לחפש כדור לכאב ראש במגירה של השידה, וראיתי שהמגירה התחתונה קצת פתוחה. ניסיתי לסגור אותה והיא נתקעה. אז הוצאתי את הכול כדי לסדר."

היא השתתקה. המבט שלה נפל על המעטפה החומה. נועה המתינה. בעבודתה בארכיונים היא למדה שהדבר הגרוע ביותר שאפשר לעשות מול אדם שמתקשה לדבר הוא להאיץ בו. שתיקה היא כלי קיבול, ואם מחכים מספיק זמן, מישו ימלא אותה. "מצאתי את זה שם," אסתר אמרה לבסוף. "למטה, מתחת למצעים הישנים שאני כבר לא משתמשת בהם. לא פתחתי אותה שנים. שכחתי שהיא שם. או שרציתי לשכוח."

נועה הביטה במעטפה. היא הייתה עשויה מנייר עבה, מחוספס, מהסוג שכבר לא מייצרים היום. הקצוות שלה היו שחוקים וקרועים מעט. לא היה עליה רישום של נמען או שולחן. רק נייר חום וחלק. "מה יש בפנים?" נועה שאלה.

אסתר לא ענתה מיד. היא הרימה את ידה הימנית והניחה אותה על המעטפה, לא פותחת, רק נוגעת בנייר. התנועה שלה הייתה איטית, כמעט מהססת. "את עובדת עם ניירות," היא אמרה. "את יודעת לקרוא מה שכתוב ומה שלא כתוב. בשביל זה קראתי לך. אני רוצה שתסתכלי."

היא דחפה את המעטפה על השולחן לכיוונה של נועה. נועה לקחה אותה בשתי ידיים. המעטפה הייתה קלה מאוד. היא פתחה את הלשונית העליונה, שהדבק שלה התייבש והתפורר מזמן, והציצה פנימה. היה שם מסמך אחד, מקופל לשניים. היא הוציאה אותו בזהירות.

זה היה טופס רשמי, מודפס על נייר דק בגוון חום-ורדרד. הנייר

היה שביר, נושא את הריח המוכר לנועה מחדרי העיון של הארכיונים – ריח של חומציות שניכלה את התאית, של אבק זעיר, של זמן שעמד מלכת. היא פרשה את המסמך על השולחן. בראש הדף התנוסס סמל המדינה, ותחתיו הכיתוב באותיות דפוס שחורות: "תעודת עולה".

נועה עברה מיד למצב עבודה. העיניים שלה סרקו את המסמך במהירות וביעילות, מחפשות את פרטי המידע הבסיסיים. שם משפחה: בן-עמי. שם פרטי: אסתר. שנת לידה: משוערת, 1938. ארץ מוצא: תימן. היא בחנה את החותמות. הייתה שם חותמת עגולה ודהויה של משרד העלייה, וחותמת נוספת, קטנה יותר, של ביקורת הגבולות. הדיו הכחול דהה והפך לסגול חיוור. הכתב היה כתב יד פקידותי, מסולסל מעט, של אדם שכתב מאות תעודות כאלה ביום. "זו תעודת העולה שלך, סבתא," נועה אמרה והרימה את מבטה. "זה מסמך חשוב, אבל זה משהו שגרתי. לכל עולה מהתקופה ההיא יש כזה."

אסתר לא הנהנה. היא המשיכה להביט במסמך על השולחן. "תקראי את התאריך," היא אמרה בשקט. "למטה. מתי נכנסתי לארץ."

נועה החזירה את מבטה לנייר. היא ירדה לשורה התחתונה, היכן שהייתה רובריקה שכותרתה "תאריך רישום/כניסה". הפקיד מילא שם תאריך בעט נובע: 14 באוקטובר, 1950.

היא קראה את התאריך שוב. משהו במוח המקצועי שלה, זה שרגיל להצליב נתונים באופן אוטומטי, נעצר. היא ניסתה להיזכר בסיפורים המעטים ששמעה על העלייה של אסתר. היא זכרה שדוד הזכיר פעם שהם הגיעו בחורף, שהיה קר מאוד במחנה העולים. אבל לא היה לה תאריך מדויק בראש.

היא הביטה באסתר. ידיה של סבתה, שהיו מונחות כעת על השולחן, רעדו. הרעד היה קל, כמעט בלתי מורגש, רק רטט עדין בקצות האצבעות, אבל הוא היה שם. פניה של אסתר נשארו חתומות,

אבל הכתפיים שלה נשמטו מעט קדימה, כאילו משקל בלתי נראה הונח עליהן.

"ארבעה עשר באוקטובר 1950, נועה קראה את התאריך בקול רם. היא בחנה את המספרים שוב. לא הייתה טעות בקריאה. הספרות היו ברורות. "מה קרה בתאריך הזה, סבתא?"

השקט במטבח הפך סמיך יותר. זמזום המקרר הישן נשמע לפתע חזק מדי. אסתר העבירה את אגודלה על קצה השולחן. היא לא הסתכלה על נועה. המבט שלה היה ממוקד בנקודה בלתי נראית אי שם מעבר לקיר המטבח.

"הם אמרו שזה היה בנובמבר," אסתר אמרה לבסוף. הקול שלה היה יבש, חסר תהודה. "כל השנים הם אמרו לי שזה קרה בנובמבר. שבועיים אחרי שהגענו. ככה אמרו לי. ככה אני זכרתי. ככה הכרחת את עצמי לזכור."

"מי אמר לך? מה קרה בנובמבר?" נועה שאלה. היא הקפידה לשמור על קול יציב, מקצועי, למרות שהרגישה את הדופק שלה מאיץ. היא הבינה שהיא עומדת על סף תהום שהמשפחה שלה בנתה סביבה גדרות במשך עשורים.

אסתר הרימה את עיניה. היה בהן כאב צלול, חד ונטול רחמים עצמיים. "הסתכלתי על התעודה הזאת הלילה, נועה. הסתכלתי על התאריך. אם נכנסתי לארץ באוקטובר, והם לקחו אותי בנובמבר... אז היה פער. היה זמן שבו הוא היה איתי. זמן שהם מחקו לי מהראש." המילים היו תלויות באוויר. נועה ניסתה לסדר אותן למבנה הגיוני. "לקחו אותי?" במי מדובר? היא מעולם לא שמעה על מישהו שנלקח. היא ידעה שאסתר עלתה לארץ כנערה, שהוריה נפטרו בדרך, ושהיא נישאה לסבא אברהם, שנפטר לפני שנועה נולדה, זמן קצר לאחר מכן. היו לה שני ילדים: דוד ומרים. זה היה הסיפור הרשמי. זה היה העץ הגנאלוגי של משפחת בן-עמי כפי שנועה הכירה אותו. מעולם לא היה בו ענף חסר.

"סבתא, על מי את מדברת?" נועה שאלה, רוכנת קדימה, נזהרת שלא לגעת בידיה הרועדות של אסתר.

אסתר משכה את ידיה מהשולחן והניחה אותן בחיקה. היא הזדקפה מעט בכיסאה, חוזרת לעמדת המגננה המוכרת שלה. "זה מספיק להיום," היא אמרה. הטון שלה השתנה, הפך סגור ונוקשה. "אני עייפה. לא ישנתי טוב בלילה."

"את לא יכולה להגיד לי חצי משפט ולעצור," נועה אמרה. "קראת לי לכאן. הראית לי את התעודה. את חייבת להסביר לי." "אני לא חייבת שום דבר," אסתר אמרה בשקט, אבל בתקיפות. "הראיתי לך את התעודה. את רואה את התאריך. את יודעת לחפש ניירות. זה מה שרציתי. שתדעי שיש תאריך." "אבל מה אני אמורה לחפש?"

אסתר קמה מהכיסא. התנועה שלה הייתה איטית, כבדה. היא ניגשה לכיור ופתחה את הברז, נותנת למים לזרום לכמה שניות לפני שסגרה אותו שוב, פעולה חסרת תכלית שנועדה רק לייצר חציצה ביניהן. "קחי את זה איתך," היא אמרה מבלי להסתובב. "אל תשאירי את זה כאן. ואל תראי את זה לאימא שלך. היא לא תבין. היא רק תפחד."

נועה הביטה בתעודת העולה המונחת על השולחן. היא הבינה שזה לא יהיה נכון ללחוץ עכשיו. אסתר פתחה דלת קטנה, סדק צר בחומה, והיא לא תפתח אותה יותר היום. אם נועה תדחוף חזק מדי, הסדק ייסגר לתמיד. כמחקרית, היא ידעה שמסמכים הם רק נקודת ההתחלה. הם נותנים לך תאריך, מקום, שם. את הסיפור שמאחוריהם צריך לחלץ בעבודה קשה.

היא קמה מהכיסא, קיפלה את תעודת העולה בחזרה לקיפול המקורי שלה, והכניסה אותה לתוך המעטפה החומה. היא ניגשה לסלון, פתחה את תיק הבד האפור שלה, והוציאה את קלסר הפלסטיק השקוף. היא החליקה את המעטפה לתוכו, מוודאת שהיא מוגנת, ואז

הכניסה את הקלסר לתיק. המשקל של התיק לא השתנה, אבל נועה הרגישה שהוא כבד יותר.

היא חזרה למטבח. אסתר עמדה עדיין ליד הכיור.

"אני שומרת את זה אצלי, סבתא," נועה אמרה. "אני אבדוק את התאריך. אני אנסה להבין מה המשמעות שלו. אבל אנחנו נצטרך לדבר על זה שוב."

אסתר לא הסתובבה. היא רק הנהנה פעם אחת, תנועה קטנה של הראש. "תלכי לעבוד, נועה. יש לך דברים לעשות."

נועה לקחה את התיק מהסלון ויצאה מהדירה. היא ירדה במדרגות הטראצו, הריח של חומר הניקוי מרגיש עכשיו חונק מעט. כשיצאה לרחוב, השמש כבר עלתה במלואה, מאירה את שיכוני הבטון באור חזק וחסר רחמים. היא התקדמה לעבר תחנת האוטובוס. בתוך התיק שלה, צמודה למחברת הספירלה ולמחשב הנייד שמכיל חיים של זרים, נחה כעת תעודה אחת שהייתה שייכת לה. היא לא ידעה מי נלקח, היא לא ידעה מי לקח, והיא לא ידעה למה אסתר רעדה כשהסתכלה על שנת 1950. אבל היא הבינה דבר אחד בבירור: השתיקה הכללית של משפחת בן-עמי הסתיימה הבוקר. במקומה, התחילה חקירה. נועה העבירה את רצועת התיק על כתפה, הרגישה את הנוקשות של קלסר הפלסטיק מבעד לבד, והמתינה לאוטובוס שיחזיר אותה למרכז העיר.

תיק עבודה

קליק הפלסטיק של קופסת התרופות נשמע בחלל המטבח הצר כמו נקישת מטרונום. מרים ישבה ליד השולחן הקטן, משקפי הקריאה שלה מונחים על קצה החוטם, ופיזורה כדורים לתוך תאים המסומנים בימי השבוע. היא עבדה בריכוז מוחלט, מוודאת ששום כדור ללחץ דם לא יתערבב עם כדור לדילול דם. התנועות שלה היו מדויקות, תכליתיות, תנועות של מנהלת חשבונות שרגילה לייצר סדר בתוך ערימות של ניירת מבולגנת. נועה ישבה מולה והביטה באצבעות של אמה. השעה הייתה ארבע אחר הצהריים. האור שנכנס מבעד לתריסי הפלסטיק של חלון המטבח בקריית יובל היה צהוב, חלש, נושא איתו את האבק של סוף הקיץ הירושלמי. נועה חזרה לדירה הזאת שעתיים בלבד אחרי שעזבה אותה הבוקר, הפעם בעקבות הודעת טקסט קצרה ממרים שביקשה ממנה לבוא לעזור עם הסידורים של סבתא. תעודת העולה מהבוקר הייתה נעולה עכשיו במגירת שולחן העבודה של נועה בדירתה ברחביה, אבל התאריך המודפס עליה ריחף באוויר המטבח, נוכח ובלתי נראה.

אסתר עמדה ליד השיש והרתיחה מים בקומקום החשמלי הישן. היא לא אמרה מילה מאז שנועה נכנסה בדלת. הבוקר, כשהן היו לבד, היא פתחה סדק צר בחומה שהקיפה אותה עשרות שנים. עכשיו, כשמרים הייתה כאן, החומה חזרה לעמוד על תילה, חלקה ואטומה. מרים סגרה את התא של יום שלישי בנקישה חדה ואספה

את חפיסות הקרטון הריקות לערימה מסודרת. היא התלוננה על הרוקח בקופת החולים שלא רצה לכבד את המרשם הישן, ועל התור הארוך בבית המרקחת שגזל ממנה חצי יום עבודה. נועה הנהנה במקומות הנכונים. היא הכירה את הצורך של אמה לייצר שגרה דרך פרטים קטנים וטכניים. מרים לא אהבה חללים ריקים בשיחה, והיא מילאה אותם במידע חסר חשיבות כדי למנוע משאלות אמיתיות להישאל. נועה בחנה את הגב של סבתה. היא ניסתה לדמיין אותה כנערה בשנת חמישים, יורדת מאונייה, נכנסת למחנה עולים, אוזחת בתעודה שראתה הבוקר. היא ניסתה להבין מה קרה בין אוקטובר לנובמבר, אותו פער זמנים שאסתר דיברה עליו.

דלת הכניסה נפתחה ברעש. קול המפתחות המושלכים על קערת הקרמיקה במסדרון בישר על הגעתו של דוד. הוא נכנס למטבח בצעדים כבדים, ממלא את החלל הקטן בנוכחותו הגדולה. בידו האחת החזיק שקית נייר לבנה ממאפייה, ובידו השנייה טלפון סלולרי. הוא לבש חולצת פולו כחולה דהויה, ופניו היו אדומות מהחום בחוץ. דוד הניח את השקית על השולחן, ממש ליד קופסת התרופות של מרים, ומשך כיסא. ריח של שמרים אפויים ושומשום התפשט בחדר, מתערבב בריח חומרי הניקוי. מרים הרימה את עיניה מהכדורים ונזפה בו מיד על כך שלא שטף ידיים. דוד ביטל את דבריה בתנועת יד רחבה והתיישב. הוא הביא איתו את הרעש של הרחוב, את המולת היוםמום, מבלי לדעת שהוא נכנס לתוך שדה מוקשים.

"הבאתי לחמניות", דוד אמר. הוא פתח את השקית והוציא לחמנייה אחת, קורע אותה לשניים. הפירורים נפלו על מפת הפלסטיק השקופה. "היה פקק מטורף בצומת פת. חצי שעה עמדתי שם בגלל משאית קירור שנתקעה באמצע הכביש. אי אפשר לנסוע בעיר הזאת יותר, הכול חפור, הכול פקוק." הוא נגס בלחמנייה והביט בנועה. "מה את עושה פה באמצע היום? אין לך ניירות של אנשים מתים לחפש באוניברסיטה?" נועה חייכה חיוך קטן, מקצועי. זו

הייתה הדרך של דוד להביע חיבה, דרך עקיצות קטנות על המקצוע שלה. "לקחתי הפסקה," היא אמרה. אסתר הניחה ארבע כוסות זכוכית על השולחן ומזגה מים רותחים מעל עלי נענע טריים. היא התיישבה בכיסא הרביעי, קרוב לקיר. דוד המשיך לדבר על הפקקים, על מחירי הדלק, ועל נהגי האוטובוס החדשים שלא יודעים להשתלב בתנועה. מרים סגרה את קופסת התרופות והכניסה אותה לארון התלוי מעל הכיור. המטבח התנהל בקצב הרגיל שלו. משפחה ישראלית שגרתית, עם רעש רגיל ודינמיקה מוכרת.

"זה לא היה בנובמבר," אסתר אמרה.

הקול שלה חצה את הרעש של דוד כמו להב שעובר דרך נייר. הוא לא היה חזק, אבל הוא היה ברור לחלוטין, נטול כל היסוס. דוד עצר עם חצי לחמנייה באוויר. מרים, שעמדה עם הגב לשולחן, קפאה במקומה. נועה הרגישה את הדופק שלה מאיץ, הולם בקצות האצבעות. היא הביטה באסתר. סבתה ישבה זקופה, ידיה מונחות על ברכיה מתחת לשולחן, עיניה ממוקדות בנקודה שבין דוד לנועה. היא לא נראתה כמו אישה זקנה ומבולבלת. היא נראתה כמו אדם שהחליט לפרק בניין.

"מה לא היה בנובמבר, אימא?" מרים שאלה. היא הסתובבה לאט. הקול שלה היה זהיר, מתוח. היא זיהתה את הטון של אסתר, והיא לא אהבה אותו. התפקיד של מרים היה לשמור על הסדר, ומשפטים חסרי הקשר איימו על הסדר הזה. היא ניגשה לשולחן אבל לא התיישבה, נשארת לעמוד מעליהם כמו שומרת.

"העלייה שלנו," אסתר אמרה. היא לא הביטה במרים. המבט שלה נשאר מקובע קדימה. "הגענו באוקטובר. באמצע אוקטובר. ישר למחנה העולים בראש העין. ירד גשם חזק באותו שבוע. האוהלים היו רטובים."

דוד הוריד את הלחמנייה לצלחת. "נו, אז אוקטובר. מה זה משנה עכשיו, אימא? עברו שבעים שנה. אוקטובר, נובמבר, אותו

חורף. העיקר שהגעתם."

"זה משנה," אסתר אמרה באותו קול שטוח. "כי בנובמבר כבר הייתי לבד."

השקט שירד על המטבח היה מוחלט. זמזום המקרר נשמע שוב, חזק ומונוטוני. נועה ראתה את מרים אווזות בקצה השיש, אצבעותיה מלבינות ממאמץ. מרים ידעה משהו. נועה הייתה בטוחה בזה עכשיו. מרים ידעה שיש פצצה מתחת לשולחן, והיא ניסתה למנוע את הפיצוץ שלה במשך שנים. היא ניסתה לקבור את ההיסטוריה תחת שכבות של שגרה, כדורים ללחץ דם ולחמניות טריות.

"אימא, אנחנו לא מדברים על זה," מרים אמרה. הקול שלה רעד מעט, אבל המילים היו חדות. "סיכמנו מזמן. אין טעם לחפור בזה. זה עושה לך רע, זה עושה לכולנו רע. דיברנו על זה אלף פעם." "היא צריכה לדעת," אסתר אמרה והפנתה את מבטה אל נועה. "היא מבינה בניירות. היא מבינה כשיש חור בסיפור. היא ראתה את התעודה הבוקר."

דוד העביר את מבטו מאסתר למרים, ואז לנועה. הבלבול על פניו התחלף בהבנה שמשהו מתרחש מתחת לאף שלו. "איזו תעודה? על מה אתן מדברות? איזה חור בסיפור?"

"איזה חור, סבתא?" נועה שאלה, מתעלמת משאלותיו של דוד. היא השתמשה בקול המקצועי שלה, הקול שבו היא מדברת עם לקוחות כשהם מתחילים להישבר במשרד שלה מול מסמך ישן. קול יציב, מקרקע, שמבטיח סדר בתוך הכאוס. היא ידעה שאם תיתן לרגש להשתלט עכשיו, אסתר תסתגר בחזרה.

אסתר נשמה נשימה עמוקה. היא העבירה אצבע על דופן כוס התה החמה. "הייתי בהיריון כשהגענו," היא אמרה. "בחדש תשיעי. בעלי, סבא שלכם, היה מבוגר ממני. הוא היה חולה מאוד בדרך. כשהגענו למחנה, שלחו אותו לאוהל אחד עם הגברים החולים, ואותי שלחו לבית חולים. אמרו שאני צריכה ללדת. לא הבנתי מה הם

אומרים. הם דיברו מהר. לבשו לבן. הכניסו אותי לטנדר ונסעו.
דוד מצמצץ באטיות. הוא הסתכל על מרים, אבל מרים סירבה
לפגוש את עיניו. היא המשיכה להביט בכיור, הגב שלה נוקשה.
"אימא, היה לי אח?" דוד שאל. הקול שלו היה צרוד.

"נולד לי בן," אסתר המשיכה, מתעלמת משאלתו של דוד.
המילים יצאו מפיה בקצב קבוע, כאילו היא קוראת מתוך דף ששיננה
בראשה אלפי פעמים במהלך הלילות שבהם לא הצליחה לישון.
"תינוק קטן. אבל הוא בכה חזק. שמעתי אותו בוכה בחדר הלידה.
האחות לקחה אותו, עטפה אותו בשמיכה, ואמרה שהם לוקחים אותו
לבית תינוקות כדי לבדוק אותו. הייתי חלשה. לא היה לי כוח לזוז.
לא דיברתי עברית טוב. רק ערבית וקצת מילים של קודש. לא יכולתי
לשאול שאלות."

נועה רשמה את הפרטים בראשה. בית חולים. מחלקת יולדות.
בית תינוקות. אלה מונחים שמחייבים רישום. מחייבים טפסים, פנקסי
קבלה, יומני מחלקה. אי אפשר להעביר תינוק מחדר לידה לבית
תינוקות בלי לרשום את שמו או את שם האם. המוח המידעני שלה
התחיל לעבוד באופן אוטומטי, פורס רשת של אפשרויות ארכיוניות.
"כמה זמן הוא היה שם?" נועה שאלה.

"שלושה ימים," אסתר ענתה. "כל יום קמתי מהמיטה והלכתי
לחלון של החדר ההוא. ראיתי אותו. הוא היה במיטה קטנה מברזל.
הוא היה חי. הוא היה נושם. האחיות לא נתנו לי להיכנס, אמרו שיש
זיהום, שאסור להתקרב. ביום הרביעי באתי לחלון, והמיטה הייתה
ריקה."

מרים השמיעה קול חנוק, כמו שיעול קצר, אבל עדיין לא
הסתובבה. דוד ישב קפוא. הציניות שלו נעלמה לחלוטין. פניו
האדימו יותר, ווריד בלט בצווארו. הוא נראה כמו אדם שקיבל מכה
בבטן ולא מצליח להכניס אוויר לריאות.

"מה אמרו לך?" נועה שאלה. היא דייקה את המילים. היא לא

שאלה 'מה קרה', כי אסתר לא ידעה מה קרה. היא יכלה להעיד רק על מה שנאמר לה.

"שאלתי את האחות איפה הוא," אסתר אמרה. "היא קראה לרופא. הוא עמד במסדרון. הוא לא הסתכל לי בעיניים. הוא דיבר עם האחות, לא איתי. הוא אמר מילה אחת. 'מת'. ככה. מילה אחת. אחר כך הוא הלך. האחות אמרה לי לחזור למחנה. שאין מה לעשות. שהם יטפלו בהכול. שהמדינה דואגת לקבורה."

נועה הרגישה את הקור מתפשט בגופה. היא הכירה את הנהלים ההיסטוריים. היא קראה עשרות תיקים מאותן שנים. היא ידעה איך המערכת עבדה כשהיא עבדה נכון, ואיך היא נראתה כשהיא קרסה תחת העומס או כשהיא העלימה עין. מוסד רפואי לא יכול פשוט להגיד 'מת' בלי לייצר שובל של ניירת.

"סבתא, נועה אמרה לאט, שוקלת כל מילה. "נתנו לך תעודת פטירה?"

אסתר הנידה בראשה. "לא. שום נייר."
 "הראו לך גופה? ביקשו ממך לזהות אותו?"
 "לא."

"אמרו לך איפה קברו אותו? נתנו לך שם של חלקה? של בית עלמין? הפנו אותך לחברה קדישא?"

"כלום," אסתר אמרה. הקול שלה נשבר בפעם הראשונה. סדק דק של כאב גולמי בקע מתוכו, כאב שנשמר טרי במשך שבעה עשורים. "רק אמרו לי ללכת. וכשהגעתי למחנה, סבא שלכם כבר היה חולה מאוד. הוא נפטר חודשיים אחר כך. ואז הגיע החורף הגדול. והשלג. והבוץ באוהלים. היינו צריכים לשרוד. לא היה למי לפנות. לא ידעתי איפה שואלים. לא ידעתי איך שואלים. הייתי ילדה בעולם חדש שלא רצה לשמוע אותי."

מרים הסתובבה בבת אחת. הפנים שלה היו חיוורות, והעיניים שלה ברקו מכעס ומדמעות עצורות. "די! אני לא מוכנה לשמוע את

זה יותר. את משגעת את עצמך, אימא. ונועה, את מעודדת אותה. את חושבת שאת באיזה ארכיון עכשיו? אלה החיים שלנו."

"מרים," דוד אמר בשקט. זה היה מוזר לשמוע אותו מדבר בשקט. "תעזבי אותה. תני לה לדבר. היה לי אח. מגיע לי לדעת."

"זה לא אח, דוד!" מרים הרימה את קולה. היא ניגשה לשולחן והניחה את שתי ידיה על מפת הפלסטיק, רוכנת לכיוונו. "זה תינוק שמת לפני שנולדת. לפני שהמשפחה הזאת בכלל התחילה לחיות. אתה לא זוכר את הלילות שהיא הייתה בוכה. אתה לא זוכר איך אבא ניסה להשתיק את זה כדי שנוכל להיות משפחה נורמלית. אי אפשר להיות עם רוחות רפאים."

היא הפנתה את מבטה לנועה. המבט שלה היה נוקב, מאשים. "אני יודעת בדיוק מה את עושה בראש שלך עכשיו. את בונה להם עץ. את מסדרת תאריכים. את חושבת שאת תלכי לאיזה משרד ממשלתי ותמצאי שם נייר שיסביר הכול ויעשה סדר."

"אימא, חסר כאן אדם," נועה אמרה. היא שמרה על קול נמוך, מנסה לאזן את הסערה של מרים. "חסר כאן תינוק. חסר קבר. חסר רישום. את לא מבינה שזה לא הגיוני? מוסד רפואי לא יכול פשוט להגיד 'מת' בלי להפיק תעודת פטירה ובלי רישום קבורה. משרד הפנים דורש את זה. משרד הבריאות דורש את זה. אם אין קבר, יש כאן שאלה שצריך לשאול."

"הם יכלו הכול אז!" מרים ירתה חזרה. "זה היה שנות החמישים. היה בלגן. אנשים מתו באוהלים, אנשים מתו בבתי חולים. לא היו מחשבים. לא היו נהלים כמו שאת מכירה היום. איבדו ניירות. איבדו שמות. פקידים רשמו דברים לא נכון. את חושבת שמישהו עשה לה את זה בכוונה? את חושבת שיש איזו קונספירציה גדולה נגדנו? זה היה כאוס, וזה המחר של הכאוס."

נועה שתקה. היא לא ידעה אם יש קונספירציה. כחוקרת, היא שנאה תיאוריות קשר. היא האמינה במסמכים, בהצלבות, בראיות

מנהליות. אבל היא גם ידעה שהיעדר מוחלט של מסמכים בנקודות שבהן החוק חייב את קיומם, הוא ראייה בפני עצמה. היעדר רישום פטירה אינו מוכיח שהילד חי, אבל הוא בהחלט מוכיח שהמערכת כשלה, או גרוע מכך, הסתירה משהו. כשיש גופה, יש קבר. כשיש קבר, יש רישום בחברה קדישא. השרשרת הזו לא נעלמת מעצמה.

"אני לא יודעת מה קרה," נועה אמרה לבסוף. "אבל אני יודעת שסבתא סוחבת את השקט הזה שבעים שנה. מגיע לה לדעת איפה הקבר. מגיע לה לראות נייר רשמי שסוגר את הסיפור הזה."

"אין קבר!" מרים אמרה, והקול שלה נשבר. היא הזדקפה ולקחה נשימה עמוקה, מנסה להחזיר לעצמה את השליטה. "זה מה שאמרו לנו כל החיים. הילד מת. אין קבר. זה נגמר. בנינו חיים. נולד דוד, נולדתי אני. המשכנו הלאה. למדנו בבתי ספר, הלכנו לצבא, התחתנו. בנינו פה משהו מהכלום הזה. למה את צריכה להחזיר אותנו לבוץ של שנת חמישים?"

מרים הצביעה על תיק הבד האפור של נועה שהיה מונח על הספה בסלון הקטן. "אני מכירה אותך, נועה. אני יודעת איך את עובדת. את רואה חידה ואת לא יכולה להרפות. אבל זאת לא חידה מאיזה תיק של לקוח שמשלם לך. זאת המשפחה שלך. זאת אימא שלי. אם את מתחילה לחפור בזה, את תפתחי פצע שאי אפשר יהיה לסגור. את תיתני לה תקוות שווא. את תהרסי אותה כשלא תמצאי כלום, ואת תהרסי אותנו אם תמצאי משהו שאנחנו לא יכולים להתמודד איתו."

היא השתהתה, נושמת בכבדות. החזה שלה עלה וירד במהירות. "אל תעשי מהכאב של אימא שלי תיק עבודה. אני מבקשת ממך. אני דורשת ממך."

אסתר הרימה את ראשה. היא נראתה קטנה בתוך הכיסא שלה, אבל העיניים שלה היו צלולות. "היא לא עושה מזה תיק עבודה, מרים," אסתר אמרה בשקט. "אני ביקשתי ממנה. אני נתתי לה את

התעודה הבוקר. אני רציתי שהיא תשמע."

מרים הביטה באסתר, ואז בנועה. תחושת הבגידה הייתה כתובה על פניה בבירור. היא הבינה שהברית נרקמה מאחורי גבה, שהדור הראשון והדור השלישי דילגו מעליה, משאירים אותה מחוץ למעגל ההחלטות. היא לקחה צעד אחורה מהשולחן.

"אתן עושות טעות איומה," מרים אמרה. "שתיכן." היא הסתובבה, לקחה את התיק שלה, ויצאה מהדירה. טריקת הדלת הדהדה בחדר המדרגות, משאירה אחריה הד עמום שנמוג לאט.

השקט חזר למטבח. הכוסות עם התה והנענע העלו אדים דקים, אבל איש לא נגע בהן. נועה הביטה בדוד. הוא עדיין ישב באותה תנוחה. חצי הלחמנייה שלו הייתה מונחת על הצלחת, הפירורים מפוזרים סביבה על מפת הפלסטיק. דוד, שתמיד היה לו מה להגיד, שתמיד ידע לגחך על הממשלה, על הפקידים, על העולם כולו, לא אמר מילה. העיניים שלו היו נעוצות בנקודה שבה מרים עמדה קודם לכן. הוא העביר את ידו הגדולה על פניו, משפשף את זיפי זקנו הקצרים.

הוא הבין עכשיו שהחיים שלו נבנו על גבי מחיקה. שההומור שלו, הקולניות שלו, הביטחון שלו – הכול צמח מתוך אדמה שהסתירה סוד. הוא קם לאט, דוחף את הכיסא לאחור בחריקה. הוא לא הסתכל על נועה ולא על אסתר. הוא ניגש לכיור, פתח את הברז, ושטף את ידיו במים קרים. הוא ניגב אותן במגבת המטבח התלויה על תנור האפייה, לקח את מפתחות הרכב שלו מהקערה במסדרון, ויצא מהדירה בלי לומר שלום. לא הייתה טריקת דלת, רק סגירה שקטה וזהירה.

נועה נשארה לבד עם אסתר. היא הביטה בסבתה. אסתר לא בכתה. היא פשוט ישבה שם, נושאת את משא האמת שנאמרה סוף סוף בקול רם. נועה ידעה שמרים צדקה בדבר אחד: היא באמת הפכה את זה לתיק עבודה. המוח שלה כבר בנה ציר זמן. הוא כבר

שרטט את המסלול מהמחנה לבית החולים. הוא כבר ניסח שאלות לארכיון המדינה ולמשרד הבריאות. היא לא יכלה להרפות, גם אם רצתה. הסיפור הזה לא היה רק כאב משפחתי יותר. הוא היה חלל ריק בתוך רצף של מסמכים, ונועה הקדישה את חייה למילוי חללים כאלה.

היא קמה מכיסאה, ניגשה לאסתר, והניחה את ידה בעדינות על המשענת הקשה של הכיסא. היא לא חיבקה אותה. זה לא היה הסגנון שלהן, והן לא היו זקוקות לזה עכשיו. היא רק עמדה שם, נוכחת בתוך החדר.

"אנחנו נתחיל לבדוק את זה מחר, סבתא," נועה אמרה בשקט. "אני צריכה את השם המדויק של בית החולים, ואת השם המדויק של המחנה."

אסתר לא ענתה. היא רק לקחה את כוס התה שלה, שהתקררה בינתיים, ושתתה לגימה קטנה. המבט שלה נשאר ממוקד בחלון, שם השמש התחילה לשקוע מאחורי שיכוני הבטון של ירושלים.

ציר זמן

האוטובוס מקריית יובל חזרה למרכז העיר היה כמעט ריק בשעת הערב המאוחרת. נועה ישבה על אחד הספסלים האחוריים, מחזיקה את תיק הבד האפור על ברכיה בשתי ידיים, כאילו היא שומרת על חפץ שביר במיוחד. מבעד לחלון הזכוכית שרטטו פנסי הרחוב קווים צהובים ומהירים על פניה, מאירים ומחשיכים חליפות את הבעת פניה המרוכזת. היא שחזרה בראשה את השעה האחרונה במטבח של אסתר, מפרקת את הסצנה למרכיבים נפרדים בדיוק כפי שהייתה מפרקת עדות של לקוח. היא ראתה שוב את מרים רוכנת מעל שולחן הפלסטיק, את פניה החיוורות ואת קולה הרועד מכעס כשהטיחה בה את ההאשמה שהיא הופכת את הכאב המשפחתי לתיק עבודה. היא זכרה את דוד, האיש שתמיד מילא כל חלל ריק בבדיחות או בביקורת קולנית על הממשלה, קם ממקומו בשתיקה מוחלטת, שוטף את ידיו במים קרים ועוזב את הדירה בלי לומר מילה. מעל הכול היא שמעה את הקול השקט של אסתר, קול נטול דרמה אך עמוס במשקל של שבעים שנות הסתרה, מתאר את הרגע שבו רופא זר במסדרון אמר מילה אחת שחתכה את חייה לשניים.

הדירה שלה ברחביה קידמה את פניה בשקט מוחלט, שקט שהיה מנוגד לחלוטין לאווירה הדחוסה שהשאירה מאחוריה. היא נעלה את הדלת, הניחה את המפתחות בקערת הקרמיקה הקטנה שעל השידה, וניגשה ישר לפינת העבודה שלה בסלון. הדירה הייתה קטנה, שני

חדרים בעלי תקרות גבוהות ורצפת שומשום ישנה, והיא שימשה עבורה כמקום מגורים וכמשרד גם יחד. על שולחן העץ הגדול היו מסודרים בקפידה המחשב הנייד, סורק המסמכים הקומפקטי, מתקן עפרונות, ומנורת קריאה שחורה בעלת זרוע מתכווננת. נועה לא ניגשה למטבח להכין לעצמה קפה, למרות שהרגישה את העייפות מתחילה להצטבר מאחורי עיניה. היא ידעה שאם תעצור עכשיו, אם תיתן לרגשות שהציפו את המטבח של סבתה לחלחל אל תוך המרחב הפרטי שלה, היא לא תצליח לעשות את הדבר היחיד שהיא באמת יודעת לעשות. היא משכה את הכיסא, התיישבה מול השולחן, והדליקה את מנורת הקריאה. האור הלבן והממוקד חתך את החושך בחדר והאיר משטח עבודה ריק, ממתין.

היא פתחה את תיק הבד והוציאה מתוכו את קלסר הפלסטיק השקוף. בתוכו נחה תעודת העולה של אסתר, המסמך שהתחיל את כל הסערה הבוקר. נועה הניחה את הקלסר במרכז מעגל האור של המנורה והוציאה את מחברת הספירלה השחורה שלה. מרים צדקה לחלוטין בהבחנה שלה, נועה חשבה לעצמה בעודה בוחרת עיפרון מחודד מתוך המתקן. היא אכן הפכה את הסיפור לתיק עבודה. זו לא הייתה אטימות רגשית, אלא מנגנון ההישרדות המקצועי שלה. היא למדה במהלך השנים שרגשות, עזים וכנים ככל שיהיו, לא מאתרים מסמכים אבודים. זעם על עוול היסטורי לא פותח דלתות של ארכיונים סגורים, ודמעות לא מפענחות כתב יד מרושל של פקיד קליטה משנת חמישים. הדרך היחידה להתמודד עם כאוס מנהלי, עם שתיקות של שבעה עשורים ועם חורים בעץ המשפחתי, היא להפעיל מתודולוגיה קרה, מסודרת וחסרת פשרות. היא פתחה את המחברת בעמוד חדש, נקי, וכתבה בראשו את התאריך של היום. מתחתיו היא מתחה קו ישר, והחלה לרשום את העובדות הידועות לה, מפרידה בזהירות בין עדות שמיעה לבין ראיות פיזיות.

נועה רכנה קדימה ובחנה את תעודת העולה דרך הפלסטיק

השקוף, מסרבת להוציא את הנייר הישן והשביר החוצה כדי לא לחשוף אותו לשומן שעל אצבעותיה. הנייר היה מצהיב, מחוספס, נושא עליו את סימני הזמן בדמות קפלים עמוקים וכתמים חומים קטנים בשוליים. בראש המסמך התנוסס סמל המדינה, מוקף בכיתוב משרד העלייה, ובמרכזו שורות משורטטות שעליהן מולאו פרטים בכתב יד כחול, דהוי ונטוי. היא קראה את השם המלא של סבתה, את שנת הלידה המשוערת, ואת ארץ המוצא. אבל העיניים שלה חזרו שוב ושוב אל החותמת המלבנית שבתחתית הדף. החותמת נשאה את התאריך 14 באוקטובר 1950. זה היה העוגן הראשון שלה. עד היום, הסיפור המשפחתי הרשמי גרס שהם הגיעו לארץ בנובמבר, בעיצומו של חורף קשה, והועברו מיד למחנה אוהלים שבו סבא שלה חלה. הפער של שבועיים או שלושה אולי נראה זניח לאדם מן היישוב, אבל עבור חוקרת ארכיונים, שבועיים בחייו של עולה חדש בשנות החמישים הם נצח מנהלי. בשבועיים הללו אדם עובר דרך שרשרת חיטוי, רישום, קבלת פנקס מזון, שיבוץ למחנה מעבר, ולעיתים קרובות גם בדיקות רפואיות.

היא החלה לשרטט ציר זמן במחברת. בנקודה הראשונה בצד ימין היא רשמה "14.10.1950 - הגעה לישראל". מתחת לנקודה הזו היא הוסיפה סימן שאלה וכתבה "שער העלייה? מחנה אחר?". היא ידעה שרוב העולים באותה תקופה עברו דרך שער העלייה ליד חיפה, מחנה מיון עצום שקלט אלפי אנשים ביום. משם הם פוזרו למחנות עולים ברחבי הארץ. הנקודה השנייה בציר הזמן הייתה הזיכרון של אסתר. אסתר סיפרה שהגיעה למחנה כשהיא בחודש התשיעי להריגה, ושהצירים החלו זמן קצר לאחר מכן. נועה רשמה "העברה למחנה - תאריך לא ידוע". הנקודה השלישית הייתה הלידה עצמה. אסתר אמרה שלקחו אותה לבית חולים, ושהתינוק נלקח לבית תינוקות. נועה רשמה "אשפוז בבית חולים - תאריך לא ידוע, מיקום לא ידוע". הנקודה הרביעית והאחרונה בציר הזמן שלה הייתה

ההודעה על המוות. אסתר אמרה בבירור שהתינוק היה חי שלושה ימים, ושהיא ראתה אותו דרך חלון הזכוכית. נועה רשמה "הודעת פטירה - שלושה ימים לאחר הלידה. ללא תעודה. ללא קבר".

היא הביטה בציר הזמן שיצרה והרגישה את התסכול המוכר של חוקרת הנתקלת בקיר אטום. התמונה לא הסתדרה לה. המערכת המנהלית של שנות החמישים הייתה אולי עמוסה, מסורבלת ולעיתים קרובות אטומה לסבלם של העולים, אבל היא הייתה אובססיבית לרישום. פקידים רשמו הכול, גם אם עשו זאת בשגיאות כתיב או על גבי פתקים זמניים. אי אפשר היה להעביר אישה ממחנה עולים לבית חולים בלי למלא טופס הפניה. אי אפשר היה לקבל יולדת לבית חולים בלי לפתוח לה גיליון קבלה. מעל הכול, אי אפשר היה להכריז על מקרה מוות של תינוק בתוך מוסד רפואי ממשלתי או ציבורי בלי להפיק תעודת פטירה, להודיע למשרד הפנים, ולהעביר את הגופה לקבורה דרך חברה קדישא, פעולה שדורשת רישום חלקה ושורת קבר. המילים של הרופא במסדרון, המילה הבודדת "מת", לא יכלו להתקיים בחלל ריק מבחינה בירוקרטית. אם התינוק אכן נפטר, חייב להיות תיעוד כתוב. ואם אין תיעוד כתוב, אם כל הארכיונים הרלוונטיים ריקים מרישום, המשמעות היא שהאירוע המנהלי של המוות מעולם לא התרחש.

נועה פתחה את המחשב הנייד שלה והמתינה שמערכת ההפעלה תעלה. הרחוב מתחת לחלון שלה היה שקט לחלוטין, רק רחש עמום של רוח בצמרות עצי האורן הפר את הדממה. היא התחברה לרשת ונכנסה לקטלוג המקוון של ארכיון המדינה. היא ידעה שהסיכוי למצוא מסמך רפואי אישי חשוף ברשת הוא אפסי, בגלל חוקי חיסיון רפואי וצנעת הפרט, אבל היא קיוותה למצוא קצות חוט ברשימות כלליות של מחנות עולים או ביומני קבלה של בתי חולים מאותה תקופה. היא הקלידה את שם המשפחה של סבא וסבתא שלה, "בן-עמי", והגבילה את שנות החיפוש ל-1950 עד 1951. המערכת

העלתה מאות תוצאות, רובן לא רלוונטיות. היא ניסתה להצליב את השם עם המילה "לידה" או "פטירה", אך התוצאות נותרו כלליות מדי. היא הבינה שהיא עובדת בצורה עיוורת. השם "בן־עמי" היה שם ישראלי חדש שהם קיבלו, או בחרו, בשלב כלשהו לאחר העלייה. ייתכן מאוד שבזמן הלידה, הרישום נעשה תחת שם המשפחה המקורי שלהם מתימן, שם שאסתר כמעט ולא השתמשה בו מאז, ושנועה עצמה לא הייתה בטוחה כיצד פקיד אשכנזי עייף היה מאיית אותו בשנת חמישים.

היא סגרה את לשונית הדפדפן וחזרה אל תעודת העולה המונחת על השולחן. היא הייתה חייבת למצוא עוגן נוסף, פרט מידע שיצמצם את רדיוס החיפוש שלה ממדינה שלמה למוסד ספציפי. היא לקחה זכוכית מגדלת קטנה שהייתה מונחת ליד מתקן העפרונות, פריט ציוד סטנדרטי שהשתמשה בו לפענוח חותמות דהויות, ורכנה קרוב יותר אל המסמך. היא עברה על כל שורה, על כל מילה שנכתבה בכתב היד הכחול. תחת הסעיף "הופנה אל", הייתה שורה שנועה פספסה בקריאה הראשונה, משום שהכתב היה מרוח וקשה לקריאה. היא מיקדה את זכוכית המגדלת באותיות הקטנות. הפקיד שרשם את התעודה מיהר, האותיות שלו התחברו זו לזו בצורה לא טבעית. נועה פירקה את המילה לאותיות בודדות. מ"ם, חי"ת, נו"ן, ה"א. מחנה. המילה הבאה התחילה ברי"ש, אחריה שי"ן, ואז מילה נוספת שהתחילה בה"א, עי"ן, יו"ד, נו"ן. היא קראה את הציור בשלמותו: "מחנה רש העין". הפקיד השמיט את אות אל"ף מהמילה ראש, שגיאת כתיב נפוצה ברישומים מהירים של אותם ימים.

הגילוי של שם המחנה לא היה פריצת דרך דרמטית, ראש העין היה אחד ממחנות העולים הגדולים ביותר בארץ, שקלט רבבות עולים מתימן. ובכל זאת, זה היה נתון קונקרטי. נועה הניחה את זכוכית המגדלת וכתבה את השם "ראש העין" במחברת שלה, מקיפה אותו בעיגול שחור כפול. עכשיו היה לה מקום. היא ידעה שמחנה ראש

העין לא היה רק אוסף של אוהלים; הוא תפקד כעיר קטנה עם מרפאות, בית חולים מקומי שנוהל על ידי ארגוני סיוע, ובתי תינוקות שבהם רוכזו הילדים הקטנים כדי להגן עליהם מתנאי מזג האוויר הקשים ומהמחלות שהשתוללו באוהלים. ההפרדה הזו בין ההורים לתינוקות הייתה המקור לרבים מהאסונות המנהליים והאנושיים של התקופה. הורים נשלחו לאוהל בקצה אחד של המחנה, בעוד התינוק שלהם שכב במיטת ברזל קטנה במבנה בלוקים בקצה השני. כשהתינוק חלה והועבר לבית חולים אחר מחוץ למחנה, ההורים לעיתים קרובות לא עודכנו בזמן אמת, והקשר ניתק.

נועה נשענה לאחור בכיסאה ועיסתה את הרקות שלה בשתי אצבעות. השעה הייתה קרובה לשתיים לפנות בוקר. השקט ברחוב עזה היה כבד, מופר רק פעם בכמה דקות על ידי רכב בודד שחלף במהירות. היא הביטה בציר הזמן ששרטטה, ברווח הריק שבין ההגעה למחנה לבין ההודעה על המוות. הרווח הזה, הפער של הימים הבודדים שבהם תינוק נולד, נשם, נלקח ונעלם, היה המקום שבו שכנה האמת. והאמת הזו לא הייתה קיימת במאגרי מידע מקוונים הפתוחים לציבור. היא הייתה קבורה בתוך קופסאות קרטון חומות, בתיקיות קשורות בחוט, בארכיונים הממשלתיים המאובקים שדרשו אישורי כניסה, טופסי בקשה והרבה מאוד סבלנות מול פקידים עייפים. נועה הכירה את הארכיונים האלה היטב. היא בילתה בהם שעות ארוכות עבור לקוחות שחיפשו צוואות ישנות, רישומי בעלות על קרקעות או עדויות לשירות צבאי. היא ידעה איך לדבר עם מנהלי המדורים, איזה טופס למלא כדי לזרז תהליכים, ואיך לקרוא אינדקסים ישנים שלא עברו דיגיטציה.

היא הבינה שמרים טעתה בדבר אחד מהותי: היא לא חיפשה נייר כדי לעשות סדר קר ומנוכר בסיפור המשפחתי. היא חיפשה נייר כי בעולם שבו עדים הולכים לעולמם וזיכרונות דוהים או משתנים עם השנים, מסמך הוא העדות היציבה שנותרת. מסמך יכול

לשקר, פקיד יכול לזייף תאריך, אבל עצם קיומו של המסמך, או היעדרו המוחלט, מספר סיפור שאי אפשר להשתיק. אם בית החולים במחנה ראש העין רשם את הלידה של התינוק, הרישום הזה קיים אי שם בתיקי משרד הבריאות. אם התינוק נפטר, חייב להיות רישום בפנקס הפטירות של המחנה או של המועצה המקומית. ואם הוא הועבר למוסד אחר, לבית חולים ממשלתי במרכז הארץ, צריכה להיות רשימת העברות. המערכת השאירה עקבות, גם כשהיא ניסתה למחוק אותן. נועה הייתה נחושה למצוא את העקבות הללו, לא רק כדי להוכיח משהו למרים או לדוד, אלא כדי לתת לאסתר את התשובה שהגיעה לה שבעים שנה קודם לכן.

היא סגרה את המחברת השחורה והניחה עליה את העיפרון. היא כיבתה את מנורת הקריאה, מניחה לחושך של הדירה לעטוף אותה מחדש, למעט האור החלש שחדר מפנסי הרחוב. היא קמה מהכיסא, מתחה את גבה הדואב, וניגשה למטבח הקטן כדי למזוג לעצמה כוס מים קרים. בעודה שותה, היא חשבה על המשימה שניצבת בפניה מחר. היא תצטרך לגשת לארכיון הממשלתי באזור התעשייה של ירושלים, מקום שבו אוחסנו אלפי תיקים של משרד הקליטה, משרד הסעד ומשרד הבריאות משנותיה הראשונות של המדינה. היא תצטרך להתמודד עם פקידים שלא אוהבים שאלות פתוחות, ועם חוקי חיסיון שמגבילים את הגישה לתיקים רפואיים גם עשרות שנים לאחר האירוע. אבל היה לה יתרון אחד משמעותי על פני משפחות אחרות שניסו לחפש תשובות ונחסמו על ידי המערכת: היא ידעה בדיוק איך המערכת עובדת, והיא ידעה אילו שאלות לשאול כדי לעקוף את החומות הבירוקרטיות.

נועה חזרה לסלון, אספה את קלסר הפלסטיק עם תעודת העולה והכניסה אותו בזהירות חזרה לתוך תיק הבד האפור שלה. היא וידאה שהסורק הנייד טעון ומוכן לפעולה, והכניסה גם אותו לתיק. היא כיוונה את השעון המעורר בטלפון הנייד שלה לשעה שש וחצי

בבוקר. הארכיון נפתח לקבלת קהל בשמונה, והיא התכוונה להיות שם ראשונה, לפני שהתור יתארך ולפני שלפקידים תיגמר הסבלנות היומית שלהם. היא נכנסה לחדר השינה, החליפה לבגדי שינה, ונכנסה למיטה. העייפות סוף סוף השתלטה עליה, מושכת אותה אל תוך שינה כבדה ונטולת חלומות. המילים האחרונות שהדהדו בראשה לפני שנרדמה לא היו הצעקות של מרים או השתיקה של דוד, אלא הכתב המרוח, הכחול, המאיית בשגיאה את שם המקום שבו התחיל הסוד המשפחתי שלה. מחנה רש העין. מחר, היא הבטיחה לעצמה בחושך, היא תתחיל לפתוח את התיקים של המחנה הזה, תיק אחר תיק, עד שתמצא את הנייר שיוכיח שאסתר בן-עמי לא המציאה דבר.

התיק החסר

האוטובוס לאזור התעשייה תלפיות היה עמוס בנוסעים שקועים בשתיקת בוקר של יום חול. נועה ישבה במושב שליד החלון והביטה ברחובות ירושלים המתעוררים, מניחה לטלטולי הנסיעה לשחרר מעט את הנוקשות בכתפיה. היא החזיקה את תיק הבד האפור שלה קרוב לגוף, מרגישה את קווי המתאר של המחשב הנייד ושל קלסר הפלסטיק השקוף בתוכו. הלילה שעבר עליה היה קצר ורצוף יקיצות, אבל עכשיו, באור היום הבהיר, המחשבה שלה חזרה להיות חדה ומסודרת. היא לא נסעה לארכיון הממשלתי כדי לחפש צדק או כדי לתקן עוול היסטורי, אלא כדי לעשות את מה שהיא עושה הכי טוב. למצוא נייר שיש עליו חותמת, תאריך ושם, להוציא אותו מתוך ערימות של שכחה מנהלית ולהניח אותו על השולחן.

בניין הארכיון עמד בקצה רחוב אפור, מוקף במוסכים ובחנויות לחומרי בניין. זה היה מבנה בטון מרובע וחסר חן שנועד לשמור על טמפרטורה קבועה ועל רמת לחות מדויקת, יותר מאשר להרשים את הבאים בשעריו. נועה עברה את עמדת הבידוק הביטחוני, הציגה תעודת זהות ונכנסה ללובי המרכזי. האוויר בפנים היה קריר ויבש, נושא בתוכו ריח קל של אבק ישן, דבק כריכות וניאון. היא ניגשה מיד לאזור הלוקרים, הפקידה את תיק הבד שלה והוציאה ממנו רק את מה שמותר להכניס לחדר העיון. מחשב נייד, סורק נייד קטן, קלסר פלסטיק שקוף, מחברת ספירלה שחורה ושני עפרונות. אסור היה

להכניס עטים לחדר העיון, מחשש שדיו יכתים מסמכים בני עשרות שנים. היא העבירה את כרטיס הקורא שלה בקרוסלה ונכנסה לאולם הגדול.

חדר העיון היה חלל רחב ידיים, מואר בתאורה לבנה וחזקה שלא השאירה מקום לצללים. שורות של שולחנות עץ כבדים עמדו במרכז, מופרדים במחיצות זכוכית נמוכות. בקצה האולם עמד דלפק הקבלה של מנהלי המדורים, מאחוריו נראו דלתות ברזל כפולות שהובילו אל הגנוך עצמו. נועה ניגשה אל הדלפק והמתינה. מאחורי מסך מחשב ישן ישב אורי מזרחי, מנהל מדור קליטה וסעד. הוא היה גבר בשנות השלושים המאוחרות לחייו, לבוש בחולצה מכופתרת דהויה, שענינו שידרו עייפות כרונית של אדם שנאלץ להסביר את אותם חוקים עשרות פעמים ביום. הוא הקליד משהו במערכת, סיים את השורה, ורק אז הרים את עיניו אל נועה.

"בוקר טוב," נועה אמרה והניחה את כרטיס הקורא שלה על הדלפק. "הגשתי בקשה אתמול בלילה לעיון בתיקי מחנה ראש העין משנת חמישים. קליטה ומרפאות."

אורי לקח את הכרטיס, העביר אותו בקורא המגנטי והביט במסך. הוא גירד את סנטרו באגודל ופלט אנחה קצרה. "ראיתי את הבקשה שלך. נועה בן-עמי, נכון? את מגיעה לפה מדי פעם לחפש צוואות וטאבו. הפעם זה משהו אחר."

"הפעם זה מחקר אישי," נועה אמרה ושמרה על קול ענייני. היא ידעה שפקידי ארכיון נוטים להיאטם ברגע שמעורב רגש. "אני מחפשת רישומים של משפחה שהגיעה למחנה ראש העין באוקטובר חמישים. אני צריכה את יומני הקבלה של המחנה, ואם אפשר, את רשימות בתי התינוקות והמרפאות מאותה תקופה."

אורי נשען לאחור בכיסאו ושילב את ידיו. "אני יכול לתת לך את תיקי הקליטה הכלליים של המחנה מאותם חודשים. אלה תיקים פתוחים לציבור. רשימות ציוד, שיבוץ לאוהלים, דוחות של מנהל

המחנה. אבל את מבקשת גם מרפאות ובתי תינוקות, ושם מתחילה הבעיה שלך. החומרים האלה מפורזים בין משרד הקליטה, משרד הסעד ומשרד הבריאות. כל משרד ניהל רישום משלו, ולפעמים הם פשוט לא טרחו להעביר מידע מאחד לשני."

"אז תן לי את החומר של משרד הבריאות," נועה אמרה.

"אני לא יכול," אורי ענה מיד, הקול שלו קיבל גוון רשמי ונוקשה. "תיקים רפואיים של בתי חולים ובתי תינוקות מוגבלים בגישה. יש עליהם חיסיון רפואי וחסיון צנעת הפרט. גם אם האירוע קרה לפני שבעים שנה, החוק אוסר עליי לפתוח תיק רפואי ללא צו בית משפט או אישור מיוחד מהממונה על חופש המידע. מעבר לזה, הרבה מהחומר של ראש העין בכלל לא קוטלג ברמה השמית. יש לנו קופסאות שלמות שכתוב עליהן רק שנתון ומחלקה. זה כאוס."

נועה לא נרתעה. היא ציפתה לתשובה הזו בדיוק. "אני יודעת שיש חיסיון על תיק אישי של חולה," היא אמרה ויישרה אליו מבט. "אבל אני לא מבקשת כרגע גיליון רפואי. אני מבקשת יומני כניסה ויציאה. רשימות העברה של תינוקות ממוסד למוסד. אלה מסמכים מנהליים, לא רפואיים פרופר. אם תינוק הועבר מראש העין לבית חולים במרכז, חייב להיות רישום מנהלי של ההעברה הזו."

אורי הביט בה רגע ארוך. הוא זיהה את המקצועיות שלה, את העובדה שהיא מדברת אליו בשפה של נהלים ולא של דמעות. "תשמעי," הוא אמר והנמיך מעט את קולו. "אנשים באים לפה כל שבוע עם סיפורים על שנות החמישים. הם בטוחים שאם הם רק יפתחו את התיק הנכון, הם ימצאו את כל האמת מודפסת ומסודרת. אבל המציאות היא שחוסר מסמך באותן שנים לא אומר כלום. זה שהשם לא מופיע ברשימת נפטרים, לא מוכיח שהאדם חי. זה רק אומר שהפקיד היה עייף, או שהפתק הלך לאיבוד ברוח, או שמישהו כתב את השם כל כך רע שאף אחד לא הצליח לקרוא אותו אחר כך וזה תויק תחת שונות. היעדר מסמך הוא לא הוכחה. הוא פשוט חור

שחור."

"אני יודעת," נועה אמרה. "אבל אני צריכה להתחיל מהחור השחור הזה כדי להבין את הגבולות שלו. תן לי את תיקי הקליטה הפתוחים. בוא נראה מי הגיע ומתי."

אורי הנהן, הדפיס פתק קטן ממדפסת התוויות שלו והדביק אותו על טופס. "שבי בשולחן ארבע. אני אוציא לך את תיק הקליטה הכללי של ראש העין לחודשים אוקטובר נובמבר חמישים. זה ייקח עשר דקות."

נועה לקחה את הציוד שלה והתיישבה בשולחן מספר ארבע. היא פתחה את המחשב הנייד, חיברה את הסורק הקטן והניחה את מחברת הספירלה שלה פתוחה לצד המקלדת. השקט באולם היה כבד, מופר רק על ידי רשרוש דפים של חוקרים אחרים שישבו בשולחנות סמוכים. היא העבירה את הזמן בסידור מחשבותיה. היא הבינה שאורי צודק לגבי הכאוס המנהלי, אבל היא גם ידעה שפקידים תמיד משאירים עקבות. המערכת הישראלית הצעירה הייתה אובססיבית למיון ולסיווג של העולים החדשים. הם רשמו אותם באוניות, במחנות המעבר, באוהלים, במרפאות ובלשכות העבודה. אם משפחתה של אסתר עברה את כל התחנות האלה, השם שלהם חייב להופיע איפשהו.

לאחר רבע שעה, עובד ארכיון צעיר הניח על שולחנה קופסת קרטון אפורה ושטוחה. נועה פתחה את המכסה בזהירות. בתוך הקופסה היו מונחות עשרות תיקיות נייר דקות, מצהיבות ופריכות בשוליים. ריח חזק של אבק ונייר מתפורר עלה מהן. היא שלפה את התיקייה הראשונה, שהייתה מסומנת בכיתוב דהוי "ראש העין - רשימות ציוד וקליטה אוק' 1950". היא פתחה אותה והתחילה לקרוא.

המסמכים היו ברובם רשימות שמיות שהודפסו במכונות כתיבה ישנות, כשהסרט השחור חלש ולעיתים קרובות אותיות חסרות בו. היו

שם דוחות על חלוקת שמיכות, הקצאת מיטות ברזל, ורישומים של ריסוס די־די־טי במחנה. נועה עברה על הדפים בשיטתיות, מחפשת את השם "בן־עמי". היא סרקה עמוד אחר עמוד, האצבע שלה עוקבת אחרי טורי השמות. היא מצאה שמות משפחה תימניים רבים, חלקם מוכרים לה, אבל לא מצאה את סבא וסבתא שלה. היא עברה לתיקיה השנייה, שכללה רשימות שיבוץ לאוהלים מחולקות לפי תאריכי הגעה. היא חיפשה את התאריך שהופיע על תעודת העולה של אסתר, הארבעה עשר באוקטובר. היא מצאה את הרשימה של אותו יום, אך שוב, השם בן־עמי לא הופיע שם.

היא עצרה, נשענה לאחור והביטה בתקרה הלבנה. משהו לא הסתדר. אם הם הגיעו למחנה באותו תאריך, הם היו חייבים להירשם בקבלה. היא חשבה על תעודת העולה שהייתה מונחת בקלסר שלה. השם "בן־עמי" נכתב עליה בעט, אבל הכתב נראה מעט שונה מהכתב של שאר הפרטים, כאילו הוסף או תוקן מאוחר יותר. ואז הכתה בה ההבנה. "בן־עמי" היה שם עברי, שם של התחלה חדשה. סבא שלה נולד בתימן עם שם משפחה אחר. שם שנועה בקושי זכרה משום שמעולם לא השתמשו בו בבית, שם שאסתר נטשה לחלוטין לאחר שסבא נפטר. היא אימצה את זיכרונה, מנסה לשלוף את השם מתוך שיחות חטופות שהיו לה עם דוד כשהייתה נערה. השם המקורי היה עוואד. או אולי עואד.

נועה רכנה קדימה אל מחברת הספירלה שלה ולקחה את העיפרון. היא הבינה עכשיו את המלכודת הגדולה של הארכיונים. היא לא הייתה צריכה לחפש רק את השם, אלא את האופן שבו פקיד רישום אשכנזי, קרוב לוודאי יליד פולין או רומניה, שמע וכתב את השם הזה בבוקר עמוס ורועש בשנת חמישים. העולים מתימן דיברו בחי"ת ועי"ן גרוניות, פקידי הקבלה שמעו צלילים שלא היו קיימים בשפת האם שלהם. הפער הלינגוויסטי הזה יצר אלפי שגיאות רישום שהפכו לעובדות היסטוריות.

היא כתבה במחברת את השם המקורי: עוואד.
מתחתיו היא כתבה את האפשרות השנייה, כפי שפקיד עשוי היה
לכתוב משמיעה מהירה: אואד.
ומתחת לזה, אפשרות שלישית, תוצר של בלבול עם שמות דומים:
עודד.

היא הוסיפה גם את השם הפרטי של סבא שלה, יחיא, וכתבה
לידו את הגרסאות האפשריות: זכריה, יחיאל. ואת שמה של אסתר,
שיכול היה להירשם כאסתר, אסתריקה, או בשמה התימני המקורי,
סתריה.

היא יצרה מטריצה של אפשרויות על הדף. כדי למצוא את
המשפחה שלה, היא הייתה צריכה להפסיק לחפש את מי שהם היום,
ולתתחיל לחפש את הרישום השגוי שהגדיר אותם אז.
נועה חזרה אל הקופסה ושלפה את התיקיה השלישית. זו הייתה
רשימת חולים שהופנו למרפאת המחנה בשבוע השני של אוקטובר.
היא לא חיפשה יותר בן-עמי. היא סרקה את הרשימה בעיניים פקוחות
לטעויות. בעמוד הרביעי, תחת התאריך חמישה עשר באוקטובר, יום
אחד לאחר ההגעה הרשמית, היא ראתה שורה שנכתבה בכתב יד
צפוף: "יחיאל אואד, אוהל 42. הפניה למרפאה. אשתו סתריה -
הפניה לבית יולדות במחנה."

הנשימה שלה נעצרה לרגע. היא קראה את השורה שוב ושוב,
מוודאת שהיא לא מדמיינת. יחיאל אואד. סתריה. תאריך ההגעה.
זה היה הרישום הראשון שהוכיח שאסתר אכן הייתה במחנה ראש
העין באותו זמן, ושהיא הופנתה לבית יולדות. היא לקחה את הסורק
הנייד, העבירה אותו באיטיות על פני הדף, ושמרה את הקובץ במחשב
שלה תחת שם הצופן "עוואד_מרפאה_10_15".

היא המשיכה לעבור על שאר התיקיות באותה שיטתיות, אבל
לא מצאה אזכור נוסף. אין רישום של לידה, אין רישום של העברת
תינוק, ואין שום אזכור להודעת פטירה. התיק הכללי סיפק לה רק

את נקודת הכניסה לאירוע, אבל לא את ההמשך. ההמשך היה קבור בתוך התיקים הרפואיים ותיקי הסעד שאורי סירב לתת לה. נועה ארזה את המסמכים בחזרה לתוך קופסת הקרטון בזהירות רבה. היא סגרה את המחשב הנייד שלה, לקחה את מחברת הספירלה ואת הקלסר השקוף, וניגשה שוב אל דלפק הקבלה. אורי בדיוק סיים שיחת טלפון ונראה מותש אפילו יותר מקודם.

"מצאת משהו בתיק הכללי?" הוא שאל, מארגן ערימת דפים על שולחנו.

"מצאתי את ההוכחה שהם היו שם," נועה אמרה והניחה את הקופסה על הדלפק. "אבל הייתי צריכה לחפש תחת שם משפחה אחר לגמרי. עוואד, שנכתב כאוואד. ושם פרטי סתריה במקום אסתר." אורי הרים את גבותיו בהערכה קלה. "יפה. רוב האנשים לא חושבים על עיוותי השמות ומתייאשים אחרי עשר דקות. את מבינה עכשיו למה קשה למצוא חומר? פקיד אחד כותב אוואד, פקיד שני כותב עוואד, ובמשרד הפנים זה בכלל נרשם כבן-עמי. אלו שלוש זהויות שונות לאותו אדם."

"אני מבינה את זה," נועה אמרה, נשענת קדימה על הדלפק. "ובדיוק בגלל זה אני צריכה את העזרה שלך. אני יודעת שאסתר ילדה בבית היולדות של המחנה. אני יודעת שהתינוק הועבר משם. אני צריכה לדעת לאן הוא הועבר. יש לך גישה לאינדקסים השמיים של משרד הסעד. אלה שלא פתוחים לקהל בקטלוג המקוון. בבקשה, אורי. רק תריץ את השמות האלה במערכת הפנימית. עוואד, אוואד, בן-עמי. תבדוק אם יש מספר תיק שקשור להעברת ילדים או לטיפול סעד באותם תאריכים. אני לא מבקשת שתפתח לי את התיק בניגוד לחוק. אני רק מבקשת לדעת אם הוא קיים."

אורי שתק. הוא הסתכל עליה, בוחן את היציבה שלה, את העיניים הממוקדות שלה. היא לא התחננה ולא בכתה, היא ניהלה איתו משא ומתן מקצועי. הוא ידע שהיא מבקשת ממנו לחצות קו

אפור. המערכת הפנימית, הקונטיינר הסגור של הארכיון, הכילה שמות ומספרי תיקים של חומרים חסויים. עצם מסירת מספר תיק חסוי לאדם פרטי הייתה פעולה גבולית מבחינה נוהלית.

הוא נאנח, משך את המקלדת אליו, והתחיל להקליד. המסך שלו היה מופנה הצידה, כך שנועה לא יכלה לראות את התוצאות, אבל היא יכלה לראות את ההשתקפות של האור המרצד על עדשות המשקפיים שלו. הוא הקליד את השמות, מחק, הקליד שוב. במשך דקה ארוכה נשמע רק תקתוק המקשים.

פתאום אורי עצר. הוא רכן קרוב יותר למסך, גלל מטה בעכבר, וקרא משהו בשקט. הפנים שלו איבדו משהו מהארשת הביורוקרטית שלהם והפכו דרוכות. הוא לחץ על כפתור כדי להיכנס לפרטי הרשומה, קרא אותה, ואז הרים את עיניו אל נועה.

"מה מצאת?" היא שאלה, הקול שלה נשאר יציב למרות שהדופק שלה האיצן.

"אני לא יכול להדפיס לך את זה," אורי אמר בשקט. הוא הסתכל ימינה ושמאלה, מוודא שאין עובדים אחרים בקרבת מקום. "ואני לא יכול להראות לך את המסך. זה חומר שמסווג תחת חיסיון סעד ורפואה משולב."

"אבל יש שם משהו. יש תיק."

"יש תיק של לשכת הסעד האזורית," אורי אישר בקול נמוך. "הוא נפתח תחת השם 'אואד, תינוק'. אין שם פרטי. התאריך הוא סוף אוקטובר חמישים. התיק הזה מקושר בהערות הפנימיות לתיק של בית חולים במרכז הארץ. זה אומר שהייתה התערבות של קצינת סעד בהעברה של התינוק או בטיפול בו לאחר מכן."

"תינוק חי או מת?" נועה שאלה, המילים חותכות את האוויר

ביניהם.

אורי נענע בראשו. "אין לי גישה לתוכן התיק דרך המערכת הזאת. אני רואה רק את הכותרת ואת הקישור המוסדי. כדי לדעת

מה כתוב בפנים, התיק הזה צריך להיפתח פיזית.
 "אז תפתח אותו."

"אני לא יכול, נועה," אורי אמר, הפעם בתקיפות. "זה חסום משפטי. אם אני מוציא את התיק הזה מהגנוך ונותן לך לקרוא בו בלי אישור רשמי, אני מסכן את העבודה שלי, ואת עוברת על החוק. זה לא תיק קליטה שמספר על אוהלים. זה תיק אישי רגיש."

נועה עמדה שם, מרגישה את קיר הבטון של המערכת מתרומם מולה. היא הייתה קרובה כל כך. התיק היה שם, במרחק של כמה עשרות מטרים ממנה, בתוך אחת משורות המדפים שמאחורי דלתות הברזל. התשובה לשאלה שהרסה את חייה של סבתה הייתה מקוטלגת ומתויקת, והיא לא יכלה לגעת בה.

אורי ראה את המאבק על פניה. הוא פתח מגירה בשולחן שלו, הוציא פנקס קטן של פתקיות דביקות צהובות, ולקח עט. הוא כתב משהו על הפתק, תלש אותו, והחליק אותו על פני הדלפק לעברה. נועה הסתכלה על הפתק. הייתה כתובה עליו שורת מספרים ואותיות.

"זה מספר התיק בגנוך," אורי אמר בשקט, לא מסתכל עליה אלא על המסך שלו. "הוא לא מופיע בקטלוג הציבורי שזמין באינטרנט. אם תחפשי אותו שם, תקבלי הודעת שגיאה שהתיק לא קיים. אבל הוא קיים. קחי את המספר הזה. אל תגידי לאף אחד שאני נתתי לך אותו."

נועה לקחה את הפתק הצהוב. הנייר היה קטן ופשוט, אבל הוא הרגיש כבד בידה. "מה אני עושה איתו?"

"את מגישה בקשת חופש מידע רשמית," אורי אמר, חוזר לטון המקצועי והיבש שלו. "את מצרפת ייפוי כוח נוטריוני מסבתא שלך, שמאשר שהיא מבקשת לקבל לידיה כל חומר הנוגע אליה או לילדיה מאותה תקופה. את כותבת בבקשה שאת דורשת את פתיחת התיק הספציפי הזה. כשיש מספר מדויק, המערכת המשפטית לא יכולה

להתחמק בטענה שהחומר לא אותר. הם יצטרכו לבחון את התיק ולתת החלטה מנומקת אם לפתוח אותו או לא. "כמה זמן לוקח תהליך כזה?" נועה שאלה, מקפלת את הפתק לשניים.

"חודשים", אורי אמר בכנות. "לפעמים יותר. וגם אז, הצנזור של הארכיון יכול להשחיר שמות של אנשים אחרים שמופיעים בתיק כדי להגן על פרטיותם. זה מאבק משפטי. אם את רוצה לעשות את זה נכון, אל תעשי את זה לבד. תמצאי עורך דין שמבין בחופש מידע ובתיקי אימוץ. הם יודעים איך לנסח את הבקשה כך שיהיה קשה יותר לסרב לה."

נועה הכניסה את הפתק המקופל לכיס המעיל שלה. היא הרגישה את החספוס של הנייר מבעד לבד. "תודה, אורי", היא אמרה. היא התכוונה לזה. הוא נתן לה את המפתח לדלת שהמדינה נעלה לפני שבעים שנה.

"אל תודי לי", הוא ענה וסגר את החלון במחשב שלו. "ואל תבני על זה שתמצאי שם את מה שאת מחפשת. לפעמים התיקים האלה מכילים רק טופס אחד ריק שמילאו כדי לצאת ידי חובה. המערכת הייתה רקובה כבר אז, פשוט בדרך אחרת."

נועה הנהנה. היא לקחה את המחשב הנייד ואת הקלסר שלה, ויצאה מחדר העיון. היא עברה שוב באזור הלוקרים, הכניסה את הציוד שלה לתיק הבד האפור, ויצאה מהבניין אל רחובות אזור התעשייה.

השמש כבר עמדה גבוה בשמיים, קורעת את קרירות הבוקר. רעש של משאיות פורקות סחורה ומקדחות מוסכים מילא את האוויר, ניגוד מוחלט לדממה הסטרילית של חדר העיון. נועה הלכה לכיוון תחנת האוטובוס. היא הכניסה את ידה לכיס המעיל ומיששה את הפתק הצהוב.

היא ידעה שאורי צדק. היעדר מסמך לא מוכיח כלום, אבל

קיומו של תיק חסוי תחת השם "אואד, תינוק" שינה את התמונה כולה. התינוק של אסתר לא נעלם אל תוך חור שחור של שכחה. הוא נרשם. הוא טופל על ידי קצינת סעד. המערכת ידעה עליו, המערכת תיעדה אותו, והמערכת החליטה לנעול את המידע הזה תחת חוקי חיסיון.

היא הגיעה לתחנה והתיישבה על ספסל המתכת. היא הוציאה את הטלפון הנייד שלה וחיפשה את המספר של רוני. היא הבטיחה למרים שהיא לא תהפוך את הכאב של אסתר לתיק עבודה, אבל עכשיו זה כבר לא היה רק סיפור משפחתי כואב. זו הייתה חקירה מבוססת ראיות. היא הייתה צריכה קשרים, היא הייתה צריכה מידע על תחקירים קודמים, והיא הייתה צריכה את השם של עורך הדין שרוני דיבר עליו פעם. היא לחצה על כפתור החיוג והצמידה את הטלפון לאוזנה, ממתינה למענה כשהפתק הצהוב בכיסה בוער כמו גחל לוחש. המאבק מול הזיכרון הסתיים. עכשיו התחיל המאבק מול המדינה.

כרטיס ביקור

בית הקפה מול התחנה המרכזית בירושלים לא היה מקום של פגישות עבודה או שיחות נפש. זה היה חלל פונקציונלי שנועד להעביר בו זמן בין אוטובוסים, ספוג בריח קבוע של אגוזים, מאפים מחוממים וקפה שחור שנמזג לכוסות זכוכית עבות. נועה בחרה בו בכוונה. היא לא רצתה את בתי הקפה השקטים של רחביה, שבהם אנשים ישבו עם מחשבים ניידים ושתו אספרסו מוקפד. היא הייתה צריכה מקום רועש, אנונימי, מקום שבו איש לא יבחין בשני אנשים שרוכנים מעל מסמכים ישנים. היא ישבה ליד שולחן פורמייקה בפניה הרחוקה מהדלת, תיק הבד האפור מונח על הכיסא שלידה, והביטה החוצה אל תנועת הנוסעים הבלתי פוסקת ברחוב יפו. השעה הייתה שתיים עשרה ורבע. השמש הכתה בשמשות האוטובוסים שעברו בצומת, מסנוורת לרגע ונעלמת. נועה העבירה אצבע על קצה השולחן, מרגישה את החספוס של הפורמייקה הישנה, וסידרה את המחשבות שלה. היא הבטיחה למרים שהיא לא תהפוך את אסתר לתיק עבודה, אבל המוח שלה כבר קיטלג את הנתונים, בנה ציר זמן, וחיפש את החוליה החסרה.

רוני הלוי נכנס לבית הקפה שתיים עשרה דקות אחרי הזמן. הוא היה לבוש בג'ינס כהה וחולצה מכופתרת שהשרוולים שלה קופלו עד המרפקים, נושא איתו את האנרגיה התזזיתית הקבועה שלו. העיניים שלו סרקו את החלל במהירות, וכשקלטו את נועה הוא הרים יד

בתנועה קצרה וניגש לשולחן. הוא משך את הכיסא שממול והתיישב, מניח על השולחן טלפון נייד ופנקס קטן בכריכה קשה. הוא לא שאל מה שלומה ולא פתח בשיחת חולין. הקשר ביניהם עבד על תדר של יעילות מאז ימי האוניברסיטה, ושניהם ידעו שנועה לא הייתה מזעיקה אותו מתל אביב באמצע יום עבודה בלי סיבה מוצדקת. הוא סימן למלצר, הזמין קפה שחור כפול, ואז נשען קדימה ושילב את זרועותיו על השולחן. המבט שלו היה ממוקד, רעב לפרטים, המבט של עיתונאי שזיהה קצה חוט שעשוי להוביל למשהו אמיתי.

"אז מה יש לנו," רוני אמר, הקול שלו נמוך מספיק כדי לא להישמע בשולחנות הסמוכים. "אמרת בטלפון שמצאת מסמך שסותר את הרישום הרשמי, ושיש לך מספר תיק חסוי. זה לא קורה בדרך כלל ביום אחד של חיפוש בארכיון. אנשים יושבים שם חודשים כדי למצוא פתק אחד שמישהו שכח לגרוס."

"זה קרה כי ידעתי איפה לחפש, וכי אורי עשה משהו שהוא לא היה אמור לעשות," נועה ענתה. היא פתחה את הקלסר השקוף והוציאה ממנו דף מודפס אחד. היא לא הביאה את תעודת העולה המקורית של אסתר, אלא רק צילום שלה, יחד עם העתק של הרישום ממחנה ראש העין שמצאה במערכת הממוחשבת. היא סובבה את הדפים והחליקה אותם לעברו של רוני. "זה מתחיל כאן. תסתכל על התאריכים. המשפחה שלי חיה שבעים שנה עם סיפור שהעלייה הייתה בנובמבר. התעודה הזאת מראה אמצע אוקטובר. הפער הזה של השבועיים הוא הזמן שבו סבתא שלי הייתה במחנה ראש העין, ילדה בן בבית היולדות המקומי, ואיבדה אותו. אמרו לה שהוא מת אחרי שלושה ימים, אבל לא נתנו לה שום מסמך. לא תעודת פטירה, לא רישום קבורה, כלום. ואתמול היא סיפרה לי את זה בפעם הראשונה."

רוני עבר על המסמכים במבט מהיר. הוא לא התעכב על הרגש, אלא חיפש את העובדות. הוא הוציא עט מהכיס ופתח את הפנקס

שלו. "מה השם המקורי?"

"עוואד, נועה אמרה. "נכתב באל"ף. אואד. השם הפרטי של סבתא שלי נרשם כסתריה, וסבא שלי כיחאל. במשרד הפנים זה שונה אחר כך לבן-עמי, וזה מה שיצר את הנתק הארכיוני. חיפשו בן-עמי, ולא מצאו כלום. כשהכנסתי את השם אואד, מצאתי את הרישום של אוהל ארבעים ושתיים, ואת ההפניה לבית היולדות."

המלצר הגיע והניח את הקפה השחור מול רוני, יחד עם כוס מים. רוני המתין עד שהמלצר יתרחק לפני שהמשיך לדבר. הוא לקח לגימה מהקפה, הפנים שלו מהורהרות. "היעדר מסמך פטירה משנות החמישים הוא לא הוכחה לכלום, נועה. את יודעת את זה. היה שם כאוס מוחלט. רופאים רשמו דברים על פתקים, אחיות העבירו ילדים ממשמרת למשמרת, אנשים נקברו בקברי אחים או בחלקות בלי ציון שם מדויק. זה שהיא לא קיבלה נייר לא אומר שהילד לא מת."

"אני יודעת," נועה אמרה. הקול שלה היה יציב, חף מדרמה. היא לא ניסתה לשכנע אותו באמונה, אלא בנתונים. "בגלל זה לא התקשרתי אליך אתמול בלילה. לא היה לי מה לתת לך חוץ מסיפור משפחתי כואב. אבל הבוקר הייתי בארכיון, ואורי הריץ את השם אואד במערכת הפנימית החסויה של משרד הסעד. המערכת שלא פתוחה לקהל."

היא הכניסה יד לכיס המעיל שלה והוציאה את הפתק הצהוב. היא לא נתנה אותו לרוני, אלא הניחה אותו על השולחן ביניהם, שומרת את האצבע שלה עליו. המספר והאותיות היו כתובים בעט שחור, מסודרים בשורה ישרה. רוני רכן קדימה, העיניים שלו ננעלות על הרצף המספרי.

"זה מספר תיק גנזך," נועה אמרה בשקט. "הוא נפתח בסוף אוקטובר חמישים. הכותרת שלו היא 'אואד, תינוק'. התיק הזה מקושר בהערות הפנימיות לתיק של בית חולים במרכז הארץ, ומוגדר תחת חיסיון סעד ורפואה משולב. זה אומר שהתינוק הזה לא נעלם

בתוך הכאוס של המחנה. הוא נרשם. קצינת סעד טיפלה בו. הוא הועבר לבית חולים מסודר במרכז הארץ, והמדינה החליטה שהמידע הזה צריך להיות נעול."

רוני נשען לאחור בכיסאו. הוא הוציא אוויר בנשיפה איטית. המבט שלו השתנה. זה כבר לא היה עניין של חברה שעוזרת לסבתא שלה למצוא קבר. זה היה חומר גלם לתחקיר. "אורי ראה מה יש בתוך התיק?"

"לא. הוא רואה רק את האינדקס החיצוני. כדי לדעת מה כתוב בפנים, צריך לפתוח את התיק הפיזי, והוא לא יכול לעשות את זה בלי אישור משפטי. הוא אמר לי להגיש בקשת חופש מידע עם ייפוי כוח מסבתא שלי."

רוני גיחך קלות, גיחוך שלא הייתה בו שמחה אלא היכרות עמוקה עם המערכת. "בקשת חופש מידע על תיק סעד משנות החמישים. הם ימשכו אותך חצי שנה, ואז ישלחו לך מכתב שבו כתוב שהתיק לא אותר פיזית, או שהוא מכיל חומר רפואי חסוי שהפגיעה בפרטיות גוברת על זכות הציבור לדעת. המדינה לא אוהבת לפתוח את התיקים האלה, נועה. הם יודעים בדיוק מה יש שם. אם יש מעורבות של קצינת סעד בהעברה של תינוק מראש העין לבית חולים במרכז, ואז התינוק נעלם - אנחנו מדברים על מסלול העברה שקט. זה דפוס. זה לא מקרה בודד."

"זה בדיוק מה שאני לא רוצה לשמוע עכשיו," נועה חתכה אותו. היא אספה את הפתק הצהוב והחזירה אותו לכיסה. "אני לא מחפשת דפוסים. אני לא מחפשת להוכיח שהייתה שיטה, ואני לא מנסה להפיל את הממסד. אני מחפשת ילד אחד. את הבן של אסתר. אני צריכה לדעת מה קרה לו, ואני צריכה לדעת את זה לפני שסבתא שלי תמות. אין לי חצי שנה לחכות לתשובות מהמחלקה המשפטית של הארכיון."

רוני התבונן בה. הוא הכיר את נועה מספיק שנים כדי לדעת

מתי היא עומדת על שלה. היא הייתה האדם הכי יסודי שהכיר, עובדת לאט, בודקת כל פרט פעמיים. אבל עכשיו היה בה משהו דרוך, כמעט חסר מנוחה. הוא הבין שהסיפור הזה חצה אצלה את הגבול המקצועי. זה היה הדם שלה. "אוקיי", הוא אמר והרים את הידיים בתנועת פיוס קטנה. "אז מה את רוצה ממני? אם את לא רוצה להפוך את זה לתחקיר, למה קראת לי לפה?"

"כי יש לך קשרים", נועה אמרה ישירות. "כי אתה יודע איך לחפש דברים שלא נמצאים בקטלוגים הרשמיים. אני רוצה שתבדוק אם היו תחקירים ישנים על בית היולדות בראש העין מאותה תקופה. אני רוצה לדעת לאילו בתי חולים במרכז הארץ הם נהגו להעביר תינוקות. היו מסלולים קבועים. אם נדע לאן הוא הועבר, נוכל לצמצם את החיפוש. אולי יש ארכיונים מקומיים של בתי חולים שלא כפופים לאותו חיסיון ארצי מחמיר. אולי יש רשימות קבורה אזוריות."

רוני רשם כמה מילים בפנקס שלו. העט נע במהירות על הנייר. "בית חולים במרכז. אנחנו מדברים על תל השומר, דג'אני ביפו, אולי רמב"ם אם ההגדרה של 'מרכז' הייתה רחבה. אני יכול להפעיל כמה אנשים. יש ארכיונאים שחייבים לי טובה, יש תחקירנים שעבדו על ועדות החקירה הממלכתיות בשנות התשעים ויש להם ארגונים של חומר שלא נכנס לדו"חות הרשמיים. אני יכול לבקש מהם לחפש את השם אואד."

"לא", נועה אמרה מיד. הקול שלה היה חד. "אתה לא מזכיר את השם אואד. ואתה לא מזכיר את השם בן-עמי, ואתה לא אומר שזו סבתא שלי. אתה שואל שאלות כלליות על מסלולי העברה באוקטובר חמישים. אתה מחפש נהלים, לא אנשים."

רוני הפסיק לכתוב. הוא הרים את העיניים והסתכל עליה במבט בוחן. "נועה, את מגבילה אותי. אם אני מחפש מחט בערימת שחת, אני לא יכול לעשות את זה בלי לתאר את המחט. למה אני לא יכול

להשתמש בשם?"

"כי המשפחה שלי לא מוכנה לזה," נועה ענתה. היא חשבה על מרים, על הכעס שלה אתמול במטבח, על הפחד שלה מפני חשיפה. היא חשבה על דוד שקם והלך בלי לומר מילה. "אמא שלי מתנגדת לחיפוש הזה. היא חושבת שזה יהרוס את סבתא שלי. אם יתחילו להסתובב שמועות, אם עיתונאים אחרים יתחילו לשאול שאלות ויגיעו אלינו הביתה, זה יפרק את המשפחה. אני עושה את זה בשקט. בלי כותרות. בלי הבטחות שווא."

"ואם אמצא משהו?" רוני שאל, נשען קדימה. "אם אני מביא לך הוכחה שהתינוק הזה הועבר למשפחה אומנת? או שנמכר? או שאומץ בניגוד לחוק? מה תעשי אז? תשמרי את זה במגירה כדי לא להרגיז את אמא שלך?"

"אני אתמודד עם זה כשנגיע לזה," נועה אמרה. "בינתיים, אלה הכללים. אתה לא מפרסם כלום. אתה פה כידיד, לא כעיתונאי. אם אתה לא יכול להבטיח לי את זה, אני אקח את הפתק הזה ואמצא דרך אחרת."

רוני שתק. הוא הביט בכוס הקפה שלו, מסובב אותה לאט על התחתית. הוא היה איש של סיפורים גדולים, של חשיפות שמשנות סדר יום. הסיפור של אסתר היה בדיוק החומר שממנו עושים כתבות שער במוספי סוף השבוע. אבל הוא גם ידע שנועה רצינית. היא תסגור בפניו את הדלת הרגע אם תרגיש שהוא חוצה את הקו. הוא העריך אותה יותר מדי בשביל לשרוף את הקשר הזה.

"בסדר," רוני אמר לבסוף. "בלי שמות. בלי פרסום. אני בודק רק מסלולים, בתי חולים, ונהלים של קצינות סעד באוקטובר חמישים. אני אנסה להבין לאיזה בית חולים במרכז הארץ היה קשר ישיר עם מחנה ראש העין באותם שבועות."

"תודה," נועה אמרה. המתח בכתפיים שלה השתחרר מעט. היא סגרה את הקלסר השקוף והכניסה אותו חזרה לתיק הבד.

"אבל נועה," רוני אמר, והטון שלו הפך מעשי וקר. "אני יכול להביא לך רק מידע סביבתי. אני לא יכול לפתוח את התיק הזה בארכיון. אורי צדק במאה אחוז. את חייבת להגיש בקשת חופש מידע, ואת לא יכולה לעשות את זה לבד. המערכת תאכל אותך חיה. הם ישלחו לך מכתבים מנוסחים משפטית שאת אפילו לא תביני איך לתקוף אותם."

הוא הכניס יד לכיס האחורי של הג'ינס שלו, הוציא ארנק עור ישן, ושלף מתוכו כרטיס ביקור לבן ופשוט. הוא הניח אותו על השולחן ודחף אותו לכיוונה.

"תמר ארליך," רוני אמר. "עורכת דין. היא יושבת פה בירושלים, ברחוב הלל. עבדתי איתה לפני שלוש שנים על תחקיר שקשור לתיקי אימוץ משנות השבעים. היא לא עורכת דין של כותרות, והיא לא מחפשת פרסום. היא מכירה את חוק הארכיונים ואת חוק חופש המידע טוב יותר מכל פקיד במשרד המשפטים. היא יודעת אילו סעיפים לצטט כדי להכריח אותם לפתוח דלתות."

נועה לקחה את הכרטיס. השם היה מודפס באותיות שחורות פשוטות, ללא לוגו מצועצע. מתחתיו הופיע מספר טלפון וכתובת. הנייר היה עבה, מחוספס מעט בקצוות.

"היא לא נחמדה," רוני הוסיף, שותה את שארית הקפה שלו. "היא עניינית, היא צינית, והיא לא תבטיח לך שום דבר שהיא לא יכולה לקיים. אבל אם יש מישהי שיכולה לנסח בקשה שתכריח את המדינה להוציא את התיק שלך סבתא שלך מהגנוז, זאת היא. תקשרי אליה. תגידי לה שאני שלחתי אותך. תקבעי פגישה ותביאי לה את המספר שאורי נתן לך."

נועה הכניסה את הכרטיס לתוך מחברת הספירלה שלה, בין הדפים הריקים. "זה יעלה כסף."

"זה יעלה כסף," רוני אישר. "ומאבקים משפטיים עולים גם בזמן ובעצבים. את צריכה להחליט כמה רחוק את מוכנה ללכת עם זה."

כי ברגע שעורכת דין נכנסת לתמונה, זה כבר לא חיפוש בארכיון. זו דרישה רשמית מהמדינה למסור מידע שהיא הסתירה. הם יתנגדו. הם יגדרו רגליים. את צריכה להיות מוכנה לזה."

"אני מוכנה," נועה אמרה. היא לא הייתה בטוחה שזה נכון, אבל היא ידעה שהיא לא יכולה לעצור עכשיו. התמונה של אסתר יושבת במטבח, רועדת מול תעודת העולה, הייתה צרובה לה בראש. התינוק ההוא חיכה שבעים שנה שמישהו יחפש אותו. הוא לא יחכה יותר. רוני הציץ בשעון שלו. "אני צריך לזוז. יש לי פגישה בתל אביב בשתיים, ואני צריך לתפוס את האוטובוס חזרה." הוא קם, אסף את הטלפון והפנקס שלו, והשאיר שטר של חמישים שקלים על השולחן. "אני אתחיל לחפור בארכיונים הישנים של העיתונים. אדבר עם כמה אנשים. אם אמצא משהו על מסלולי ההעברה מראש העין, אני אתקשר אליך."

"רק הכללים שקבענו," נועה הזכירה לו, מרימה את המבט אליו. "רק הכללים," רוני אישר. הוא לא הושיט יד ולא טפח על כתפה. הוא רק הנהן פעם אחת, הנהון קצר ומקצועי. "דברי עם תמר. אל תבזבזי זמן."

הוא הסתובב ויצא מבית הקפה, משתלב במהירות בתוך זרם האנשים על המדרכה. נועה נשארה לשבת ליד השולחן. הרעש של בית הקפה המשיך סביבה, קולות של צלחות מתנגשות, שיחות מקוטעות בטלפון, רחש של מכונת קפה. היא הוציאה את המחשב הנייד שלה מהתיק והניחה אותו על הפורמייקה. היא לא פתחה את קבצי המחקר שלה. במקום זאת, היא פתחה את הדפדפן והקלידה את השם "תמר ארליך עורכת דין".

התוצאות עלו מיד. לא היה לה אתר אינטרנט מפואר, אלא רק דף פשוט באתר של לשכת עורכי הדין, וכמה אזכורים בפסקי דין שעסקו בעתירות מנהליות נגד משרדי ממשלה. נועה עברה על הכותרות. עתירה לחשיפת פרוטוקולים של ועדות רפואיות. עתירה

לפתיחת תיקי אימוץ משנות השישים. עתירה נגד גנוך המדינה על הסתרת מידע היסטורי. רוני צדק. זו לא הייתה עורכת דין של חוזים או גירושין. זו הייתה אישה שהתמחתה בפירוק חומות.

נועה קראה קטע קצר מאחד מפסקי הדין. תמר ארליך טענה ש"הזכות לדעת את עברו של אדם גוברת על נוחותה הבריורקרטית של המערכת". המשפט הזה הדהד בתוכה. זה היה בדיוק מה שהיא הייתה צריכה. משהו שידבר בשפה של המערכת, אבל נגדה.

היא סגרה את המחשב הנייד והחזירה אותו לתיק. היא לקחה את מחברת הספירלה, פתחה אותה בעמוד שבו שמה את כרטיס הביקור, והוציאה את הטלפון שלה. השעה הייתה אחת בצהריים. משרדי עורכי דין עדיין עובדים בשעה הזאת. היא חייגה את המספר שהופיע על הכרטיס.

הקו צלצל שלוש פעמים לפני שמישהי ענתה. הקול היה צלול, ענייני, וקצת חסר סבלנות. "משרד עורכי דין ארליך, שלום." "שלום," נועה אמרה. "מדברת נועה בן-עמי. רוני הלוי נתן לי את המספר שלכם. אני צריכה לקבוע פגישה עם עורכת הדין ארליך. מדובר בבקשת חופש מידע לפתיחת תיק סעד חסוי משנת אלף תשע מאות וחמישים. יש לי את מספר התיק המדויק בגנוך." הייתה שתיקה קצרה בצד השני של הקו. נועה יכלה לשמוע רחש של דפים מתהפכים. "מספר תיק מדויק?" הקול שאל, הפעם עם טיפה יותר עניין.

"כן," נועה אמרה, מרגישה את הנוכחות של הפתק הצהוב בכיס המעיל שלה. "יש לי את המספר. ואני צריכה להוציא אותו משם." "מחר בארבע אחר הצהריים," האישה אמרה. "רחוב הלל שבע עשרה, קומה שנייה. תביאי איתך כל מסמך שיש לך, ואת תעודת הזהות שלך. אם מדובר בתיק של קרוב משפחה חז, נצטרך יפוי כוח. עורכת הדין תסביר לך את המשמעויות בפגישה." "אני אהיה שם," נועה אמרה.

היא ניתקה את השיחה, הכניסה את הטלפון לכיס, וקמה מהכיסא. היא העבירה את רצועת תיק הבד על כתפה ויצאה מבית הקפה אל רחוב יפו. האוויר בחוץ היה חם ודחוס, מלא בריחות של עיר שלא נחה. נועה החלה ללכת לכיוון תחנת הרכבת הקלה. הצעדים שלה היו מדודים, קבועים. היא חשבה על אסתר, על השמיכה הכחולה שלא ראתה מעולם, על השתיקה הארוכה במטבח. המערכת חשבה שהיא יכולה למחוק אדם רק על ידי נעילת התיק שלו בארון ברזל. נועה התכוונה להוכיח להם שהם טועים. הפגישה עם רוני נתנה לה את הכיוון, והכרטיס של תמר ארליך נתן לה את הכלי. עכשיו, נשאר רק להתחיל את המלחמה.

לשוניות צבעוניות

השמש של סוף אחר הצהריים הכתה בזווית חדה על חזיתות האבן של רחוב הלל. אוטובוס אקורדיון ארוך עבר ברעש, משאיר אחריו ענן דליל של עשן אגוזים ורעד קל במדרכה. נועה עמדה מול בניין משרדים ישן שקומת הקרקע שלו אוכלסה על ידי חנות בגדים ובית קפה קטן. היא בדקה שוב את הכתובת שהייתה רשומה על כרטיס הביקור שרוני נתן לה. רחוב הלל שבע עשרה. היא העבירה את רצועת תיק הבד האפור שלה על הכתף, דחפה את דלת הזכוכית הכבדה של הכניסה ונכנסה אל תוך אפלולית חדר המדרגות. ריח של אבק, חומרי ניקוי זולים ונייר ישן עמד באוויר. המעלית נראתה כאילו לא שופצה מאז שנות השמונים, ולכן היא בחרה לעלות ברגל לקומה השנייה. כל צעד על מדרגות הטראצו הדדה בחלל הריק, מזכיר לה שהיא מתרחקת מהעולם המוכר של ארכיונים ציבוריים ונכנסת לטריטוריה חדשה.

דלת עץ כבדה עם שלט פליז קטן המתינה לה בסוף המסדרון. "תמר ארליך, משרד עורכי דין". נועה פתחה אותה ונכנסה לחדר המתנה קטן ופונקציונלי. לא היו שם ספות עור מפוארות או עציצים גדולים, אלא רק שני כיסאות המתנה מרופדים בבד כחול דהוי, שולחן זכוכית קטן, ודלפק קבלה שמאחוריו ישבה אישה צעירה מול מסך מחשב. הקיר שמאחורי הדלפק היה מכוסה לחלוטין בארונות מתכת אפורים, ובתוכם מאות תיקיות קרטון מסודרות בשורות צפופות.

נועה, כמידענית שחיה בתוך ספריות וארכיונים, העריכה מיד את הסדר. כל תיקייה הייתה מסומנת בלשונית צבעונית, מקודדת לפי שיטה שרק מי שעובד שם מבין. אדום, ירוק, צהוב, כחול. חיים שלמים של אנשים, סכסוכים, סודות ומאבקים, כולם דחוסים לתוך קרטונים בעובי שני סנטימטרים.

"נועה בן-עמי?" שאלה הפקידה מבלי להרים את העיניים מהמסך. האצבעות שלה המשיכו להקליד בקצב מהיר. נועה הנהנה, למרות שהפקידה לא ראתה אותה, ואז אמרה "כן, יש לי פגישה לארבע". הפקידה לחצה על כפתור קטן במרכזייה שעל השולחן. "תמר, נועה בן-עמי כאן". קול מתכתי בקע מהרמקול הקטן בתוך שניות: "תכניסי אותה". הפקידה הצביעה על דלת עץ סגורה משמאל לדלפק וחזרה להקליד. נועה נשמה נשימה אחת עמוקה, סידרה את התיק על כתפה, ניגשה אל הדלת ופתחה אותה.

משרדה של עורכת הדין תמר ארליך היה מואר באור לבן וחזק שבקע ממנורות פלורסנט שקועות בתקרה, למרות שהחלון הגדול פנה לרחוב והכניס אור יום. תמר ישבה מאחורי שולחן עץ רחב ונקי כמעט לחלוטין מניירות. היא הייתה אישה בשנות הארבעים לחייה, לבושה בחולצה מכופתרת כהה, שיערה אסוף לאחור בקפידה, ומשקפי קריאה מלבניים מונחים על קצה אפה. היא לא קמה כשנועה נכנסה, אלא רק סימנה לה בידה לשבת באחד משני הכיסאות שניצבו מול השולחן. המבט שלה היה חד, בוחן, נטול כל ניסיון לייצר קרבה מלאכותית. היא סגרה תיקייה שהייתה מונחת לפניה, הניחה עליה את כפות ידיה, והישירה מבט אל נועה.

"רוני אמר לי שאת חוקרת ארכיונים," תמר פתחה, הקול שלה יציב וענייני. "הוא אמר שאת יודעת לחפש, אבל שנתקעת מול דלת סגורה. אני מניחה שהבאת את המספר שהפקיד בארכיון נתן לך."

"כן," נועה אמרה. היא פתחה את הרוכסן של תיק הבר, הוציאה את קלסר הפלסטיק השקוף, ושלפה מתוכו את הפתק הצהוב שעליו

אורי רשם את מספר התיק. היא הניחה אותו על השולחן והחליקה אותו לכיוונה של תמר. "זה תיק סעד חסוי משנת אלף תשע מאות וחמישים. הוא מקושר למחנה העולים בראש העין ולבית חולים במרכז הארץ. תחת השם אואד, תינוק."

תמר לקחה את הפתק, הביטה במספר, והקלידה אותו במהירות לתוך חלון חיפוש במחשב שלה. היא קראה את התוצאה בשקט, הבעת פניה לא השתנתה. "התיק הזה לא מופיע בקטלוג הפתוח לציבור. הפקיד שעזר לך חרג מהנהלים כשהוא נתן לך את המספר הזה. אם היו תופסים אותו, הוא היה חוטף נזיפה חמורה." היא הרימה את עיניה מהמסך. "אבל עכשיו כשיש לנו את המספר, אנחנו לא צריכות לנחש. הבאת את תעודת העולה? את המסמך שמוכיח את הקשר המשפחתי?"

נועה הוציאה מהקלסר את תעודת העולה המקורית של אסתר, זו שהייתה מקופלת בתוך המעטפה החומה, והניחה אותה ליד הפתק. תמר רכנה קדימה ובחנה את הנייר הישן, מעבירה אצבע מרחפת מעל האותיות הדהריות. "יחיאל וסתריה אואד," היא קראה בקול. "השם שלך הוא בן-עמי. אני מניחה שזה עברות מאוחר יותר."

"כן," נועה אישרה. "סבא שלי שינה את השם כמה שנים אחרי שעלו. סבתא שלי רשומה היום בתעודת הזהות כאסתר בן-עמי. יש לנו תמצית רישום ממשד הפנים שמוכיחה את שינוי השם. התינוק, אם הוא נרשם בכלל, נרשם תחת השם אואד, או עוואד, או אולי אפילו עודד. הפקיד בארכיון מצא את ההפניה לתיק הסעד רק בגלל חיפוש רוחבי על השם המקורי."

תמר נשענה לאחור בכיסאה וחיברה את קצות אצבעותיה זו לזו. "בואי נעשה סדר, נועה. את רגילה לעבוד עם עובדות. את מוצאת תעודת לידה, יש לך תאריך. את מוצאת רישום אונייה, יש לך מסלול. אבל פה אנחנו לא מתעסקות בעובדות היסטוריות, אנחנו מתעסקות במשפטים. ובמשפטים, השאלה היא אף פעם לא רק 'מה קרה'.

השאלה היא מי רשאי לדעת מה קרה, ומה נחשב ראייה מספקת כדי לפתוח דלת שהמדינה נעלה בחוק.

נועה שתקה. היא הרגישה את כובד המילים של תמר ממלא את החדר. היא הייתה רגילה להיות זו שמסבירה ללקוחות שלה את המציאות הארכיונית, וכעת היא יושבה בכיסא הלקוחה, שומעת את גבולות הכוח שלה.

"יש לנו כאן התנגשות של כמה חוקים," תמר המשיכה, הטון שלה הפך להרצאה מקצועית, שוטפת ומדויקת. "חוק חופש המידע מאפשר לאזרח לבקש מידע מרשות ציבורית. אבל החוק הזה מחריג במפורש מידע שפוגע בפרטיות של אדם אחר. תיק סעד הוא תיק חסוי מעצם הגדרתו. הוא מכיל מידע רגיש על מצב סוציאקונומי, החלטות של קציני מבחן, התערבות של רשויות הרווחה. בנוסף, התיק הזה מקושר לבית חולים. זה אומר שיש עליו גם חיסיון רפואי. חיסיון רפואי לא מתפוגג סתם כך. לפי הנהלים, תיקים רפואיים נשארים סגורים לשבעים שנה, ולפעמים למאה שנה, תלוי בסוג התיק ובארכיון שמחזיק בו."

"אבל שבעים שנה כבר עברו," נועה אמרה, קולה יציב למרות המתח. "התיק משנת אלף תשע מאות וחמישים. אנחנו הרבה מעבר לשבעים שנה."

"נכון," תמר הנהנה קלות. "וזה הקלף הראשון שלנו. אבל זה לא מספיק. המדינה תטען שהתיק נוגע לתינוק. אם התינוק הזה נפטר, חל עליו חוק הגנת הפרטיות של נפטרים. במקרה כזה, רק קרוב משפחה מדרגה ראשונה יכול לבקש את פתיחת התיק, וגם אז, המדינה יכולה להשחיר חלקים ממנו אם היא סבורה שיש בהם כדי לפגוע בצד שלישי."

"ואם הוא לא נפטר?" נועה שאלה. המילים יצאו לה מהר מדי. זו הייתה הפעם הראשונה שהיא אמרה את האפשרות הזו בקול רם מחוץ למטבח של אסתר או לבית הקפה עם רוני. בתוך המשרד

הסטרילי הזה, האפשרות שהתינוק חי קיבלה משקל אחר לגמרי. תמר הביטה בה במבט ארוך. העיניים שלה לא ריחמו, אבל גם לא שפטו. הן פשוט ניתחו את הסיטואציה. "אם הוא לא נפטר," תמר אמרה לאט, "ואם הוא הועבר לאימוץ, אנחנו בבעיה הרבה יותר גדולה. חוק אימוץ ילדים הוא אחד החוקים הנוקשים ביותר בספר החוקים הישראלי. תיק אימוץ נסגר בצו בית משפט. שום פקיד ארכיון, שום מנהל גנזך, ושום קצין חופש מידע לא יכול לפתוח תיק אימוץ. רק המאומץ עצמו, בהגיעו לגיל שמונה עשרה, רשאי לפתוח את התיק שלו. ההורה הביולוגי לא רשאי לקבל שום מידע על גורל הילד או על זהות המשפחה המאמצת."

"אז המדינה יכולה פשוט לקחת ילד, לרשום אותו כמת, להעביר אותו למשפחה אחרת, ואז להשתמש בחוק האימוץ כדי למנוע מהאמא הביולוגית לגלות את האמת לנצח?" נועה שאלה. היא הרגישה איך הכעס, אותו כעס שהיא ניסתה להדחיק מאז השיחה במטבח, מתחיל לעלות בה.

"המדינה לא חושבת במונחים של קונספירציה," תמר ענתה בקור רוח, מסדרת את הפתק הצהוב במקביל לתעודת העולה על השולחן. "המדינה חושבת במונחים של נהלים. בשנות החמישים, המערכת הייתה בכאוס. אלפי עולים, מחלות, חוסר בכוח אדם, פנקסנות רשלנית. רופאים ואחיות קיבלו החלטות בשטח. קצינות סעד חתמו על צווים בלי לבדוק לעומק. כשהמערכת המודרנית מסתכלת היום על התיקים האלה, היא לא רואה פשע מאורגן. היא רואה ניירת שצריך להגן עליה לפי החוקים של היום. התפקיד שלי הוא לא לשכנע אותם שהם רעים. התפקיד שלי הוא למצוא את הסעיף שיכריח אותם לתת לנו את הנייר."

תמר פתחה מגירה בשולחן והוציאה פנקס צהוב ועט נובע שחור. היא התחילה לרשום נקודות בכתב יד מהיר ומסודר. "אנחנו נגיש בקשת חופש מידע רשמית למשרד הרווחה ולגנזך המדינה במקביל."

אנחנו לא נבקש 'לדעת מה קרה לתינוק'. אנחנו נבקש עיון בתיק סעד שמספרו כך וכך, הנוגע לקטין ממשפחת אואד, בטענה שהמבקשת היא אימו הביולוגית, ושהמידע דרוש לה לצורך השלמת רישומים רפואיים ומשפחתיים. אנחנו נצרף את תעודת העולה, את תמצית הרישום של שינוי השם, ותצהיר חתום של סבתא שלך שבו היא מצהירה שהיא ילדה בן במחנה ראש העין באוקטובר חמישים."

"אמא שלי תתנגד לזה," נועה אמרה פתאום. היא לא התכוונה לשתף את עורכת הדין בדינמיקה המשפחתית, אבל המילים יצאו מעצמן. "היא לא רוצה שסבתא שלי תתעסק בזה. היא פוחדת שזה יסבור אותה. היא פוחדת ממה שנמצא שם."

תמר הפסיקה לכתוב. היא הניחה את העט על הפנקס והביטה בנועה בהבנה קרה. "אני עורכת דין, נועה, לא פסיכולוגית משפחתית. אני רואה משפחות שנקרעות סביב ירושות, סביב אפוטרופסות, וסביב סודות. המחיר הרגשי של פתיחת תיק כזה הוא עצום. הרבה פעמים, מה שמוצאים בתוך התיק הוא לא תשובה ברורה, אלא עוד שאלות, או גרוע מזה – תשובה קרה ובירוקרטית שאין בה שום נחמה. אם אמא שלך מתנגדת, את צריכה להבין שהמאבק הזה לא יהיה רק מול משרד המשפטים. הוא יהיה גם בתוך הסלון שלכם."

"אני מוכנה לזה," נועה אמרה, למרות שהרגישה כיווץ קל בבטנה. "אבל אני לא יכולה להביא את סבתא שלי לפה. היא בת שמונים ושש. היא צלולה לחלוטין, אבל הנסיעות, עורכי הדין, החקירות... זה יותר מדי בשבילה. אני רוצה לנהל את זה בשמה."

"בשביל זה נצטרך ייפוי כוח," תמר אמרה. היא הסתובבה אל המחשב והחלה להקליד במהירות. "את לא יכולה לבקש מידע על התיק הזה בשם עצמן. את רק הנכדה. החוק לא מכיר בזכותך לעיין בתיק סעד של דוד שלך, בין אם הוא חי ובין אם הוא מת. מי שרשאית לבקש את המידע היא האם. אני אדפיס עכשיו טופס ייפוי כוח רשמי. את תצטרכי להחתים את סבתא שלך עליו. בנוסף, אני

צריכה שאת תחתמי עכשיו על הסכם שכר טרחה ועל בקשת הייצוג הראשונית, שבה את מוגדרת כמיופת כוחה של המבקשת לעניין הקשר מול המשרד שלי."

רעש חרישי של מדפסת לייזר נשמע מפינת החדר, ושלושה דפים יצאו אל המגש. תמר קמה, לקחה את הדפים, והניחה אותם מול נועה. היא הגישה לה עט כדורי פשוט.

"הדף הראשון הוא הסכם העבודה בינינו," תמר הסבירה, מצביעה על הפסקאות. "הוא מגדיר את העלויות של הגשת בקשת חופש המידע, הטיפול בתכתובות מול הרשויות, והגשת ערר מנהלי אם נסורב. הדף השני הוא טופס הבקשה הרשמי לממונה על חופש המידע בגנון המדינה. אני ניסחתי אותו בצורה רחבה מספיק כדי שלא יוכלו לדחות אותנו על סעיף טכני, אבל ממוקדת מספיק כדי שלא יוכלו לטעון שהבקשה דורשת הקצאת משאבים בלתי סבירה. הדף השלישי הוא יפוי הכוח שסבתא שלך צריכה לחתום עליו."

נועה קראה את המסמכים. העיניים שלה רצו על המילים המשפטיות. 'המבקשת דורשת בזאת', 'עיון בחומר ארכיוני מסווג', 'ויתור על סודיות'. זה היה שונה כל כך מהמחברות שלה, מהעפרונות, מהחיפוש השקט בחדרי העיון. זה היה אגרסיבי. זה היה רשמי. היא הרגישה שהיא חוצה קו שאין ממנו חזרה. ברגע שהיא חותמת, הסיפור של אסתר מפסיק להיות זיכרון שנלחש במטבח, והופך לתיק משפטי שמנוהל מול מנגנוני המדינה.

היא לקחה את העט. האצבעות שלה היו יציבות. היא חתמה את שמה בתחתית הדף הראשון, ואז בתחתית הדף השני, במקום המיועד למיופה הכוח של המבקשת. היא קיפלה את הדף השלישי – יפוי הכוח של אסתר – והכניסה אותו בזהירות לתוך הקלסר השקוף שלה, יחד עם תעודת העולה והפתק הצהוב.

תמר לקחה את הדפים החתומים, בדקה אותם ברפרוף, והכניסה אותם לתוך תיקיית קרטון חדשה. היא שלפה מרקר אדום מהמגירה,

כתבה על הלשונית החיצונית "בן-עמי / אואד – חופש מידע", והניחה את התיקייה בערימה קטנה בצד השולחן.

"יש משהו שאת חייבת להבין לפני שאת יוצאת מפה, נועה, תמר אמרה, והפעם הטון שלה היה מעט פחות רשמי ויותר אנושי. "המערכת עובדת לאט. לאט מאוד. לממונה על חופש המידע יש שלושים יום לענות לבקשה. רוב הסיכויים שהם יבקשו ארכה של עוד שלושים יום, שזה חוקי לגמרי. אחרי שישים יום, הם יכולים לדחות את הבקשה. ואז אנחנו נצטרך להגיש ערר לממונה על העררים, שזה ייקח עוד כמה שבועות. אם גם הוא ידחה, נצטרך ללכת לבית משפט לעניינים מנהליים."

נועה הרגישה מועקה כבדה מצטברת בחזה. "את מדברת על חודשים."

"אני מדברת על חודשים במקרה הטוב," תמר תיקנה אותה. "במקרה הרע, אנחנו נכנסים לשנה של דיונים משפטיים. המדינה לא ממהרת לשום מקום. אין להם אינטרס לפתוח תיקים כאלה. כל תיק שנפתח הוא תקדים שעלול לפתוח עוד מאה תיקים אחרים. הם יגררו רגליים, הם יאבדו מסמכים, הם ידרשו הבהרות. את צריכה סבלנות של ברזל. ואת צריכה להכין את סבתא שלך לזה שהיא לא תקבל תשובה מחר בבוקר."

"סבתא שלי חיכתה שבעים שנה," נועה אמרה. היא קמה מהכיסא, אוספת את התיק שלה. "היא יודעת לחכות. אני זו שאין לה סבלנות."

תמר הרשתה לעצמה חיוך קטן, כמעט בלתי נראה. "סבלנות זה שריר. את תלמדי להפעיל אותו. תביאי לי את יפוי הכוח החתום של סבתא שלך מחר או מחרתיים, ונוציא את הבקשה לדרך. מעכשיו, כל תקשורת מול הארכיון או משרד הרווחה עוברת דרכי. את לא מדברת עם הפקיד ההוא יותר. את לא שואלת שאלות בטלפון. אנחנו עובדות רק לפי הספר."

"הבנתי, נועה אמרה.

"ויעוד משהו, תמר הוסיפה כשנועה כבר הייתה קרובה לדלת. "רוני הלוי עיתונאי מצוין, אבל הוא מחפש כותרות. המטרה שלו היא לפרסם סיפור. המטרה שלך היא להשיג מידע. אל תתני לו לדחוף אותך למהלכים פומביים לפני שיש לנו את המסמכים ביד. פרסום מוקדם רק יגרום למדינה להתבצר יותר עמוק מאחורי חומת החיסיון."

"רוני יודע את הכללים, נועה אמרה, למרות שהיא עצמה לא הייתה בטוחה עד כמה רוני יצליח להתאפק אם ימצא משהו גדול. "תודה, תמר."

"יום טוב, נועה. נהיה בקשר."

נועה יצאה מהמשרד. חדר ההמתנה היה ריק עכשיו, והפקידה כבר כיבתה את המסך שלה והתארגנה ליציאה. נועה ירדה במדרגות המטראצו, שומעת את ההד של צעדיה שלה, ודחפה את דלת הזכוכית החוצה אל רחוב הלל.

האוויר בחוץ התקרר מעט. השמש ירדה נמוך יותר, צובעת את שמי ירושלים בגוונים של כתום ואפור. אנשים מיהרו על המדרכות, עמוסים בשקיות קניות, מדברים בטלפונים, מתעלמים לחלוטין מההיסטוריה שקבורה מתחת לרגליהם או בתוך תיקיות קרטון במשרדים שמעליהם. נועה עמדה רגע במקום. היא הרגישה את המשקל של הדף המקופל בתוך התיק שלה. ייפוי הכוח. היא תצטרך להסביר לאסתר מה זה אומר. היא תצטרך להחתים אותה על נייר רשמי שמבקש מהמדינה להחזיר לה את מה שלקחה. והיא תצטרך לעשות את זה בלי שמרים תדע, או מול ההתנגדות המפורשת שלה.

המלחמה המשפטית התחילה, אבל נועה ידעה שהמערכה הקשה באמת לא תתרחש בבתי המשפט או במשרדי הממשלה. היא תתרחש בתוך דירת שיכון קטנה בקריית יובל, סביב שולחן מטבח אחד.

היא התחילה ללכת לכיוון תחנת האוטובוס, הצעדים שלה מהירים ונחوشים יותר מאשר כשהגיעה. היא לא ידעה כמה זמן זה ייקח, אבל היא ידעה שהיא לא תעצור עד שהתיקייה ההיא במשרד של תמר תתמלא בתשובות.

שברי הארכיון

הגשם שטף את ירושלים במשך הלילה והשאיר אחריו אוויר דחוס וקר. נועה ירדה מהאוטובוס בשדרות הרצל ופנתה לתוך שכונת בית הכרם. המדרכות הצרות היו מכוסות בשכבה דקה של מחטי אורן רטובים ועלים כהים שנדבקו לאבן, יוצרים מרבד חלקלק שהקשה על ההליכה. היא התקדמה לאט, נזהרת בצעדיה, תיק הבד האפור הצמוד לכתפה מכיל את הקלטר השקוף, את מחברת הספירלה ואת הסורק הנייד שלה. השעה הייתה שמונה וחצי בבוקר. הרחובות היו שקטים כמעט לחלוטין. רעש התנועה מכביש בגין נשמע כמו המהום רחוק, מנותק מהשלווה הישנה של השכונה. בתי האבן הדו־קומתיים עמדו מאחורי חומות נמוכות וגינות עמוסות צמחיית חורף, מסתירים היסטוריה של משפחות ותיקות ומבוססות, עולם רחוק שנות אור מדירת השיכון של אסתר בקריית יובל.

נועה חיפשה את המספר על תיבות הדואר. הפגישה עם תמר ארליך ביום הקודם השאירה אותה עם תחושת כובד שלא הרפתה. ההבנה שהמאבק המשפטי לפתיחת תיק הסעד ייקח חודשים, ואולי אף שנים של דיונים מול פקידי משרד הרווחה והגנוך, אילצה אותה לחפש תשובות במקומות אחרים בינתיים. אי אפשר היה פשוט להמתין. רוני הלוי סיפק לה את השם של פרופסור יעקב שקד. הוא תיאר אותו כהיסטוריון היחיד שמכיר את הניירת של שנות החמישים טוב יותר מהפקידים שכתבו אותה. נועה לא חיפשה אצלו אישור

לתיאוריות קונספירציה, והיא גם לא חיפשה נחמה. היא חיפשה אצלו את המילון שיעזור לה לתרגם את השתיקות של הארכיון למילים ברורות. היא נעצרה מול שער ברזל ירוק, בדקה את השלט הקטן שהיה מחובר אליו, ודחפה אותו פנימה. השביל העשוי אבנים משתלבות הוביל לדלת עץ כבדה.

היא נקשה על הדלת והמתינה. כעבור חצי דקה נשמע צליל מפתח מסתובב בחור המנעול, והדלת נפתחה פנימה. פרופסור יעקב שקד עמד בפתח. הוא היה גבר גבוה, כפוף מעט, בשנות השבעים לחייו. הוא לבש סוודר צמר אפור מעל חולצת כפתורים משובצת, ושיערו הלבן והדליל היה מסורק בקפידה לאחור. משקפי קריאה עבים היו מונחים על חוטמו, מגדילים את עיניו. הוא סקר אותה במבט מהיר, ענייני, ללא חיוך מיותר.

"נועה בן-עמי," היא אמרה.

"יעקב שקד. היכנסי, בבקשה. את יכולה להשאיר את המטריה במתקן ליד הדלת."

הריח שהכה בה מיד כשחצתה את המפתן היה תערובת דחוסה של נייר ישן, אבק כריכות ואדמה רטובה מהגינה. המסדרון הצר הוביל לסלון שקירותיו נעלמו לחלוטין מאחורי כונניות עץ. ספרים הגיעו מהרצפה ועד התקרה, מסודרים בשורות צפופות, חלקם מונחים במאוזן על גבי השורות העומדות מחוסר מקום. ערימות של תיקיות קרטון ישנות, מהסוג שנקשר בחוט בד, נחו על השולחן המרכזי, על הכיסאות ואפילו על הרצפה בפינות החדר. זה לא היה בית של אדם שמארח הרבה. זה היה בית של אדם שחי בתוך העבודה שלו, מוקף בעדויות של אנשים שכבר אינם.

שקד הוביל אותה לפינת אוכל קטנה סמוכה לחלון גדול שהשקיף לחצר אחורית סבוכה. טיפות מים עדיין זלגו על השמשה החיצונית, מעוותות את מראה העצים בחוץ. הוא פינה ערימה של כרטיסיות בכתב יד מהשולחן והניח אותן בזהירות על כיסא סמוך. הוא סימן

לה לשבת והתיישב מולה, מקפיד על מרחק מכובד. לא היו גינונים מיותרים או הצעות לשתייה. הוא ידע למה היא הגיעה.

"מר הלוי אמר לי שאת חוקרת גנאלוגיה," שקד אמר, קולו שקט ומדוד. "ושאת נתקלת במבוי סתום בארכיון הנוגע למשפחתך. הוא ציין שיש לך מסמכים שדורשים הקשר."

"כן," נועה אמרה. היא פתחה את תיק הבד, הוציאה את מחברת הספירלה ואת הקלסר השקוף, והניחה אותם על שולחן העץ. "יש לי מסמכים חלקיים, ויש לי עדות של סבתא שלי. אבל יש פער בין מה שהיא זוכרת לבין מה שהמדינה טוענת שקרה, או יותר נכון, למה שהמדינה מסרבת לחשוף."

נועה פתחה את המחברת בעמוד שבו שרטטה את ציר הזמן. היא סובבה אותה כלפי שקד ודחפה אותה לאט על פני השולחן. לאחר מכן הוציאה מהקלסר את הצילום של תעודת העולה ואת הפתק הצהוב עם מספר התיק שאורי מזרחי נתן לה בארכיון הממשלתי. שקד רכן קדימה. הוא לא מיהר לדבר. הוא קרא את הנתונים במבט בוחן, עיניו נעות בין התאריכים לבין השמות. הוא השתהה על תעודת העולה, בוחן את חותמות הדיו הדהיות.

"המשפחה תמיד סיפרה שהם עלו בנובמבר חמישים," נועה התחילה להסביר, משתדלת לשמור על קול יציב ומקצועי, מתעלמת מהדופק המהיר שהרגישה. "אבל התעודה מראה אוקטובר. הפער הזה של כמה שבועות הוא הזמן שבו סבתא שלי הייתה במחנה ראש העין. היא הייתה בהיריון. היא ילדה בן. התינוק נלקח לבית התינוקות במחנה. היא ראתה אותו חי מבעד לחלון במשך שלושה ימים. ביום הרביעי אמרו לה שהוא מת. לא נתנו לה תעודת פטירה, לא הראו לה גופה, ולא אמרו לה איפה הוא קבור. היא פשוט נשלחה חזרה לאוהל."

שקד שילב את ידיו על השולחן. פניו לא הסגירו הפתעה, אלא רק ריכוז עמוק. "והפתק הזה?" הוא הצביע על המספר הצהוב.

"מנהל מדור בארכיון הממשלתי בדק את השם המקורי של המשפחה, אואד. הוא מצא במערכת הפנימית תיק סעד חסוי תחת הכותרת 'אואד, תינוק'. התיק הזה מקושר לבית חולים במרכז הארץ. הוא לא יכול היה לפתוח אותו בגלל חוקי פרטיות, אבל עצם הקיום שלו סותר את הטענה שהתינוק מת במחנה ראש העין אחרי שלושה ימים. אם הוא מת מיד, למה יש לו תיק סעד בבית חולים במרכז? ולמה התיק הזה חסוי?"

שקד נשען לאחור בכיסאו. הוא הביט בנועה במבט שהיה בו תמהיל של הערכה וזהירות. "את עובדת נכון, נועה. בניית ציר זמן וזיהוי הסתירות המנהליות הם הבסיס לכל מחקר היסטורי. חוקרים רבים מדי מדלגים על השלב הזה וקופצים ישר למסקנות. אבל את צריכה להבין את השפה שבה נכתבו המסמכים האלה, ואת המציאות הפיזית שייצרה אותם, לפני שאת מסיקה מהם מסקנות."

הוא הסיר את משקפיו וניקה אותם במטפחת בד קטנה שהוציא מכיס מכנסיו. "ראש העין לא היה רק מחנה," שקד התחיל להסביר, קולו מקבל גוון של מרצה באולם אקדמי. "זו הייתה עיר אוהלים עצומה שקלטה עשרות אלפי עולים בתנאים קשים מנשוא. חורף 1950 היה חורף של שיטפונות. אוהלים עפו ברוח, הבוץ הגיע עד הברכיים. התחלואה בקרב תינוקות הייתה איומה. דלקות ריאות, מחלות מעיים, תת־זונה. המערכת הרפואית, רופאים ואחיות שעבדו מסביב לשעון בתנאים בלתי אפשריים, קרסה תחת העומס."

נועה הקשיבה בשתיקה. היא לא רצתה לשמוע הרצאה היסטורית כללית, היא רצתה תשובות ספציפיות על התינוק של אסתר, אבל היא ידעה שהיא חייבת להבין את המסגרת המוסדית כדי לפצח את התיק. היא החזיקה את העיפרון מעל המחברת, מוכנה לרשום.

"בתי התינוקות הוקמו מתוך תפיסה רפואית שנועדה להגן על הילדים מהתנאים באוהלים," שקד המשיך, מרכיב מחדש את משקפיו. "הצוות הרפואי האמין שהוא מציל חיים. כשהורה מסר ילד לבית

התינוקות, הוא למעשה מסר את השליטה הפיזית והמשפטית לידי הממסד. הגישה של ההורים הוגבלה לשעות הנקה קבועות או למבט מבעד לחלון, בדיוק כפי שסבתך תיארה. הצוות ראה בהורים גורם מפריע, לעיתים אף כמקור לזיהום. אבל כשהתינוק חלה והמצב החמיר, הוא הועבר לבידוד או נשלח באמבולנס לבית חולים מחוץ למחנה. רמב"ם, דג'אני, תל השומר. ההעברות האלה נעשו לרוב בלי להודיע להורים מראש. לא היו טלפונים באוהלים, לא היה זמן, והצוות הרפואי פעל מתוך פטרונות מוחלטת. הם חשבו שהם יודעים מה נכון, והם לא ראו שום צורך לבקש רשות מעולים חדשים."

"אבל כשאמרו לה שהוא מת, נועה התעקשה, קולה מתחדד. 'היו צריכים לתת לה נייר. תעודת פטירה. משהו רשמי. בן אדם לא פשוט נעלם בלי להשאיר חותם בירוקרטי בסיסי'."

"וזה," שקד הרים אצבע מורה, מסמן לה לעצור. "זה בדיוק הפער בין מה שאת מכירה היום לבין מה שהיה אז. את מחפשת תעודת פטירה מודפסת, חתומה בשלושה עותקים ומוזנת למאגר ממוחשב. שם, באותם ימים, כשהתמותה הגיעה למאות ילדים בחודש, נהלי הפטירה היו כאוס מוחלט. רופא קבע מוות, אחות רשמה שורה ביומן המחלקה, והגופה הועברה לקבורה בחלקה כללית. הודעות הפטירה נמסרו למשפחות בעל פה."

נועה הפסיקה לכתוב. היא הרימה את עיניה אליו. "בעל פה? בלי שום תיעוד שנמסר למשפחה?"

"פעמים רבות על ידי אחות שלא דיברה את השפה של ההורים," שקד אישר. "עולה חדש שאינו קורא או מדבר עברית קיבל הודעה יבשה, לעיתים שבועות אחרי הפטירה בפועל. המשפחה נותרה ללא קבר לעלות אליו וללא נייר להחזיק בו. זהו כשל מוסרי עצום, אבל הוא היה כשל מערכתי רוחבי. הוא לא נבע בהכרח מכוונת זדון לגנוב את הילד הספציפי של סבתך."

נועה רשמה במחברת את המילים 'הודעה בעל פה - נוהל שגרתי'.

היא הביטה בכתב היד שלה. "זה מסביר את היעדר תעודת הפטירה בידיים של סבתא שלי. אבל זה לא מסביר את התיק במרכז הארץ. אם התינוק מת במחנה, למה נפתח לו תיק סעד בבית חולים במרכז?" שקד קם ממקומו. הוא ניגש לקיר הספרים הקרוב לחלון, העביר אצבע על שדרות של קלסרים ישנים, שלף קלסר קרטון חום אחד וחזר לשולחן. הוא הניח אותו מול נועה אבל לא פתח אותו מיד. "התיק של לשכת הסעד הוא בדיוק התוצאה של אותן העברות חפוזות שדיברתי עליהן. תינוק הועבר מראש העין לבית חולים במרכז הארץ. לשכת הסעד של בית החולים, או של הרשות המקומית, פתחה לו תיק כדי לכסות את הוצאות האשפוז מול משרד הבריאות. התקציבים היו זעומים וכל מוסד היה צריך להוכיח בגין מי הוא דורש מימון." הוא השעין את מרפקיו על השולחן. "לפעמים התינוק החלים. אבל כשהגיע הזמן לשחרר אותו, גילו שההורים כבר עזבו את מחנה ראש העין ועברו למעברה אחרת, או ליישוב קבע. ללא כתובת, ללא טלפון, עם שם משפחה ששובש ברישום – התינוק נשאר במוסד. הוא הוגדר כילד עזוב. משרד הסעד נכנס לתמונה כדי למצוא לו פתרון. ומכאן, הדרך למשפחת אומנה או לאימוץ קצרה."

נועה הרגישה קור מתפשט בגבה. המילים של שקד היו יבשות, אקדמיות, אבל המשמעות שלהן הייתה מחרידה. "אתה אומר שהתינוק יכול להיות חי. שהוא נשאר בבית החולים, הוגדר כנטוש בגלל טעות רישום, ואז הועבר לאימוץ."

"אני אומר שזה תרחיש מנהלי אפשרי לחלוטין," שקד דייק את דבריו בקפידה. "אבל אני גם אומר, באותה נשימה, שהיעדר קבר ידוע אינו הוכחה לאימוץ. הרבה מאוד תינוקות נפטרו בבתי החולים המרוחקים ונקברו בקברי אחים או בחלקות ללא מצבות נפרדות. הרישום בחברות קדישא באותן שנים היה חלקי ורשלני. שמות שובשו לחלוטין. השם 'אואד' הפך ל'עוואד' שהפך ל'עודד' ואפילו ל'אודה'. תאריכי לידה נרשמו לא נכון. הורים חיפשו קבר של ילד בשם מסוים,

ולא מצאו אותו כי הוא נקבר תחת שם אחר לגמרי." היא הביטה בו, מנסה לקרוא מעבר למילים המדודות. "אז אתה חושב שאין כאן סיפור מעבר לבלבול בירוקרטי? שכל המשפחות האלה פשוט נפלו קורבן לפקידים שלא ידעו לאיית?" "אני חושב," שקד ענה לאט, "שאת עוסקת בפצע פתוח. וכשעוסקים בפצע, קל מאוד לתת לכאב להכתיב את המסקנות. אני לא אומר שילדים לא אומצו ללא ידיעת הוריהם. היו מקרים כאלה. התייעוד מוכיח זאת. אבל כדי להפוך טענה של משפחה אחת לאמת היסטורית, או משפטית, אי אפשר להסתמך רק על היעדר מסמכים. היעדר מסמך הוא לא הוכחה לפשע. הוא רק הוכחה לכך שמסמך חסר. אם את רוצה לדעת מה קרה לתינוק של סבתך, את צריכה למצוא את המסמך הפעיל. את התיק שאת מחפשת."

הוא פתח את קלסר הקרטון שהניח על השולחן. הוא דפדף בזהירות בין עשרות ניירות מצהיבים, חלקם מודפסים במכונת כתיבה עם אותיות קופצות, חלקם בכתב יד צפוף, עד שעצר על דף אחד. הוא הוציא אותו, יישר את הפינות המקופלות, והניח אותו מול נועה. זה היה צילום של חוזר מנהלי. בראשו התנוסס סמל המדינה ולוגו של משרד הבריאות. התאריך המודפס למעלה היה פברואר 1951. "זה חוזר מנהלי פנימי," שקד אמר. "הוא נשלח לכל מנהלי בתי

החולים, בתי התינוקות ולשכות הסעד. קראי את הפסקה השנייה." נועה רכנה מעל הנייר. הדיו הייתה דהויה, אבל האותיות היו קריאות ברובן. היא קראה בשקט, עיניה עוברות על השורות הרשמיות: 'לאור ריבוי המקרים בהם הועברו תינוקות וילדים בין מוסדות רפואיים ללא ליווי של רשימה שמית מסודרת, מובהר בזאת כי אין להעביר קטין ללא מסמך הפניה מפורט. במקרה של החלמה או פטירה, יש ליידיע את לשכת הסעד במחנה האם ללא דיחוי, על מנת לאתר את הוריו של הקטין ולמנוע מצבים של ניתוק קשר.' היא סיימה לקרוא והרימה את עיניה אל שקד. "זה מוכיח

שהם ידעו. המערכת הממשלתית ידעה שילדים הולכים לאיבוד בין המוסדות."

"בדיוק," שקד אישר, מקיש באצבעו על הנייר. "החוזר הזה נכתב מפני שהמערכת זיהתה את הכאוס וניסתה לעצור אותו. הוא מוכיח שהייתה בעיה מערכתית קשה של ניתוק קשר. אבל שימי לב לניסוח. הם מדברים על כשלים ברישום, לא על מדיניות מכוונת של מסירת ילדים. המסמך הזה יכול לשמש אותך ואת עורכת הדין שלך כדי להוכיח שסבתך לא דמיינה, שהתינוק שלה אכן יכול היה להיות מועבר ללא ידיעתה לבית חולים אחר. אבל הוא לא מוכיח מי לקח אותו או לאן הוא הגיע בסוף המסלול."

שקד קם, ניגש למדפסת משולבת ישנה שעמדה על שולחן צדדי, הניח את המסמך המקורי על זכוכית הסורק, ולחץ על כפתור הצילום. המכונה זמזמה בכבדות והוציאה עותק טרי וחם. הוא חזר לשולחן והגיש לה את הדף.

"קחי את זה. תצרפי את זה לבקשת חופש המידע שלך. זה יעזור להראות שהתנהלות לקויה הייתה תופעה מוכרת ומתועדת, מה שיכול להצדיק פתיחה של תיקים חסויים לצורך בירור גורלו של ילד ספציפי. אבל אני מבקש ממך דבר אחד, נועה."

היא הכניסה את הדף המצולם לתוך הקלסר השקוף שלה, מסדרת אותו מאחורי תעודת העולה של אסתר. "מה?"

"אל תבטיחי לסבתא שלך שום דבר," שקד אמר, וקולו איבד מעט מהריחוק האקדמי שלו. "התפקיד שלך כחוקרת הוא להפריד בין עדות חזקה לבין כאב מוצדק. הכאב של סבתך הוא מוחלט. הוא לא זקוק לשום אישור מארכיון ממשלתי. אבל כדי למצוא את האמת, את חייבת להיות קרה יותר מהכאב הזה. אם תתני לועם להוביל אותך, את תראי קונספירציה פלילית בכל טופס חסר, ואת תפספסי את האמת המורכבת, וההרבה יותר אפורה, שמסתתרת מתחת."

נועה רכסה את הרוכסן של תיק הבד שלה. היא קמה מהכיסא.

המילים של שקד הדהדו את האזהרות של אורי מזרחי בארכיון ושל תמר ארליך במשרד עורכי הדין. כולם ביקשו ממנה להיות קרה. כולם ביקשו ממנה לראות את המערכת ולא את האדם. אבל היא זכרה את הרעד בידיים של אסתר כשהחזיקה את המעטפה החומה. "תודה, פרופסור שקד," היא אמרה. "אני מעריכה את הזמן שלך ואת המסמך."

"בהצלחה, נועה," הוא אמר, וליווה אותה חזרה למסדרון הצר. "הדרך שאת הולכת בה היא ארוכה ומתישה. אל תפחדי ממה שתמצאי, אבל גם אל תפחדי לגלות שאין מה למצוא." היא יצאה החוצה אל השביל המרוצף. הגשם פסק לחלוטין, אבל האוויר נשאר לח וקר, חודר מבעד למעיל שלה. טיפות מים נשרו מעץ התאנה הגדול ופגעו במדרכה בקולות עמומים. נועה הלכה לכיוון תחנת האוטובוס בשדרות הרצל. החוזר המנהלי בתוך התיק שלה הוסיף משקל חדש למחקר. היא הבינה ששקד צדק. המדינה לא הייתה מפלצת מחושבת שפעלה בחושך מוחלט. היא הייתה מכונה מסורבלת, עיוורת בחלקה, שרמסה אנשים מתוך אמונה שהיא מצילה אותם או פשוט מתוך חוסר יכולת להתמודד עם המציאות. והמכונה הזו השאירה ניירת. עכשיו היא רק צריכה למצוא את הנייר הספציפי שנושא את השם של המשפחה שלה.

שקית נייר

הדירה של מרים הייתה המקום המסודר ביותר שירושלים ידעה להציע. הניקיון שם לא היה רק עניין של היגיינה, אלא שיטת הגנה, דרך להחזיק את העולם במקום כדי שלא יתפרק. נועה יושבה ליד שולחן האוכל מזכוכית, מניחה את תיק הבד האפור שלה על הכיסא הסמוך, והביטה באמה שסידרה תחתיות קרטון קטנות מתחת לכוסות התה. ריח קל של חומר ניקוי בניחוח לימון עמד באוויר, מתערבב עם האדים שעלו מהקומקום החשמלי במטבח. השולחן היה ערוך בדיוק מופת, כאילו מדובר בארוחת חג ולא בפגישה שנועה ביקשה לכנס כדי לדבר על דברים שמרים העדיפה לקבור.

דלת הכניסה נפתחה ברעש ודוד נכנס פנימה, מביא איתו משב של אוויר ירושלמי קר וריח של סיגריות שעישן בחוץ. הוא החזיק בידו שקית ניילון של מאפייה, הניח אותה על השידה בכניסה, ופשפש בכיסיו כדי להוציא את צרור המפתחות הענק שלו. הוא היה לבוש במעיל רוח פשוט, פניו אדומות מעט מהקור, ומבטו סקר את החדר במהירות. הוא ניגש לשולחן, משך כיסא בחריקה קלה על הרצפה המבריקה, והתיישב מול נועה. הוא לא שאל לשלומה או איך עבר עליה היום. הוא פשוט הניח את ידיו הגדולות, המיובלות משנים של אחיזה בהגה של אוטובוס, על משטח הזכוכית.

"נו, אז קראתן לי לשמוע מה כבר מצאתן," דוד אמר בקול מחוספס, מביט בנועה ואז במרים, שהתיישבה בכיסא שבראש

השולחן. "אני עזבתי את אמא אתמול כשהיא בוכה במטבח, ומרים יצאה בטריקת דלת. אז אני מניח שיש לך משהו ביד, נועה, אחרת לא היית עושה לנו מסדר נוכחות בשמונה בערב. מה יש בקלסר הזה שאת שומרת עליו כאילו זה זהב."

נועה פתחה את הרוכסן של תיק הבד והוציאה את הקלסר השקוף. היא פעלה לאט, נותנת לשקט בחדר להשתרר. היא ידעה שהיא צריכה ללכת על חבל דק מאוד. מצד אחד, אלה היו אמה ודודה, אנשים שגידלו אותה והגנו עליה. מצד שני, בסיפור הזה הם היו גם החומה שעמדה בינה לבין האמת של אסתר. היא הוציאה את דף ציר הזמן ששרטטה בלילה הקודם, את צילום תעודת העולה, ואת המסמך שקיבלה מפרופסור שקד, והניחה אותם במרכז השולחן, בדיוק בין התחתיות של כוסות התה.

"התחלתי לבדוק את התאריכים," נועה אמרה, קולה יציב ושקט, מנסה לנטרל את המטען הרגשי. "אתם תמיד אמרתם לי, ואמא תמיד אמרה לכם, שהמשפחה הגיעה לארץ בנובמבר 1950. שזה היה חורף קשה, שהסבא היה חולה, ושבויעים אחרי שהגעתם קרה מה שקרה עם התינוק. אבל תעודת העולה של סבתא מראה תאריך אחר. ארבעה עשר באוקטובר. יש פער של כמעט חודש בין הרישום הרשמי לבין הסיפור שעבר במשפחה. וזה לא רק התאריך. זה המקום. הרישום מפנה למחנה ראש העין."

מרים שילבה את זרועותיה על החזה, מתרחקת מעט מהשולחן כאילו הניירות היו נגועים במחלה. "פקידים טועים, נועה. גם היום הם טועים, אז בטח בשנות החמישים כשהיו אלפי אנשים ביום בנמל. מישו כתב אוקטובר במקום נובמבר. על זה הבאת אותנו לפה? על טעות של פקיד סוכנות עייף לפני שבעים שנה?"

"זה לא רק התאריך, אמא," נועה המשיכה, מתעלמת מהטון המתגונן. היא הצביעה על שורה בכתב ידה על ציר הזמן. "הלכתי לארכיון הממשלה. ניסיתי לחפש רישומים של המשפחה תחת

השם בן-עמי. לא מצאתי כלום. הקטלוג היה ריק. לקח לי זמן להבין שהשם שובש, או יותר נכון, נרשם בצורה המקורית שלו לפני שעוברת. הרישומים במחנה ראש העין מופיעים תחת השם אואד. יחיאל וסתריה אואד. זה סבא וסבתא."

דוד זע קלות בכיסאו. השם הישן, השם שכמעט ולא נאמר בקול בבית מאז שהוא זוכר את עצמו, עשה משהו לאוויר בחדר. הוא רכן קדימה, עיניו מצומצמות. "אואד. בסדר. זה השם של הסבא מתימן. מה זה משנה עכשיו איך קראו להם במחנה. מצאת רישום של התינוק או לא?"

"מצאתי עקבות מנהליות," נועה דייקה במילים, משתמשת בשפה שלמדה מאורי מזרחי ומפרופסור שקד. "יש במערכת של הארכיון הממשלתי מספר של תיק גנוז חסוי. הכותרת של התיק היא 'אואד, תינוק'. התיק הזה מקושר ללשכת הסעד ולבית חולים במרכז הארץ. הוא לא פתוח לעיון ציבורי, ויש עליו חיסיון כבד. אבל עצם הקיום שלו אומר דבר אחד ברור: התינוק לא פשוט מת באוהל בראש העין ונעלם. הוא נכנס לתוך מערכת רפואית וסוציאלית ממוסדת, והמערכת הזו פתחה לו תיק שהיא שומרת עד היום."

השתיקה שירדה על השולחן הייתה כבדה, נשברת רק על ידי הזמזום החרישי של המקרר במטבח. מרים הסתכלה על כוס התה שלה, לא שולחת יד לגעת בה. דוד הביט בניירות שעל השולחן, ואז הרים את עיניו אל נועה. ההבעה שלו השתנתה. הציניות הקבועה שלו, זו שתמיד שימשה לו כמגן מפני דברים שלקח ללב, התחילה להתפורר. במקומה עלה משהו אחר, קשה יותר, אפל יותר.

"את אומרת לי שיש תיק," דוד אמר לאט, מפריד כל מילה. "את אומרת לי שהמדינה, אותה מדינה שאני שילמתי לה מיסים כל החיים, שנהגתי בשבילה באוטובוסים בפיגועים, שישבתי בשבילה במילואים בחורף בחרמון, מחזיקה תיק על אח שלי. והיא אומרת לי שהוא חסוי."

"כן, נועה אמרה בשקט. "הוא מוגדר כתיק סעד ורפואה. עורכת דין שאני מתייעצת איתה הסבירה לי שזה אומר שהתינוק הועבר מטיפול רפואי לטיפול של רשויות הרווחה. זה לא אומר בהכרח שהוא נמסר לאימוץ, אבל זה אומר שהיה תהליך מנהלי סביבו אחרי שהוא יצא מהידיים של סבתא."

דוד פלט צחוק קצר, יבש ונטול כל שמחה. הוא העביר יד על פניו, משפשף את זיפי זקנו הקצרים. "עשו עלינו סיבוב," הוא אמר, קולו רועד מרוב כעס כבוש. "כל השנים האלה. כל השנים שאמא שתקה, שהיא הייתה יושבת בפינה של הסלון ביום כיפור עם עיניים ריקות. אנחנו חשבנו שזה הגורל. שככה זה היה פעם, ילדים מתו ממחלות במחנות. אמרנו לה, אמא, זה אלוהים נתן ואלוהים לקח. והפקידים האלה, עם החליפות שלהם והעברית היפה שלהם, הם פשוט לקחו אותו ורשמו אותו באיזה קלסר וסגרו את הדלת."

"דוד, תירגע," מרים אמרה פתאום, קולה חד וחותר. היא התיישרה בכיסאה, נאחזת בצורך שלה לשלוט בסיטואציה. "אתה קופץ למסקנות. נועה בעצמה אמרה שזה לא אומר אימוץ. אולי הוא באמת היה חולה, העבירו אותו לבית חולים אחר, והוא נפטר שם. אז פתחו תיק. מה אתה עושה מזה עכשיו קונספירציה של חטיפות? אתה רוצה להרוג את אמא סופית? לתת לה תקווה שאין מאחוריה כלום?"

"אני רוצה לדעת מה קרה לאח שלי," דוד הרים את קולו, והד קולו פגע בקירות החשופים של פינת האוכל. "ואני רוצה לדעת למה יש תיק שאני לא יכול לראות. אם הוא מת, איפה הקבר? איפה תעודת הפטירה? למה צריך להסתיר מוות רגיל בתוך גנון חסוי של משרד הרווחה?"

נועה התערבה לפני שהוויכוח יסלים. "זה בדיוק מה שהפרופסור שהתייעצתי איתו אמר. הוא הראה לי חוזר מנהלי משנת חמישים ואחת." היא דחפה את צילום המסמך של שקד לכיוונו של דוד.

"המערכת ידעה שילדים הולכים לאיבוד בין בתי החולים. הם העבירו אותם בלי רישום מסודר, בלי להודיע להורים. לפעמים התינוק הבריא, אבל לא ידעו לאן להחזיר אותו כי ההורים עברו למעברה אחרת והשם שובש. אז הוא הוגדר כילד עזוב."

דוד בהה בנייר המצולם. הוא לא קרא את המילים, רק הסתכל על סמל המדינה המודפס בראש הדף. הוא נשם עמוקות כמה פעמים, מנסה להסדיר את הדופק. ואז הוא נשען לאחור, משלב את ידיו מאחורי עורפו, ומבטו נדד אל החלון החשוך.

"היה איש אחד," דוד אמר פתאום. הקול שלו ירד לאוקטבה נמוכה יותר, מהורהרת. "אני הייתי אולי בן עשר או אחת עשרה. גרנו כבר בשיכון בקריית יובל. זה היה קיץ, חם נורא. אבא היה יושב במרפסת עם גופייה. דפקו בדלת באמצע הצהריים. איש אחד, לבוש בחולצה מכופתרת עם שרוולים קצרים, עמד שם עם תיק עור שחור ופנקס."

מרים הפסיקה להתעסק עם התחתיות. היא קפאה במקומה, מבטה נעוץ בדוד. נועה זיהתה את השינוי בתנוחת הגוף של אמה, את הדרך שבה הכתפיים שלה התקשחו.

"הוא שאל על אבא," דוד המשיך, עיניו ממוקדות בנקודה בלתי נראית בעבר. "אמר שהוא בא מטעם איזו ועדה, או עמותה, אני לא זוכר בדיוק. הוא שאל אם נכון שהיה להם תינוק בראש העין שנלקח לבית חולים ולא חזר. אבא קם מהכיסא שלו במרפסת. הוא אף פעם לא היה איש מהיר, אבא, הברכיים שלו תמיד כאבו. אבל באותו רגע הוא קפץ כאילו הכישו אותו. הוא ניגש לדלת, דחף את האיש הזה החוצה, צעק עליו בערבית ובקצת עברית שהוא ידע, וטרק את הדלת כל כך חזק שהזכוכית כמעט נשברה."

נועה רשמה את הפרטים במוחה. ועדה. איש עם פנקס. זה היה יכול להיות חוקר של אחת מוועדות החקירה המוקדמות, אולי ועדת בהלול'מינקובסקי בשנות השישים, שחיפשה הורים כדי לגבות

עדויות.

"ואז מה קרה?" נועה שאלה בשקט.

"אבא הסתובב אליי," דוד אמר, מסתכל עכשיו ישירות על נועה. "הוא תפס אותי בכתף, חזק, ואמר לי שאני לא מדבר על זה לעולם. שאין שום תינוק, ושאסור להכניס אנשים זרים הביתה כי הם באים לעשות צרות למשפחה. אמא הייתה במטבח כל הזמן הזה. היא לא יצאה. היא פשוט עמדה שם עם הגב לדלת. אני זוכר שחשבתי שהאיש הזה בא לקחת גם אותי."

"אבא פחד," מרים אמרה פתאום. הקול שלה היה צרוד מעט, חסר את הברק הסמכותי הרגיל שלו. "הוא פחד מהמדינה. הוא פחד שיגידו שהוא ממציא דברים, שיבואו לקחת לו את הילדים שנשארו. אתם חושבים שאתם הראשונים שמבינים שהיה פה סוד? אתם חושבים שאני לא ידעתי?"

נועה ודוד הפנו את מבטם אליה. מרים ישבה זקופה, פניה חיוורות, אבל עיניה בערו בכעס עמוק, כעס של מי שנאלץ לשאת משא כבד במשך שנים ועכשיו מאשימים אותו שלא סחב אותו נכון. "אני הייתי הילדה הגדולה," מרים אמרה, מפנה את מבטה אל נועה. "דוד היה ילד, הוא היה משחק בחוץ. אני הייתי צריכה להיות בבית עם אמא. את חושבת שלא שמעתי את הלחישות של הדודות? את חושבת שלא ראיתי איך אמא הייתה ננעלת בתוך עצמה בכל פעם שהיה מגיע חודש אוקטובר? ידעתי שיש אח שמת. ידעתי שאסור לשאול עליו. הדודה שושנה זכרונה לברכה אמרה לי פעם אחת, כשהייתי בת שתים עשרה, 'אל תשאלי את אמא על התינוק מראש העין, זה יעשה לה חושך בעיניים'."

"ולא שאלת," נועה ציינה עובדה, לא האשמה.

"לא שאלתי," מרים אישרה, קולה מתחזק. "כי אני הייתי צריכה לחיות איתה ביומיום. את יודעת מה זה ילדה שרואה את אמא שלה בוכה מול סיר ריק ולא מבינה למה? אני הייתי צריכה שאמא שלי

תתפקד. שתקום בבוקר, שתכין סנדוויצ'ים, שתהיה נוכחת. אם הייתי פותחת את הפצע הזה, אם הייתי מתחילה לשאול איפה המסמכים ואיפה הקבר, היא הייתה מתפרקת לגמרי. אני בחרתי לשמור על המשפחה שלנו חיה, נועה. אני בחרתי לא לחפור בקברים שאין עליהם שם, כדי שאנחנו נוכל להמשיך לחיות מעל האדמה."

ההגנה של מרים הייתה מושלמת, אטומה, בנויה מלבנים של הישרדות כואבת. נועה הבינה פתאום את הפער העצום ביניהן. בשביל נועה, מסמך חסר היה חידה מקצועית, פאזל שיש לפתור כדי להגיע לאמת. בשביל מרים, המסמך החסר היה תהום שאסור להסתכל לתוכה, כי היא עלולה לשאוב פנימה את כל מה שנשאר מהמשפחה.

"אני מבינה, אמא, "נועה אמרה, והיא באמת התכוונה לזה. "אני מבינה למה שתקת. ואני מבינה למה אבא שלכם גירש את האיש ההוא מהדלת. אבל הזמן של הפחד הזה נגמר. סבתא מבוגרת. היא מצאה את התעודה ההיא במגירה כי היא רצתה שמשו יזוז. היא נתנה לי אותה. היא רוצה לדעת."

"היא רוצה לדעת, דוד חזר על המילים, קולו נחרץ עכשיו. "ואנחנו צריכים לדעת. אם יש לו תיק, נועה, אנחנו הולכים לפתוח אותו. מה צריך לעשות?"

"עורכת הדין מכינה בקשת חופש מידע מנומקת, "נועה הסבירה, אוספת את הניירות בחזרה לתוך הקלסר. "אבל זה ייקח זמן. הרשויות לא ממהרות למסור חומר, בטח לא חומר שקשור לילדים מאותן שנים. הם יטענו לחיסיון רפואי, לפרטיות של התינוק, אפילו לפרטיות של משפחה מאמצת אם הייתה כזו. אנחנו נצטרך להוכיח זיקה, נצטרך להביא ייפוי כוח מסבאת. זה יכול לקחת חודשים."

"אז שייקח חודשים, "דוד קם מהכיסא, תנועתו פתאומית וגדולה. הוא ניגש לחלון שפנה לרחוב, דוחף את ידיו עמוק לתוך כיסי המכנסיים. הוא עמד שם רגע ארוך, מתבונן בפנסי הרחוב שהטילו

אור צהוב על המדרכה הרטובה, והשתיקה שלו מילאה את החדר. הוא לא היה איש של מילים ארוכות, וכשהוא דיבר שוב, זה היה קצר וענייני. "אני הולך הביתה. תעדכני אותי כשצריך לחתום על משהו או אם צריך לשלם לעורכת הדין. אני בפנים." הוא הסתובב, הנהן קלות לעבר מרים, ואמר, "לילה טוב, מרים. אל תקחי ללב, אנחנו פשוט צריכים לעשות את זה." הוא לקח את צרור המפתחות שלו ויצא מהדירה, סוגר את הדלת מאחוריו בנקישה עמומה.

נועה נשארה לבד עם אמה. מרים לא קמה ללוות את דוד. היא נשארה לשבת ליד השולחן, מבטה מקובע על המקום שבו היו מונחים המסמכים קודם לכן. נועה רכסה את תיק הבד שלה, מתכוונת ללכת גם היא. העייפות של הימים האחרונים התחילה להצטבר מאחורי עיניה, כבדה ולוחצת.

"אני אלך, אמא," נועה אמרה, קמה מהכיסא.

"חכי," מרים אמרה. הקול שלה היה שונה עכשיו, ריק מהכעס ומהמגננה. היא קמה לאט מהשולחן, כאילו השרירים שלה כאבו, וניגשה למזנון העץ הגדול שעמד בסלון. היא פתחה את אחת המגירות התחתונות, מגירה שנועה ידעה ששמורים בה חשבונות חשמל ישנים ופנקסי צ'קים מבוטלים. מרים חיטטה שם רגע, מזיזה ניירות, ואז שלפה משהו.

היא חזרה לשולחן והושיטה לנועה שקית נייר חום קטנה, מהסוג שפעם היו אורזים בה תרופות בבית המרקחת. השקית הייתה מקומטת ודהויה, הקצוות שלה מקופלים פנימה כמה פעמים.

"מה זה?" נועה שאלה, לא מושיטה יד מיד.

"כשעזרתי לאמא לפנות את הארון בחדר השינה שלה לפני עשר שנים, כשעשינו לה שיפוץ קטן," מרים אמרה, מבטה לא פוגש את עיניה של נועה, "מצאתי את זה בין הבגדים. שאלתי אותה אם לשים את זה באלבום המשפחתי הגדול, איפה שכל התמונות שלכם

מהילדות. היא חטפה לי את זה מהיד. היא אמרה שזה לא שייך לאלבום. שזה שייך לחושך."

מרים הניחה את שקית הנייר על שולחן הזכוכית. "לקחתי את זה איתי כשחזרתי הביתה. לא רציתי שזה יישאר שם, שיעשה לה רע. שמרתי את זה אצלי. אם את הולכת לפתוח את כל הסיפור הזה, אם את הולכת להילחם במדינה ובמסמכים שלה, את צריכה את זה יותר ממני."

נועה לקחה את השקית. הנייר היה יבש ופריך למגע. היא פתחה את הקצה המקופל בזהירות, והחליקה את התוכן לתוך כף ידה. זה היה תצלום משפחתי דהוי, מודפס על נייר צילום עבה עם שוליים משוננים, אופייני לשנות החמישים. הצבעים נטו לספיה חיוורת, והפיגות היו שחוקות. בתמונה עמדה אסתר, צעירה מאוד, פניה עגולות ומבטה מעט אל מול המצלמה. מאחוריה נראה אוהל גדול, יריעות בד מתוחות על חבלים, ואדמה זרועה אבנים קטנות. זה היה מחנה העולים.

אבל מה שתפס את העין לא היה הרקע, אלא התנוחה של אסתר. היא עמדה שם כשידיה משולבות מתחת לבטנה, מגנות עליה, מחזיקות אותה. היא הייתה בהיריון מתקדם, חודש שמיני או תשיעי, הבטן בולטת בבירור מבעד לשמלה הכהה והפשוטה שלבשה.

נועה הביטה בתצלום, מרגישה את הנשימה נעתקת מגרונה. זה לא היה מסמך רשמי. לא היה פה מספר תיק או חותמת של ארכיון. אבל זו הייתה העדות המוחשית ביותר שראתה עד כה. הוכחה מצולמת לכך שאסתר הגיעה למחנה ראש העין כשהיא נושאת בתוכה חיים, חיים שנמחקו מאוחר יותר מהרישומים ומשיחות הסלון.

"היא לא הסכימה להכניס את זה לאלבום," מרים חזרה על המשפט, קולה חרישי. "כי האלבום הוא בשביל מי שנשאר. והתמונה הזו היא של מי שנעלם."

נועה החזירה את התצלום בזהירות לתוך שקית הנייר החום,

והכניסה אותה לכיס הפנימי של תיק הבד שלה, צמודה למחברת הספירלה. היא הביטה באמה, רואה את העייפות העמוקה שחרצה קווים סביב פיה.

"תודה, אמא," נועה אמרה.

מרים הנהנה פעם אחת. היא הסתובבה בחזרה אל הכיור, לוקחת מטלית לחה ומתחילה לנגב את משטח השיש שכבר היה נקי לחלוטין. נועה העבירה את רצועת התיק על כתפה, יצאה אל חדר המדרגות השקט, והתחילה לרדת למטה אל הרחוב הריק. התיק שלה היה כבד יותר עכשיו. הוא הכיל לא רק ניירות של מדינה, אלא גם זיכרון שסירב להיקבר.

מודעה בעמוד האחורי

האוטובוס להר הצופים טיפס בכבדות בעליות של מזרח ירושלים, המנוע שלו נאנק בכל פעם שהנהג נאלץ לבלום מאחורי משאית פריקה. נועה ישבה במושב שליד החלון, מביטה על חומות העיר העתיקה שהלכו והתרחקו, אבל המחשבות שלה היו תקועות עדיין בדירה של מרים מאתמול בערב. התצלום של אסתר, עומדת בהיריון מתקדם מול האוהל במחנה ראש העין, היה מונח עכשיו בתוך קלסר הפלסטיק השקוף בתיק הבד שלה, צמוד למחברת הספירלה. התמונה הזו שינתה את כל מערך הכוחות. היא כבר לא נשענה רק על זיכרון עמום של אישה מבוגרת או על פערי תאריכים בתעודת עולה. הייתה לה הוכחה חזותית לכך שהמשפחה הגיעה לארץ עם תינוק בדרך, תינוק שנמחק מהרישומים הרשמיים ומשיחות הסלון. אבל תמונה לא פותחת תיקים משפטיים, ותמר ארליך הבהירה לה היטב שבלי קצה חוט שמי או מוסדי, בקשת חופש המידע שלהם תיתקע בחומה של חסיונות.

היא ירדה בתחנה של האוניברסיטה העברית והלכה בשבילים המוכרים של הקמפוס. האוויר היה קר וצלול, רוח בוקר ירושלמית שהעיפה עליהם יבשים על משטחי הבטון. היא נכנסה לבניין הספרייה המרכזית, הציגה את כרטיס הקורא שלה לשומר, וירדה במדרגות הרחבות אל קומת המרתף. חדר העיון של ארכיון העיתונות והמיקרופילם תמיד הרגיש לה כמו בונקר מנותק מהזמן. לא היו

בו חלונות, האור בקע מנורות פלואורסצנט שקועות בתקרה, והאוויר עמד במקום, ספוג בריח של אבק נייר ישן ופלסטיק מתחמם. עמדות העבודה היו מסודרות בשורות ארוכות, כל אחת מצוידת במכונת קריאה גדולה עם מסך זכוכית משופע וידידות גלילה שחורות. המקום היה כמעט ריק בשעה הזו, מלבד שני סטודנטים לתואר מתקדם שישבו בקצה החדר ורכנו מעל מחברות פתוחות.

נועה ניגשה לדלפק הספרנית וביקשה למשוך את גלילי המיקרופילם של העיתונים היומיים הגדולים. היא לא התחילה משנת אלף תשע מאות חמישים. בשיחת הטלפון שלהם אתמול בלילה, רוני הציע אסטרטגיה אחרת. הוא טען שאם מחפשים דפוס פעולה, עדיף להתחיל מהרגע שבו הדפוס הזה התחיל להיסדק. הוא כיוון אותה לשנות השישים המוקדמות והאמצעיות, התקופה שבה משפחות עולים החלו להתארגן, לשלוח מכתבים למערכות עיתונים ולדרוש תשובות, הרבה לפני שקמו ועדות החקירה הממלכתיות הרשמיות. נועה חתמה על טופס ההשאלה, קיבלה לידיה קופסאות קרטון קטנות המכילות את סרטי הצילום, והתיישבה בעמדה מספר ארבע. היא הוציאה את המחשב הנייד שלה, פתחה קובץ ריק, והשחילה את הגליל הראשון למכונה. הפס השקוף נתפס בגלגלי השיניים, והיא סובבה את הידית. המסך הואר באור ירוק בהיר, וטקסט שחור ומטושטש ריצד עליו לפני שהתייצב לתמונת עמוד של עיתון ישן.

רוני הגיע עשרים דקות אחריה. הוא משך כיסא מעמדה סמוכה והתיישב לצידה, מניח שתי כוסות קפה מקרטון על השולחן. הוא לבש מעיל כהה ושערו היה מעט פרוע מהרוח בחוץ. הוא לא בוז זמן על הקדמות, אלא מיד רכן קדימה והביט במסך המואר של נועה. "איזו שנה את סורקת?" הוא שאל, פותח את הפנקס הקטן שלו. "התחלתי מינואר שישים ושש", נועה ענתה, לוקחת את אחת מכוסות הקפה. המים היו חמים מדי והקפה היה מר, אבל היא הייתה

צריכה את הקפאין. "עברתי כבר על חודשיים של עיתון 'דבר'. הרבה פוליטיקה מפלגתית, דיווחים על מיתון, מודעות של חברות בנייה. שום דבר על מחנות עולים או בתי חולים."

"תעברי ל'העולם הזה' או לעיתונים של הצהריים," רוני הציע, לוקח את אחת מקופסאות המיקרופילם שהיו מונחות בערימה. "העיתונות המפלגתית לא מיהרה לפרסם תלונות נגד הממסד. הם שמרו על הקו הרשמי. מי שהתחיל להציף את הסיפורים האלה היו הכתבים שחיפשו סקנדלים או אלה שהיו קרובים יותר לשטח. תני לי את הגלילים של שישים ושבע, אני אעבוד על המכונה שלך." הם ישבו זה לצד זה במשך שעה ארוכה, שני מסכים ירוקים דולקים בחדר החשוך למחצה. השקט הופר רק על ידי רעש הגלילה המכני של המכונות, צליל של פלסטיק שמחליק על פני זכוכית, ותקתוק המקלדת של נועה כשרשמה תאריכים שסרקה כדי לא לחזור עליהם. העבודה הארכיונית הייתה שוחקת. היא דרשה ריכוז מוחלט בטקסטים צפופים, מודפסים בפונטים ישנים שלעיתים דהו או נמרחו בתהליך הצילום המקורי. נועה העבירה עמוד אחרי עמוד. היא קראה על ישיבות ממשלה, על מתיחות בגבול הסורי, על משחקי כדורגל ועל תערוכות חקלאיות. העולם של שנות השישים קם לתחייה על המסך שלה, עולם שהיה עסוק בבנייה, בביטחון ובהשתקה של כל מה שלא התאים לנרטיב של מדינה צעירה ומצליחה. המילים ריצדו מול עיניה, והיא שפשפה את עורפה הנוקשה, מנסה להתעלם מהכאב הקל שהתחיל להתגבר ברקותיה.

"יש פה משהו," רוני אמר פתאום. הקול שלו היה שקט אבל חד, קול של אדם שמצא בדיוק את מה שחיפש.

נועה עצרה את המכונה שלה, קמה מהכיסא וניגשה לעמדה שלו. היא עמדה מאחוריו, מתבוננת במסך. רוני הצביע על הפינה השמאלית התחתונה של עמוד פנימי בעיתון יומי מאמצע שנת אלף תשע מאות שישים ושש. זו לא הייתה כותרת ראשית, אפילו לא

כתבת תחקיר גדולה. זו הייתה ידיעה קצרה, ממוסגרת בקו שחור דק, שנדחקה בין מודעה על מכירת מקררים לבין דיווח על ישיבת מועצת עיר. בכותרת נכתב: 'משפחות עולים דורשות חקירה: ילדינו נעלמו בבתי החולים'.

נועה רכנה קרוב יותר למסך, קוראת את השורות הצפופות. הכתב הצעיר חתם בשם בדוי או בראשי תיבות, והטקסט היה יבש אך טעון. הידיעה תיארה פגישה של קבוצת הורים, רובם יוצאי תימן שעברו במחנה ראש העין בתחילת שנות החמישים, שהתארגנו כדי להגיש תלונה משותפת למשטרה. ההורים טענו דברים זהים: תינוקותיהם נלקחו לבתי תינוקות או לבתי חולים במרכז הארץ בשל מחלות קלות, ולאחר ימים ספורים נמסר להם כי הילדים נפטרו. הידיעה ציטטה אב אחד שאמר: "אמרו לי לבוא לקחת תעודת פטירה, אבל כשביקשתי לראות את הקבר אמרו שאין קבר, וכשביקשתי לראות את הגופה אמרו שכבר קברו." בסוף הידיעה הופיעה תגובה קצרה של דובר משרד הבריאות דאז, שדחה את הטענות מכל וכל, ייחס אותן ל"בלבול של עולים חדשים שלא הבינו את נהלי הרפואה המודרנית", וקבע כי כל מקרי המוות תועדו כחוק.

נועה קראה את הפסקה שוב. המילים היו פשוטות, אבל הן היכו בה בעוצמה פיזית. זה היה הסיפור של אסתר. זה היה בדיוק מה שסבתא שלה סיפרה לה במטבח בקריית יובל. האחות שלקחה את התינוק, ההודעה הפתאומית על המוות, היעדר המסמכים, החומה האטומה של הממסד הרפואי. פתאום, השתיקה הארוכה של אסתר קיבלה הקשר רחב יותר. היא לא הייתה משוגעת, היא לא המציאה זיכרון מתוך טראומה אישית, והיא לא הייתה היחידה שנאלצה להתמודד עם התהום הזו. עשרות משפחות עברו את אותו תהליך בדיוק. הדמיון בפרטים היה מצמרר, והוא הוכיח שהסיפור של משפחת בן-עמי לא היה תקלה מקומית או צירוף מקרים טרגי, אלא חלק ממנגנון מוסדי רחב שפעל באותן שנים.

"את מבינה מה יש לנו פה?" רוני הסתובב אליה, העיניים שלו מבריקות מהתרגשות מקצועית. "זה לא מקרה בודד. זו עדות כתובה, בזמן אמת, על התארגנות של משפחות מאותו מחנה עולים, מול אותם בתי חולים. זה מראה שיטה. אם נצליח לאתר את הכתב הזה, או את אחת המשפחות שמוזכרות כאן, אנחנו יכולים לפתוח את כל הסיפור. זה חומר לתחקיר ענק."

נועה התיישרה. היא הבינה את ההתלהבות של רוני, אבל היא ראתה את הדברים אחרת לגמרי. "זה מראה שיטה, רוני, אבל שיטה לא פותחת תיק אימוץ חסוי," היא אמרה בקול שקט. "תמר הסבירה לי את זה במפורש. משרד הרווחה לא מתרשם מכתבות בעיתון. הם עובדים עם שמות, עם תעודות זהות, עם מספרי תיקים. הידיעה הזו מאשרת שסבתא שלי דוברת אמת, וזה חשוב לי ברמה האישית, אבל אין פה שום אזכור לשם משפחת אואד. אין פה תאריך ספציפי של הלידה שלה. כתבה על מאה ילדים שנעלמו לא תעזור לי להוכיח שהתינוק של אסתר הוא זה שרשום בתיק הסעד החסוי."

רוני הביט בה רגע, מעכל את דבריה. הוא ידע שהיא צודקת מבחינה משפטית, גם אם האינסטינקט העיתונאי שלו משך לכיוון אחר. "אז מה את מציעה?" הוא שאל, סוגר את הפנקס שלו.

"הידיעה הזו מדברת על שנות החמישים המוקדמות," נועה אמרה, חוזרת לעמדה שלה ומצביעה על ערימת הגלילים. "זה מחזיר אותנו לנקודת ההתחלה, אבל עם מיקוד. אנחנו יודעים שהייתה תנועה של ילדים למרכז הארץ, ואנחנו יודעים שמשרד הבריאות טען שכולם נרשמו כחוק. אם הם נרשמו כחוק, חייב להיות רישום. גם אם הרישום שקרי, גם אם הוא נועד לכסות על העברה למקום אחר, הפקידים של אז השאירו ניירת. הם היו חייבים לדווח על משהו. אני הולכת לעזוב את שנות השישים ולחזור לנובמבר אלף תשע מאות חמישים. אני רוצה לחפש מודעות פטירה, רישומי קבורה של חברה קדישא, הודעות של בתי חולים. כל דבר שיכול להכיל

את השם אואד או משהו שדומה לו."

רוני הציץ בשעונו. "אני חייב לצאת לפגישת מערכת בתל אביב עוד שעה. אני אקח את הפרטים של הידיעה הזו ואנסה להפעיל קשרים כדי לגלות מי היה הכתב שחתום עליה. אולי הוא עדיין חי, אולי יש לו ארכיון פרטי. את תישארי פה לחפור בשנות החמישים?" "כן, נועה אמרה, מתיישבת חזרה מול המכונה שלה. "זה מה

שאני עושה. אני חופרת."

רוני הנהן. הוא אסף את כוס הקפה הריקה שלו, טפח קלות על השולחן שלה לאות פרידה, ויצא מחדר העיון בהליכה מהירה. נועה נשארה לבדה עם הזמזום המונוטוני של מכונות המיקרופילים.

היא החזירה לדלפק את הגלילים של שנות השישים וביקשה את אלו של אוקטובר, נובמבר ודצמבר אלף תשע מאות חמישים. כשהשחילה את הגליל החדש למכונה, היא הרגישה את המעבר החד בזמן. העיתונים של שנת חמישים נראו אחרת לגמרי. הדפוס היה צפוף יותר, הכותרות היו קטנות, והשפה הייתה ארכאית ומגויסת. העמודים היו מלאים בדיווחים על קיצוב מזון, תלושי צנע, חלוקת אבקת ביצים ומרגרינה, ומודעות של משרד האספקה. זו הייתה מדינה ענייה, קולטת עלייה המונית, שנאבקה לספק את הצרכים הבסיסיים ביותר לאזרחיה. ובתוך הכאוס הזה, בתוך מחנות האוהלים הבוציים של חורף חמישים, נעלם התינוק של אסתר.

השעות הבאות היו מבחן של סיבולת פיזית ומנטלית. נועה דילגה על עמודי החדשות המרכזיים ועל הטורים הפוליטיים, והתמקדה אך ורק בעמודים האחרונים של העיתונים. אלו היו העמודים האפורים, המדורים הקטנים שבהם פורסמו מודעות אבל, הודעות של משרד הפנים, רשימות של חפצים אבודים, וזימונים לבית משפט. היא סרקה כל טור, שורה אחר שורה, מחפשת קבוצה ספציפית של אותיות. היא ידעה שהפקידים שקלטו את העולים התקשו עם השמות בערבית. השם המקורי של המשפחה, עוואד, יכול היה להיכתב כ-אואד, עואד,

עודד, או כל וריאציה פונטית אחרת שפקיד עייף החליט לרשום. היא חיפשה גם את השמות יחיאל וסתריה, השמות שהופיעו ברישומי המחנה.

העבודה הייתה מתסכלת. היא מצאה עשרות הודעות על פטירת תינוקות, מודעות קטנות ולקוניות שפורסמו על ידי משפחות או על ידי חברה קדישא, אבל אף אחד מהשמות לא תאם. היא שתתה מים מבקבוק הנירוסטה שלה, מצמצה בחוזקה כדי לגרש את היובש מעיניה, והמשיכה לגלול. השעה עברה את אחת בצהריים. חדר העיון התרוקן כמעט לחלוטין מסטודנטים שיצאו להפסקת צהריים. רעש המכונה שלה היה הצליל היחיד בחלל. היא סיימה את הגליל של אוקטובר ועברה לגליל של נובמבר. היא הגיעה לשבוע השלישי של החודש, שבועיים אחרי התאריך שבו אסתר הגיעה למחנה ראש העין. זה היה חלון הזמן שעליו דיבר פרופסור שקד, הזמן שבו התינוק, על פי הרישומים העקיפים, הועבר לבית החולים.

בשעה אחת וארבעים וחמש דקות, היא עצרה את הגלילה.

זה לא היה בעמוד בולט, וזו לא הייתה מודעה ממוסגרת. זה היה במדור צר מאוד בעמוד האחרון של עיתון יומי מיום שלישי, העשרים ושמונה בנובמבר אלף תשע מאות חמישים. המדור נשא את הכותרת הכללית 'הודעות ורישומים', וכלל תערובת של מודעות פשיטת רגל, הודעות על שינוי שם, ורשימה קצרה של חברה קדישא של תל אביב והמחוז. הכותרת המשנית של הרשימה הייתה 'הובאו לקבורה השבוע'. נועה סובבה את עדשת המיקוד של המכונה עד שהאותיות השחורות קיבלו קצוות חדים ככל האפשר. הטקסט היה זעיר, מודפס בגופן ישן שנשחק בהדפסה.

מתחת לכותרת הופיעה רשימה של שנים עשר שמות. רובם היו שמות של אנשים מבוגרים, עם ציון גילם. אבל בשורה התשיעית, הופיע רישום שונה.

'תינוק לבית ואט'.

נועה קירבה את פניה אל המסך עד שאפה כמעט נגע בזכוכית. אואט. עם אל"ף, וא"ו, אל"ף, טי"ת. היא קראה את השם שוב ושוב, מפרקת אותו להברות. אואט. אואד. עוואד. ההחלפה בין דל"ת לטי"ת הייתה טעות קלאסית של שמיעה. פקיד רישום או עובד של חברה קדישא ששמע שם משפחה זר, עם חיתוך דיבור תימני או ערבי, ורשם את מה שנדמה לו ששמע. לא היה שם פרטי לתינוק, משום שעל פי הנוהג באותם ימים, תינוק שטרם נימול או טרם קיבל שם רשמי, נרשם רק על שם המשפחה.

היא בדקה את התאריך של העיתון שוב. העשרים ושמונה בנובמבר. זה התאים באופן מושלם לציר הזמן שבנתה. אסתר הגיעה לארץ באמצע אוקטובר. הלידה התרחשה כנראה בסוף אוקטובר או בתחילת נובמבר. התינוק הועבר לבית החולים, ושם נעלמו עקבותיו. עכשיו, שבועיים מאוחר יותר, מופיעה הודעת קבורה רשמית של חברה קדישא במרכז הארץ, עם שם המשפחה המשובש.

נועה ישבה בכיסאה, נושמת לאט. המשמעות של הממצא הזה הייתה כפולה, והיא משכה לשני כיוונים מנוגדים. מצד אחד, זו הייתה ראייה חותכת לכך שהמדינה אכן רשמה את התינוק כמת. היה תהליך בירוקרטי שהסתיים בהודעת קבורה, וזה היה המסמך שתמר ארליך הייתה צריכה כדי להוכיח זיקה ישירה ולדרוש את פתיחת התיק של משרד הבריאות ושל חברה קדישא. זה היה קצה החוט השמי. מצד שני, המודעה הזו הייתה אישור פומבי למוות. היא סתמה לכאורה את הגולל על האפשרות שהתינוק נחטף או אומץ. הרי אם הוא נקבר באופן רשמי, אין מה לחפש אדם חי.

אבל נועה נזכרה בשיחה שלה עם פרופסור שקד בבית הכרם. הוא אמר לה במפורש שרישום פטירה יכול לשמש גם לסגירת תיק מנהלית. באותן שנות כאוס, כשילדים הועברו בין מוסדות ללא ליווי הורים, פקידים סגרו לעיתים תיקים פתוחים על ידי רישום פטירה המוני או שגוי, רק כדי לאזן את הרישומים מול משרד הסעד. מודעת

האבל הזו לא הוכיחה שהייתה גופה, ולא הוכיחה שהגופה שנקברה הייתה אכן של התינוק ממשפחת אואד. היא רק הוכיחה שהמערכת סגרה את התיק. וסגירת תיק, נועה ידעה מניסיונה כחוקרת מסמכים, היא פעמים רבות רק המקום שבו מתחילה ההסתרה האמיתית.

היא הוציאה את מכשיר הטלפון שלה מכיס המעיל. היא פתחה את אפליקציית המצלמה וכיוונה אותה אל המסך המואר. השתקפות של נורת הניאון מהתקרה הפריעה לקריאה, והיא נאלצה לשנות זווית, מצלה על המסך בידה הפנויה. היא לחצה על מרכז המסך כדי למקד את העדשה בדיוק על השורה 'תינוק לבית אואט', ולחצה על כפתור הצילום. צליל התריס הדיגיטלי נשמע חזק בחדר העיון השקט. היא צילמה עוד שתי תמונות, מתרחקת מעט כדי לכלול בפריים גם את התאריך שבראש העמוד ואת שם העיתון, מוודאת שהכול מתועד וברור.

היא הניחה את הטלפון על השולחן והביטה במסך המיקרופילם עוד רגע ארוך. האותיות השחורות והקטנות נראו עכשיו כמו סדק ראשון בחומה שהקיפה את המשפחה שלה במשך שבעים שנה. היא לא ידעה עדיין לאן הסדק הזה יוביל, והיא ידעה שהדרך המשפטית תהיה ארוכה ומתישה. אבל עכשיו היה לה שם. משובש, שגוי, חבוי בעמוד האחורי של עיתון ישן, אבל שם שמחבר את הכאב של אסתר לניירת של המדינה. היא כיבתה את מכונת המיקרופילם, המסך הירוק כבה בבת אחת, והיא אספה את התיק שלה ויצאה אל מסדרונות האוניברסיטה.

טוש כחול

הנסיעה לראשון לציון בשעת בוקר מוקדמת דרשה החלפה של שני אוטובוסים והליכה ארוכה מתחנת הרכבת. נועה ישבה במושב האחורי, מביטה דרך החלון המלוכלך על פקקי התנועה של כביש אחד. תיק הבד האפור מונח על ברכיה, כבד מתמיד. בתוכו נחו קלסר הפלסטיק השקוף, תעודת העולה של אסתר, צילום מודעת הקבורה מהעיתון הישן, ופתק עם כתובת שקיבלה אתמול בערב. היא העבירה את האצבע על תפר התיק, משחזרת בראשה את השיחה הקצרה שניהלה עם חיים גולן. הקול שלו בטלפון היה צרוד, מהיר, חסר סבלנות לגינוני נימוס. הוא שמע את שם המשפחה אואד, שמע את שנת חמישים, ומיד קטע אותה ופקד עליה להגיע אליו בבוקר. הוא לא שאל מי הפנה אותה אליו ולא ביקש פרטי רקע נוספים. מבחינתו, כל פנייה הייתה עוד אישור למה שהוא כבר ידע.

היא ירדה בתחנה ברחוב רוטשילד והחלה ללכת לכיוון השכונות הוותיקות. האוויר היה קריר וצלול, נקי מהעשן של ירושלים. הבניינים כאן היו נמוכים, מצופים בשפריץ ישן שדהה לגוונים של חול ואפור. היא מצאה את הבניין בקצה רחוב ללא מוצא, מבנה רכבת טיפוסי משנות השישים עם תיבות דואר חלודות ודלת כניסה מזכוכית שבורה בחלקה. היא טיפסה לקומה השלישית. חדר המדרגות הריח מתבשילים של אתמול ומחומרי ניקוי זולים. על דלת עץ ישנה, ללא עינית, הייתה מודבקת מדבקה דהויה עם הכיתוב חיים גולן. היא

נקשה פעמיים. הדלת נפתחה כמעט מיד, כאילו חיכה לה מעברה השני.

חיים גולן היה אדם נמוך ומוצק, בשנות השבעים לחייו, עם שיער לבן דליל ועיניים שחורות וערניות שסרקו אותה מלמעלה למטה בשנייה אחת. הוא לבש חולצת פולו בצבע תכלת ומכנסי בד כהים. הוא לא חייך כשהכניס אותה פנימה, רק סימן לה בידו לעקוב אחריו. הדירה שלו לא הייתה מקום מגורים, אלא ארכיון שיצא מכלל שליטה. הסלון היה חסום בקירות של קופסאות קרטון, ארגזי פלסטיק של תנובה מלאים בקלסרים, וערימות של עיתונים ישנים שנקשרו בחוט שפגט. על הקירות היו תלויים לוחות שעם עמוסים בפתקים, צילומי מסמכים מוגדלים, ותרשימי זרימה ששורטטו בטוש שחור עבה. השולחן המרכזי היה מכוסה לחלוטין בניירות, קלטות שמע, זכוכיות מגדלת וקופסאות של תרופות. הריח בחדר היה תערובת כבדה של אבק, נייר מתפורר וקפה שחור.

הוא פינה ערימה של עיתונים מכיסא פלסטיק ישן והורה לה לשבת. הוא עצמו נשאר לעמוד, נשען על קצה השולחן העמוס. הוא לא שאל אותה אם היא רוצה לשתות. הוא פשוט התחיל לדבר, כאילו הם באמצע שיחה שהופסקה לפני רגע. הוא דיבר על ועדות החקירה, על הפקידים, על הטיוחים ועל השקרים. המילים יצאו מפיו בשטף מהיר, מתורגלות, מושחזות משנים של חזרות מול משפחות, עיתונאים ופקידי ממשלה. הוא דיבר על שיטה, על מנגנון מאורגן של חטיפה, על רופאים ואחיות שפעלו מתוך אידיאולוגיה גזענית כדי לקחת ילדים ממשפחות עולים ולהעביר אותם למשפחות אחרות. נועה הקשיבה בשקט. היא זיהתה את הכאב העצום שדחף אותה, את המחויבות המוחלטת שלו לנושא, אבל היא גם זיהתה את הטון. זה היה טון של אדם שכבר אינו מחפש שאלות, אלא רק הוכחות לתשובות שהוא כבר ניסח.

היא פתחה את התיק שלה והוציאה את קלסר הפלסטיק. היא

שלפה את תעודת העולה של אסתר והניחה אותה על פינה פנויה בשולחן, ואחריה את הפתק עם מספר התיק החסוי מאורי מזרחי בארכיון, ולבסוף את צילום מודעת הקבורה של התינוק לבית אואד. חיים רכן קדימה, מרכיב זוג משקפי קריאה עבים, ובחן את המסמכים. הוא לא נראה מופתע. הוא העביר אצבע עבה על מודעת הקבורה ונחר בבזו. הוא אמר לה שזה טריק ידוע, שחברה קדישא שיתפה פעולה עם משרד הסעד, שהם הוציאו תעודות קבורה פיקטיביות כדי לסגור תיקים. הוא טען שאין שום קבר, ואם יש קבר, הוא ריק. הוא ניגש לאחת מערימות הקלסרים בצד החדר, שלף קלסר שחור עבה וחזר לשולחן. הוא פתח אותו מולה והתחיל לדפדף במהירות, מציג לה מסמך אחרי מסמך.

הקלסר היה מלא בעדויות מודפסות של משפחות. דפים שהצהיבו, חלקם מוקלדים במכונת כתיבה, חלקם בכתב יד צפוף. חיים הצביע על פסקאות מודגשות במרקר צהוב. הוא הראה לה עדויות של אימהות שסיפרו בדיוק את אותו סיפור של אסתר. לידה במחנה, העברה לבית תינוקות, הודעת פטירה פתאומית, סירוב להראות גופה, היעדר קבר. הוא הראה לה עשרות מקרים מאותה שנה, מאותו אזור. הדפוס היה ברור, מצמרר בעקביות שלו. נועה קראה את השורות והרגישה מועקה כבדה בחזה. היא ראתה את אסתר בכל אחד מהדפים האלה. היא ראתה את השתיקה של סבתה משתקפת בשתיקה של נשים אחרות, את חוסר האונים מול הממסד, את קבלת הדין החיצונית שהסתירה שבר פנימי שלא התאחה מעולם. המסמכים של חיים הוכיחו מעל לכל ספק שהמקרה של משפחת אואד לא היה טעות נקודתית או חריג סטטיסטי.

אבל אז, ככל שהעמיקה בקריאה, נועה התחילה לזהות את הבעיות. העיניים המקצועיות שלה, אלו שהוכשרו בארכיונים ציבוריים ובבניית עצי משפחה מדויקים, התחילו לקלוט אי-סדרים. חיים הניח מולה שני מסמכים וטען שהם מתייחסים לאותו ילד.

המסמך הראשון היה רישום קבלה לבית חולים במרכז הארץ, והמסמך השני היה תעודת אימוץ מאוחרת. הוא התבסס על קרבה גיאוגרפית ועל דמיון קל בתאריכים. נועה בחנה את הניירות וראתה מיד שהתאריכים לא חופפים. הילד בתעודת האימוץ נולד חצי שנה לפני הילד ברישום הקבלה. מרווח טעות כזה היה בלתי אפשרי, גם בסטנדרטים הרשלניים של שנות החמישים. היא שתקה ולא אמרה דבר. היא הבינה שחיים, מתוך רצון עז לסגור מעגלים ולתת תשובות למשפחות, מחבר לעיתים נקודות שאין ביניהן קו אמיתי. הוא הפך השערות לעובדות, וחשדות לראיות.

הוא המשיך לשלוף קלסרים, שופך עליה הרים של מידע. הוא דיבר על ועדות חקירה שהעלימו פרוטוקולים, על ארכיונים שנשרפו כביכול בטעות, על רופאים ששינו את שמותיהם. נועה ישבה מולו, מהנהנת מדי פעם, מסננת את המידע דרך מסננת קפדנית של ספקנות. היא הייתה זקוקה לעובדות מוצקות, לשמות, לתאריכים, למסמכים שיעמדו במבחן משפטי מול תמר ארליך ומול הרשויות. התיאוריות של חיים היו מרתקות, אבל הן לא יעזרו לה לפתוח את התיק החסוי של סבתה. היא חיכתה לרגע מתאים לעצור את שטף הדיבור שלו. כשהוא לקח נשימה עמוקה כדי לעבור לקלסר הבא, היא הניחה יד על השולחן ושאלה אותו על הצוות הרפואי. היא שאלה אם יש לו שמות של אנשים ספציפיים שעבדו במחנה ראש העין ובבתי החולים המקושרים אליו בחורף חמישים.

חיים עצר. המבט שלו השתנה, הפך ממוקד וחשדן יותר. הוא סגר את הקלסר השחור והניח עליו את ידיו. הוא אמר לה שהרופאים הבכירים כבר מתים מזמן, שהם לקחו את הסודות שלהם לקבר. אבל הוא ציין שהיו שם אחיות, אחיות צעירות, עולות חדשות בעצמן או בנות יישוב ותיק, שביצעו את ההוראות. הוא ניגש לקופסת נעליים ישנה שעמדה על מדף נמוך, חיטט בה כמה שניות, והוציא כרטיסייה צהובה. הוא חזר לשולחן והניח אותה מולה. על הכרטיסייה היה

רשום שם בעט כחול. רבקה כהן. הוא סיפר לה שרבקה הייתה אחות ילדים צעירה שעבדה במחנה ראש העין בדיוק בתקופה שאסתר הייתה שם, וזמן קצר לאחר מכן הועברה לעבוד בבית חולים גדול במרכז הארץ. המסלול המקצועי שלה תאם באופן מושלם את מסלול ההעברה של התינוקות. חיים טען שהיא יודעת הכול, שהיא הייתה חלק מהמנגנון, אבל שהיא מעולם לא הסכימה לדבר איתו. הוא ניסה להגיע אליה כמה פעמים במהלך השנים, והיא טרקה לו את הדלת. נועה רשמה את השם במחברת הספירלה השחורה שלה. רבקה כהן. זה היה קצה חוט אנושי, חי ונושם. מסמכים יכולים להיות חסויים, עיתונים יכולים להכיל שגיאות דפוס, אבל אדם שהיה שם, שרשם את השמות בפנקסי המחלקה, יכול לספק את ההקשר החסר. היא שאלה את חיים היכן רבקה מתגוררת כיום. הוא משך בכתפיו ואמר שהכתובת האחרונה שהייתה לו היא בדיוור מוגן בנתניה, אבל הוא לא בטוח אם היא עדיין שם או אם היא בכלל בחיים. הוא הבטיח לחפש את הכתובת המדויקת בניירת שלו מאוחר יותר. נועה סגרה את המחברת. היא הרגישה שהיא קיבלה את מה שבאה לקחת. שם של עדה פוטנציאלית שווה יותר מעשרות קלסרים של השערות. היא התכוננה לקום, לאסוף את חפציה, אבל חיים הרים יד ועצר אותה. הוא אמר לה שיש עוד משהו שהיא צריכה לשמוע. הוא הלך אל פינת החדר, שם עמדה שידת מגירות מפלסטיק לבן, מהסוג שקונים בחנויות זולות לכלי בית. הוא פתח את המגירה העליונה והוציא משם קופסת פלסטיק קטנה ושקופה של קלטת שמע ישנה. הוא חזר לשולחן והניח את הקלטת מולה. על הפס הלבן של הקלטת היה כתוב משהו בטוש כחול עבה, אבל הכתב היה מרוח וקשה לקריאה. חיים הסביר שזו הקלטה מלפני חמש עשרה שנה. הוא ראיין אישה, עולה מתימן, שהייתה באותו חדר יולדות עם אסתר במחנה ראש העין. האישה הזו נפטרה לפני עשור, אבל ההקלטה נשארה. הוא אמר שהאישה מתארת שם רגע ספציפי, משהו שקרה בלילה שבו

התינוק של אסתר נעלם.

נועה הביטה בקלטת. הפלסטיק השקוף היה שרוט ומאובק. הסרט החום בפנים היה מגולגל בצורה לא אחידה. זה לא היה מסמך רשמי, זו לא הייתה ראייה קבילה בבית משפט, אבל זה היה קול מן העבר, קול של מישהי שהייתה שם. היא שאלה את חיים אם אפשר לשמוע את ההקלטה עכשיו. הוא הניד בראשו ואמר שטיפ המנהלים שלו התקלקל לפני חודש והוא עוד לא מצא מישהו שיתקן אותו. הוא דחף את הקלטת לכיוונה ואמר לה לקחת אותה. הוא אמר לה למצוא מכשיר ישן, להקשיב למה שנאמר שם, ואז להחליט אם היא עדיין חושבת שזו רק סגירת תיק מנהלית או פשע מאורגן. הוא הדגיש שהיא חייבת לשמור על הקלטת, שזה עותק יחיד.

היא לקחה את הקלטת והכניסה אותה לתיק הבר האפור, מניחה אותה בזהירות ליד קלסר הפלסטיק. היא קמה מהכיסא והודתה לחיים על הזמן שלו. הוא לא קם ללוות אותה לדלת. הוא כבר חזר לסדר את הקלסר השחור שלו, ממלמל משהו על דיון בוועדה בכנסת שהוא צריך להתכונן אליו. הוא נראה פתאום מבוגר מאוד, עייף, אדם שהקדיש את כל חייו למלחמה בטחנות רוח בירוקרטיות, צובר עוד ועוד ניירות שלא משנים את המציאות. נועה יצאה מהדירה וסגרה את הדלת מאחוריה בעדינות. חדר המדרגות הריח עכשיו חזק יותר מחומרי ניקוי.

היא ירדה לרחוב. השמש כבר עמדה גבוה בשמיים, מסנוורת אחרי האפולולית של הדירה. היא הלכה לכיוון תחנת האוטובוס, מנתחת את הפגישה בראשה. חיים גולן סיפק לה ידע רב, אבל הוא גם היווה תמרור אזהרה. היא ראתה מה קורה כשנותנים לכאוס ולכאב להכתיב את המסקנות. היא ראתה איך ערוב של מקרים מבוססים עם סיפורים חלקיים יוצר תמונה מעוותת, כזו שקל למסד לפטור כתיאוריית קונספירציה. היא החליטה שהיא לא תעשה את הטעות הזו. היא לא תקבל שום מסקנה לפני שתבדוק אותה מול

מקור עצמאי. הקלטת שבתיק שלה והשם של רבקה כהן היו נקודות פתיחה, לא סוף פסוק.

היא התיישבה על ספסל מתכת בתחנת האוטובוס והוציאה את הטלפון שלה. היא פתחה את הדפדפן והקלידה את השם רבקה כהן יחד עם המילים דיור מוגן נתניה. התוצאות היו רבות מדי. השם היה נפוץ, והיו מספר בתי דיור מוגן בעיר. היא תצטרך לעשות עבודת סינון מדויקת יותר, אולי להיעזר ברוני כדי לאתר רישומי טלפון או כתובות עדכניות. היא החזירה את הטלפון לכיס. היא חשבה על אסתר, יושבת עכשיו במטבח הקטן בקריית יובל, אולי שותה תה, אולי מסתכלת מבעד לחלון. אסתר לא ידעה שנועה נמצאת עכשיו בראשון לציון, לא ידעה על מודעת הקבורה, ולא ידעה על רבקה כהן. מרים צדקה בדבר אחד, כל פיסת מידע חדשה עלולה לטלטל את עולמה של אסתר. נועה הייתה חייבת להיות בטוחה לחלוטין לפני שתחזור אליה עם תשובות.

האוטובוס הגיע. נועה עלתה, שילמה, והתיישבה באחד המושבים הקדמיים. הנסיעה חזרה לירושלים תהיה ארוכה, והיה לה הרבה זמן לחשוב. היא פתחה את התיק והוציאה את הקלטת. היא העבירה אצבע על הפס הלבן, על הכיתוב המרוח בטוש כחול. היא ניסתה לפענח את האותיות, אבל הן היו דהויות מדי. היא תצטרך למצוא טייפ קסטות ישן, אולי בחנות יד שנייה במרכז העיר, כדי לשמוע מה מסתתר בתוך הסרט החום. היא תהתה איזה קול היא תשמע שם, איזו עדות נשמרה בתוך הפלסטיק השרוט הזה במשך חמש עשרה שנה. האם זו תהיה עדות שתאשר את הרישומים של אורי מזרחי בארכיון, או עדות שתנפץ אותם לחלוטין. היא החזירה את הקלטת לתיק ורכסה אותו.

כשהאוטובוס התחיל לעלות את העליות של שער הגיא, נועה הוציאה שוב את מחברת הספירלה שלה. היא פתחה עמוד חדש וכתבה בראשו את התאריך של היום. מתחתיו היא רשמה שתי

משימות ברורות. הראשונה, לאתר את רבקה כהן בנתניה ולקבוע איתה פגישה. השנייה, למצוא מכשיר הקלטה ולשמוע את הקלטת. היא לא הוסיפה הערות או השערות. היא שמרה על הדף נקי מעודף מלל. היא הייתה צריכה סדר. היא הייתה צריכה להפריד בין הכאב של חיים גולן לבין העובדות הקרות של התיק. היא שרטטה קו תחתון מתחת לשתי המשימות, סגרה את המחברת, והביטה החוצה אל הרי ירושלים שהלכו והתקרבו. המאבק המשפטי מול המדינה עדיין המתין לה, אבל עכשיו, עם שם של אחות וקלטת ישנה בתיק, היה לה מסלול מקביל, מסלול של אנשים חיים שיכולים אולי לפתוח את הדלתות שהפקידים נעלו.

היא הגיעה לדירתה ברחביה בשעות אחר הצהריים המאוחרות. הדירה הייתה שקטה וריקה, בדיוק כפי שעזבה אותה בבוקר. היא הניחה את התיק על שולחן העבודה, הדליקה את קומקום המים במטבח, והוציאה את המסמכים ואת הקלטת. היא סידרה אותם על השולחן בשורה ישרה, מקבילה לקצה העץ. תעודת העולה, הפתק הצהוב מהארכיון, צילום מודעת הקבורה, והקלטת עם הטוש הכחול. זה היה כל מה שהיה לה. ארבעה פריטים קטנים שאמורים להסביר היעלמות של אדם שלם. היא מזגה מים רותחים לכוס, חלצה את נעליה, והתיישרה מול השולחן. היא ידעה שהיא מתקרבת לנקודת אל חזור. ברגע שתמצא את רבקה כהן, ברגע שתשמע את הקלטת, היא כבר לא תוכל להגיד למרים שהיא רק בודקת מסמכים. היא תהפוך לחלק אקטיבי מפירוק השתיקה המשפחתית. היא לקחה לגימה מהתה החם, מרגישה את החום מתפשט בגופה, והביטה בקלטת. היא הייתה מוכנה לשלב הבא. היא רק קיוותה שאסתר תהיה מוכנה למה שיבוא בעקבותיו.

הטלפון שלה צלצל. זה היה רוני. היא ענתה, מצמידה את המכשיר לאוזנה. הוא נשמע ממחר, כרגיל. הוא אמר לה שהוא הצליח למצוא קצה חוט לגבי הכתב מאלף תשע מאות שישים ושש,

אבל שזה ייקח עוד כמה ימים. היא אמרה לו שזה בסדר, שהיא מצאה כיוון אחר בינתיים. היא לא הזכירה את חיים גולן, את הקלטת או את רבקה כהן. היא זכרה את האזהרה של תמר ארליך. רוני הוא עיתונאי, והוא ירצה סיפור. היא עדיין לא הייתה מוכנה לתת לו אחד. היא אמרה לו שהיא ממשיכה לבדוק את הרישומים ושהיא תעדכן אותו כשיהיה משהו מוצק. הוא נשמע קצת מאוכזב, אבל לא לחץ. הם ניתקו, ונועה חזרה להביט בשולחן העבודה שלה. השקט בדירה היה מוחלט, מופרע רק על ידי זמזום חרישי של המקרר. היא העבירה אצבע על הפס הלבן של הקלטת פעם נוספת, מרגישה את החספוס של הטוש הכחול היבש. העבר חיכה לה שם, כלוא בתוך סרט מגנטי מגולגל. היא רק הייתה צריכה למצוא את הדרך לשחרר אותו.

העברה שקטה

הרכבת מתל אביב לנתניה הייתה כמעט ריקה בשעת הצהריים המוקדמת. נועה ישבה במושב שליד החלון, מביטה בנוף התעשייתי שהתחלף לאיטו בשטחים פתוחים של כורכר ושיחים נמוכים. תיק הבד האפור מונח על ברכיה, כבד מהרגיל. בתוכו היו מחברת הספירלה השחורה, קלסר הפלסטיק השקוף עם תעודת העולה ומודעת הקבורה, והקלטת הישנה שקיבלה מחיים גולן. היא עדיין לא שמעה אותה. ביומיים שעברו מאז הפגישה בראשון לציון היא חיפשה טייפ קסטות בחנויות יד שנייה במרכז ירושלים, אבל המכשירים שמצאה היו מקולקלים או חסרי כבל חשמל. היא החליטה להניח לזה בינתיים ולהתרכז במטרה השנייה, המיידית יותר. רבקה כהן. איתור הכתובת דרש ממנה כמה שעות של עבודה מול מאגרי טלפונים ישנים והצלבת נתונים עם רשימות של בתי דיור מוגן באזור השרון. כשהתקשרה אליה אתמול בבוקר, היא הציגה את עצמה כמידענית שעורכת מחקר על תולדות הסיעוד ורפואת הילדים בשנות החמישים מטעם ארכיון פרטי. היא לא הזכירה את השם בן-עמי, לא את השם אואד, ולא את מחנה ראש העין. היא דיברה בקול מקצועי, שקט ומנומס. רבקה היססה בהתחלה, שאלה שאלות חשדניות על מטרת המחקר, אך לבסוף הסכימה לפגישה קצרה.

התחנה בנתניה הייתה שטופת שמש ולחה. נועה ירדה מהרכבת והלכה לכיוון תחנת המוניות. האוויר היה עמוס בריח של ים מעורב

בפליטת אגוזים. נהג המונית לקח אותה דרך רחובות רחבים אל שכונה שקטה בחלקה הצפוני של העיר. בניין הדיור המוגן עמד בקצה רחוב ללא מוצא, מוקף במדשאה מטופחת ובעצי דקל גזומים למשעי. זה היה מבנה מודרני, מצופה באבן בהירה, עם חלונות זכוכית גדולים שהחזירו את אור השמש. נועה שילמה לנהג, לקחה את התיק שלה וצעדה לעבר דלתות ההווה האוטומטיות. הניגוד בין המקום הזה לבין דירת השיכון של אסתר בקריית יובל היה מוחלט. כאן הכול שידר שליטה, סדר, ניקיון שאין בו רבב. לובי הכניסה היה ממוזג בעוצמה, מרוצף בשיש מבריק ומרוהט בכורסאות עור בהירות. פקידת קבלה בחולצה מגוהצת שאלה לשמה וביקשה ממנה להמתין. נועה עמדה ליד דלפק העץ, מרגישה את הקור של המזגן חודר מבעד לחולצתה, ומביטה בדיירים המבוגרים שעברו במסדרון. הם נראו נינוחים, לבושים בקפידה, עולמם מוגן וסגור.

המעלית לקומה הרביעית הייתה חרישית. נועה הלכה לאורך מסדרון ארוך המרופד מקיר לקיר בשטיח אפור ועבה שבלע את קול צעדיה. היא עצרה מול דלת מספר ארבע מאות ושתיים עשרה, נשמה נשימה עמוקה ולחצה על הפעמון. הדלת נפתחה כמעט מיד. בפתח עמדה רבקה כהן. היא הייתה אישה נמוכת קומה אך זקופה מאוד, שערה הכסוף מסודר בתסרוקת קפדנית שלא זזה ממקומה. היא לבשה חולצת משי בהירה ומכנסי בד כהים, ועל צווארה הייתה קשורה מטפחת דקה. פניה היו חרושות קמטים דקים, אך עיניה היו חדות, כהות וערניות לחלוטין. היא בחנה את נועה במבט מהיר, סורקת את התיק האפור, את הבגדים הפשוטים, את הפנים. נועה הציגה את עצמה שוב, ורבקה הנהנה קלות וסימנה לה להיכנס. הדירה הייתה קטנה אך מסודרת באופן מופתי. ריח קל של לבנדר עמד באוויר. בסלון ניצבו ספה בהירה, שולחן זכוכית קטן וכוננית ספרים מסודרת. על השולחן כבר עמדו שני ספלי חרסינה דקים, קומקום תה קטן וצלחת עם עוגיות יבשות.

"שבי בבקשה", אמרה רבקה והצביעה על הכורסה שמול הספה. הקול שלה היה צלול, ללא רעד של גיל. "אני לא נוהגת לקבל אורחים בשעות האלה, אבל אמרת בטלפון שאת אוספת חומרים על עבודת האחיות. מעטים האנשים שמתעניינים בזה היום. כולם זוכרים את הפוליטיקאים, את המפקדים בצבא. אף אחד לא זוכר את האחיות שעמדו בכוכן של המחנות."

נועה התיישבה והניחה את התיק למרגלותיה. היא הוציאה את מחברת הספירלה והעט. "בדיוק בגלל זה אני כאן," אמרה בנימה עניינית. "התיעוד מהשנים הראשונות של המדינה מתמקד הרבה פעמים בהחלטות מלמעלה. אני מנסה להבין איך הדברים עבדו בשטח. איך נראתה השגרה במחלקות התינוקות, באוהלים, במרפאות המקומיות. את היית שם."

רבקה התיישבה מולה ומזגה תה לשני הספלים. התנועות שלה היו מדויקות, יציבות. היא הושיטה לנועה ספל אחד. "הייתי שם. סיימתי את ההכשרה שלי בבית הספר לאחיות בירושלים בסוף שנת ארבעים ותשע. היינו צעירות, מלאות אידיאלים. שלחו אותנו ישר אל התופת. אנשים היום לא מבינים מה זה אומר לקבל אלפי עולים בחודש, אנשים שהגיעו חולים, תשושים, עם מחלות שלא ראינו מעולם. לא היו מספיק תרופות, לא היו מספיק מיטות. עבדנו משמרות של שמונה עשרה שעות. היינו מנקות, מטפלות, אחיות, רופאות לעת מצוא. עשינו הכול."

נועה לקחה לגימה מהתה. הוא היה חם מאוד ומריר מעט. "איך התנהל הרישום הרפואי בתנאים כאלה?" שאלה. "כשאדם מגיע למרפאה במחנה, מי רושם את השם שלו? מי פותח לו תיק?" רבקה נאנחה קלות ולקחה עוגייה מהצלחת, אך לא אכלה אותה. היא החזיקה אותה בין אצבעותיה בזמן שדיברה. "הרישום היה החלק הקשה ביותר. העולים הגיעו בלי תעודות מזהות מסודרות. לחלקם היו שמות שלא ידענו לכתוב או לבטא. אבות הגיעו עם עשרה ילדים

ולא תמיד ידעו את תאריך הלידה המדויק של כל אחד. הפקידים במחנה רשמו את מה ששמעו, והרבה פעמים שמעו לא נכון. אנחנו, במרפאות, היינו צריכות לעבוד עם הפתקים שהם הביאו מהמיון. פתק קטן מקרטון, לפעמים רטוב מהגשם, עם שם משובש. אם תינוק הגיע חולה, פתחנו לו כרטיסייה. רשמנו את השם כפי שהבנו אותו, את גיל התינוק, ואת האבחנה. אבל הניירת הייתה משנית. המטרה הייתה להשאיר אותם בחיים."

נועה רשמה כמה מילים במחברת, שומרת על קשר עין עם רבקה. היא הייתה צריכה להוביל את השיחה בהדרגה אל הנושאים הרגישים, בלי לעורר מגננה. "פרופסור להיסטוריה שדיברתי איתו סיפר לי על בתי התינוקות," אמרה נועה. "הוא טען שההפרדה בין ההורים לתינוקות הייתה נוהג רפואי מקובל באותה תקופה."

רבקה הזדקפה מעט. "זה לא היה רק מקובל, זה היה הכרחי. את צריכה להבין את התנאים. אוהלים דולפים, בוץ עד הברכיים, קור אימים בחורף. משפחות שלמות ישנו על מיטות ברזל קרובות זו לזו. אם תינוק היה נשאר באוהל, הוא היה מת מדלקת ריאות תוך יומיים. בתי התינוקות היו מבני פח או בטון, מחוממים, עם תנאי היגיינה בסיסיים. ההורים לא הורשו להיכנס פנימה בחופשיות כי הם הביאו איתם זיהומים מבחוץ. זה נשמע אכזרי היום, אבל אז זו הייתה הדרך היחידה למנוע מגפות. אימהות באו להניק בשעות קבועות, ואז חזרו לאוהלים. אנחנו היינו אלה שטיפלו בתינוקות בלילות, שהאכילו אותם, שהחליפו להם. אנחנו היינו המשפחה שלהם בתוך המחלקה." נועה שתקה לרגע. היא שמעה את הכנות בקולה של רבקה, את האמונה המוחלטת בצדקת הדרך. האישה שמולה לא ראתה בעצמה חלק ממנגנון דורסני, אלא חלק ממערך הצלה. זה הפך את השאלות הבאות לקשות יותר. "ומה קרה כשמצבו של תינוק הידרדר?" שאלה נועה. "אם המרפאה במחנה לא יכלה לטפל בו, איך התבצעה ההעברה לבית חולים גדול יותר?"

רבקה הניחה את העוגייה חזרה על הצלחת. מבטה נדד אל החלון הגדול שפנה אל הים, ואז חזר אל נועה. "היו אמבולנסים," אמרה בשקט. "או כלי רכב של הצבא שהוסבו להסעת חולים. רופא המחנה היה עושה סבב בבוקר או בערב. אם הוא ראה תינוק כחול, מתקשה לנשום, או עם חום שלא יורד, הוא נתן הוראת פינוי. לא היה זמן לחכות. נהג האמבולנס היה מקבל רשימה של ארבעה או חמישה תינוקות, מעמיס אותם, ונוסע לבתי החולים במרכז הארץ. תל השומר, רמב"ם, הדסה. איפה שהייתה מיטה פנויה."

"וההורים?" שאלה נועה. "מי הודיע להם שהתינוק הועבר?"

השקט בחדר נעשה כבד יותר. זמזום המזגן נשמע פתאום חזק מקודם. רבקה לקחה את הכפית הקטנה שהייתה מונחת לצד הספל שלה והתחילה לערבב את התה, למרות שלא הוסיפה לו סוכר. צליל המתכת הפוגעת בחרסינה היה קצבי וחד. "בתיאוריה," אמרה רבקה לאט, "היה טופס העברה. עותק אחד היה אמור לנסוע עם הנהג, עותק אחד להישאר במרפאה, והפקיד של המחנה היה אמור לגשת לאוהל של המשפחה ולהודיע להם. אבל המציאות לא הייתה תיאוריה. לפעמים הפינוי קרה בשתיים בלילה. ההורים ישנו באוהל בקצה השני של המחנה. אף אחד לא הלך להעיר אותם בחושך, בבזך. המחשבה הייתה שנודיע להם בבוקר. אבל בבוקר התחילה משמרת חדשה, הגיעו עוד מאות עולים, המרפאה התמלאה שוב. הפתק נשאר על השולחן. כשהאימא הגיעה להניק בצהריים, העריסה הייתה ריקה. ואז התחילו הצעקות."

נועה רשמה את המילים במחברת. העריסה הייתה ריקה. זה היה בדיוק מה שאסתר תיארה. "היה מונח לזה?" שאלה נועה, שומרת על קולה יציב, חסר פניות. "היה שם להליך הזה של העברה ללא יידוע מידי?"

רבקה הפסיקה לערבב. היא השאירה את הכפית בתוך הספל, שעונה על הדופן. היא הביטה בנועה במבט בוחן, כאילו מנסה להבין

אם השאלה תמימה או טומנת בחובה מלכודת. "בינינו, האחיות, קראנו לזה העברה שקטה", אמרה לבסוף. "זה לא היה מונח רשמי של משרד הבריאות. זה היה סלנג של המחלקה. העברה שקטה פירושה שהתינוק יצא מהמחלקה בלי שהמשפחה הייתה נוכחת, בלי סצנות פרידה, בלי שהיינו צריכות להתמודד עם אימא שבוכה ומושכת לנו בחלוק. זה נשמע נורא, אני יודעת. אבל כשיש לך חמישים תינוקות חולים במשמרת, ואת צריכה להציל את אלה שעוד נושמים, אין לך זמן להתמודד עם רגשות. את עושה מה שצריך כדי לפנות מיטה לתינוק הבא."

נועה הרגישה דפיקות לב מהירות, אבל לא שינתה את תנוחת הישיבה שלה. המונח הזה, העברה שקטה, היה בדיוק החוליה החסרה שהסבירה איך תינוק יכול להיעלם ממחנה מבלי להשאיר עקבות מיידיים אצל המשפחה. "וכשהתינוק הגיע לבית החולים במרכז, המשיכה נועה, "מה קרה לרישום שלו שם? איך ידעו לאיזו משפחה הוא שייך?"

"זו הייתה הבעיה הגדולה", אמרה רבקה. הקול שלה הפך למתגונן מעט. "הנהג היה מגיע למיון עם חמישה תינוקות. לפעמים הפתקים נפלו, לפעמים הקיא או השלשול של התינוק מחקו את הדיו. האחות במיון קיבלה תינוק בן חודש, שלא יכול לדבר, ואין עליו תג זיהוי ברור. היא רשמה מה שהנהג אמר לה. לפעמים היא רשמה רק 'תינוק מצנעא' או 'תינוק ממחנה א'. ואם התינוק הזה הבריא אחרי חודש, מי ידע לאן להחזיר אותו? המחנה כבר עבר למקום אחר, המשפחה אולי עברה למעברה. התינוק נשאר בבית החולים, והוגדר כילד נטוש."

"או שמשרד הסעד פתח לו תיק וכיסה את ההוצאות," אמרה נועה, משתמשת במידע שקיבלה מיעקב שקד ומאורי מזרחי. רבקה כיווצה את עיניה. "את יודעת הרבה על נהלי סעד בשביל מידענית שחוקרת את תולדות הסיעוד."

נועה לא נסוגה. "אני חוקרת את הניירת. הניירת של משרד הסעד ושל משרד הבריאות קשורות זו לזו. אני מנסה להבין מקרה ספציפי של העברה כזו. העברה שקטה שלאחריה המשפחה איבדה קשר עם התינוק."

"היו מאות מקרים כאלה," אמרה רבקה. "זה היה כאוס. המדינה רק קמה. לא הייתה מערכת מחשבים, לא היו טלפונים בכל מקום. אנשים הלכו לאיבוד."

"אני מדברת על מקרה מאוקטובר או נובמבר אלף תשע מאות וחמישים," אמרה נועה. היא הניחה את העט על המחברת. הגיע הזמן לחצות את הקו. "במחנה ראש העין."

השם של המחנה נפל לתוך החדר כמו אבן כבדה. רבקה לא זזה. היא רק המשיכה להביט בנועה, אבל משהו בפניה השתנה. הנינוחות המקצועית נעלמה, ובמקומה הופיעה דריכות נוקשה. היא העבירה את ידה על צווארה, מסדרת את המטפחת הדקה.

"עבדתי בכמה מחנות," אמרה רבקה בקול שקט יותר. "גם בראש העין. זה היה המחנה הגדול ביותר. אלפי אנשים. אי אפשר לזכור חודש ספציפי."

"המשפחה הגיעה באוקטובר," המשיכה נועה, שומרת על טון ענייני, לא מאשים. "האימא הייתה בהיריון מתקדם. היא ילדה במחנה. התינוק נלקח לבית התינוקות. היא ראתה אותו דרך החלון במשך שלושה ימים. הוא היה בריא. ביום הרביעי היא הגיעה, והעריסה הייתה ריקה. נאמר לה שהוא מת. לא הייתה גופה, לא הייתה תעודת פטירה, ולא היה קבר. שם המשפחה היה אואד. יחיאל וסתריו אואד."

רבקה לא הגיבה מיד. היא שלחה יד אל כיס המכנסים שלה, הוציאה ממנו עט כדורי כסוף וקטן, והניחה אותו על השולחן ליד הספל. היא משכה אליה מפית נייר מרובעת שהייתה מונחת מתחת לצלחת העוגיות. "אני לא זוכרת שמות," אמרה. "עברו שבעים שנה.

טיפולתי באלפי ילדים. אואד, כהן, לוי, שרעבי. כולם היו אותו דבר. תינוקות קטנים שצריכים עזרה."

"יש תיק חסוי בגנוח המדינה," אמרה נועה. "תחת השם אואד, תינוק. התיק מקושר ללשכת הסעד ולבית חולים במרכז. זה אומר שהוא לא מת במחנה. זה אומר שהייתה העברה שקטה. אני מנסה להבין לאיזה בית חולים הוא הועבר, ומי חתם על טופס ההעברה."

רבקה לחצה את שפתיה זו לזו. היא פתחה את העט הכסוף והתחילה לשרבט קווים קטנים על המפית. "את באה לכאן, יושבת בדירה שלי, ושופטת אותנו," אמרה רבקה. הקול שלה איבד את הנימוס המארח והפך קר וחותר. "את קוראת מסמכים בארכיון מסודר עם מיזוג אוויר וחושבת שאת מבינה מה קרה. את לא מבינה כלום. את לא הרחת את הריח של דיונטריה באוהל סגור. את לא החזקת תינוק שמת לך בידיים כי לא היה לך פניצילין לתת לו. אנחנו היינו קו ההגנה האחרון. עשינו טעויות? כן. הניירת הייתה חסרה? בוודאי. אבל לא גנבנו ילדים. ניסינו להציל אותם. ואם אמרו לאימא שהוא מת, זה כנראה בגלל שהוא באמת מת, או בדרך לבית החולים או במיון. אף אחד לא רצה לקחת לה את הילד סתם."

"אם הוא מת, למה פתחו לו תיק סעד?" שאלה נועה. "למה לא נתנו למשפחה לקבור אותו?"

רבקה הפסיקה לשרבט. היא הרימה את עיניה אל נועה. המבט שלה היה אטום, סגור הרמטית. "אני לא פקידת סעד. אני הייתי אחות. התפקיד שלי היה למדוד חום, לתת תרופות ולהחליף תחבושות. מה שקרה אחרי שהאמבולנס נסע לא היה באחריות. אני לא זוכרת את המשפחה הזו, ואני לא זוכרת את התינוק הזה." היא סגרה את העט בנקישה חדה. "אני חושבת שסיימנו את הריאיון הזה. אני עייפה."

נועה הבינה שאין טעם ללחוץ יותר. רבקה נסגרה, וכל שאלה נוספת רק תגרום לה להתבצר עמוק יותר בעמדת ההגנה שלה. המידע

על העברה שקטה היה משמעותי, אבל רבקה לא תספק לה את הראיה הספציפית שהיא צריכה. היא רכסה את המחברת שלה והכניסה אותה חזרה לתיק הבד. "אני מודה לך על הזמן שלך," אמרה נועה וקמה מהכורסה. "המידע על נהלי המחלקה עוזר לי מאוד."

רבקה לא קמה. היא נשארה לשבת על הספה, גבה זקוף, ידיה מונחות בחיקה. היא לא הביטה בנועה, אלא בחלון. "תסגרי את הדלת היטב אחרייך," אמרה בשקט.

נועה העבירה את רצועת התיק על כתפה. לפני שהסתובבה ללכת, מבטה נפל שוב על שולחן הזכוכית. ספל התה של רבקה עמד שם, הכפית עדיין נשענת על הדופן, התה בפנים התקרר מבלי שאיש נגע בו. ליד הספל הייתה מונחת המפית. רבקה לא רק שרבטה עליה קווים. היא כתבה שם מילה, בעברית, באותיות דפוס קטנות. אבל לפני שהורתה לנועה ללכת, היא קרעה את המפית לשניים. חצי אחד נשאר מונח ליד הספל. נועה יכלה לראות בבירור את האותיות שנותרו על החצי הקרוע. היה כתוב שם "רד".

נועה לא אמרה דבר. היא הסתובבה, צעדה אל הדלת, ויצאה אל המסדרון המרופד והשקט. היא סגרה את הדלת מאחוריה בזהירות, מוודאת שהבריח נכנס למקומו. היא עמדה שם רגע אחד, מול דלת העץ הכבדה, וחשבה על האותיות שעל המפית. רבקה כהן טענה שהיא לא זוכרת שמות מתוך אלפי התינוקות שעברו תחת ידיה. היא טענה שכולם היו אותו דבר. אבל כשהשם אואד נזרק לחלל החדר, היד שלה כתבה משהו באופן אוטומטי. שם משפחה אחר. שם שנגמר באותיות ר"ד. ומיד לאחר מכן, היא קרעה אותו כדי להעלים את הראיה.

נועה התחילה ללכת לכיוון המעלית. ההליך המשפטי מול המדינה ייקח חודשים, אבל עכשיו היא ידעה שיש מסלול עוקף. מישו שינה את השם של התינוק. מישו נתן לו זהות חדשה. והאחות רבקה כהן, למרות הכחשותיה, ידעה בדיוק מה היה השם

החדש הזה. נועה לחצה על כפתור המעלית, מרגישה את משקלו של התיק על כתפה. הצעד הבא היה ברור. היא צריכה לחזור לירושלים, למצוא טייפ ישן, ולשמוע מה יש לקולות מן העבר להגיד. ואז, היא תצטרך להבין איזה שם משפחה מסתתר מאחורי החצי הקרוע של המפית. המעלית הגיעה בקול צלצול חרישי, ונועה נכנסה פנימה, מתחילה את הדרך הארוכה חזרה הביתה.

אינדקס פנימי

רחוב הלל היה עמוס בשעת הבוקר המאוחרת. משאיות פריקה חסמו את הנתיב הימני, וצפופים קטועים של נהגי אוטובוס נבלעו באוויר הדחוס של תחילת הקיץ הירושלמי. נועה צעדה על המדרכה, מתעלמת מהרעש, תיק הבד האפור תלוי על כתפה ומכביד עליה יותר מהרגיל. מאז שחזרה מנתניה ביום הקודם, המחשבות שלה נעו במעגל סגור. היא לא הצליחה להפסיק לחשוב על המפית הקרועה שהשאירה רבקה כהן על שולחן הזכוכית. שתי אותיות, ר"ד, שנכתבו בהיסח הדעת ונמחקו מיד. היא עדיין לא מצאה טייפ ישן כדי לשמוע את הקלטת שקיבלה מחיים גולן, אבל כרגע זה נדחק הצידה. הטלפון מתמר ארליך הבוקר היה קצר וענייני. הגיעה תשובה ממשרד הרווחה. היא נכנסה לבניין המשרדים הישן, עלתה במעלית הקטנה לקומה השלישית, ודחפה את דלת הזכוכית של המשרד. המזגן קיבל את פניה במשב אוויר קר ויבש. יעל, מזכירת המשרד, הנהנה לעברה מעבר לדלפק והצביעה על הדלת הסגורה של תמר. נועה הקישה פעמיים ונכנסה. החדר היה מסודר כתמיד, קלסרים עבי כרס עמדו במסדר קפדני על המדפים, ולשוניות צבעוניות הציצו מכל תיקייה. תמר ישבה מאחורי השולחן, משקפיה מונחים על ערימת ניירות, ובידה מעטפה חומה רשמית עם סמל המדינה מוטבע בפינת הימנית העליונה. היא לא פתחה בגינוני נימוס.

"הם דחו את הבקשה", אמרה תמר והניחה את המעטפה על

השולחן. "או ליתר דיוק, הם נתנו לנו את התשובה הקלאסית של רשות שרוצה למרוח זמן בלי להגיד 'לא' מוחלט. תשובה של חוסר סמכות והיעדר חומרים."

נועה התיישבה בכיסא מול השולחן והניחה את התיק על הרצפה. "מה בדיוק הם כתבו?"

תמר שלפה שלושה דפים מהודקים מתוך המעטפה. "הממונה על חופש המידע במשרד הרווחה כותב ככה. סעיף א', התיק המבוקש תחת השם 'אואד, תינוק' חוסה תחת חיסיון רפואי מלא, ולכן אינו פתוח לעיון הציבור או בני משפחה ללא צו בית משפט. סעיף ב', ככל שיש בתיק רישומי אימוץ, הם כפופים לחוק אימוץ ילדים, שמאפשר פתיחה רק על ידי המאומץ עצמו בגיל שמונה עשרה. וסעיף ג', שהוא תמיד המפלג האחרון שלהם, חלק מהארכיונים של לשכות הסעד באזור המרכז מאותן שנים ניזוקו בהצפה גדולה בחורף שבעים וארבע, ולכן לא ניתן לאתר את הרשומה הפיזית במלואה."

נועה הקשיבה למילים המשפטיות היבשות. הן היו בנויות כמו חומת בטון חלקה, ללא שום זיו שאפשר להיאחז בו. חיסיון רפואי, חוק אימוץ, נוקי טבע. המערכת ידעה בדיוק איך לסגור את כל הדלתות במכתב אחד. "אז הם בעצם אומרים שהם לא יתנו לנו כלום," אמרה נועה. "וגם אם היו נותנים, יכול להיות שהתיק בכלל נהרס."

"הם אומרים מה שהלשכה המשפטית שלהם הנחתה אותם להגיד," תמר נשענה לאחור בכיסאה ושילבה את ידיה. "זה נוהל שבלוני. כשמגיעה בקשת חופש מידע על שנות החמישים, הפקיד לא באמת יורד למרתף לחפש את התיק. הוא בודק במערכת הממוחשבת, רואה שיש דגל של חיסיון, ומוציא מכתב סירוב. זה חוסך להם כוח אדם ומונע תקדימים משפטיים. מבחינתם, אם נרצה את התיק, נצטרך ללכת לבית משפט לעניינים מנהליים ולהוכיח שיש לנו זכות עמידה. וזה, נועה, יעלה הרבה מאוד כסף וייקח לפחות שנה."

נועה הביטה בדפים שעל השולחן. תחושת התסכול המוכרת, זו שליוותה אותה בכל פעם שעמדה מול פקיד ארכיון עייף, התחילה לטפס במעלה גרונה. אבל היה משהו נוסף. מתחת למכתב הרשמי, היא הבחינה בערימה קטנה של דפים מודפסים לרוחב, מחוררים בצד, מהסוג שיוצא ממדפסות לייזר משרדיות ישנות. "מה אלה הדפים שמתחת למכתב?" שאלה.

תמר הציצה בדפים. "זה נספח. הפקיד שטיפל בבקשה צירף פלט מחשב כדי להראות שהם עשו בדיקה רשמית במערכת. זה אמור להיות אישור לכך שהחיפוש בוצע, רשימה של תיקים חסרים או חסויים שקשורים למילות המפתח שנתנו להם. שמות משפחה דומים, מספרי זהות חלקיים. זה חסר משמעות, רק כסת"ח מנהלי כדי שיוכלו לטעון בבית משפט שהם עמדו בדרישות החוק." "אפשר לראות את זה?"

תמר דחפה את ערימת הדפים אל מעבר לשולחן. נועה משכה אותם אליה. הנייר היה קר וחלק. היא התעלמה ממכתב הסירוב העליון ועברה מיד לנספח. הדפים היו מודפסים בטבלה צפופה, עמודות עמודות של נתונים טכניים. כותרת הטבלה הייתה "שאלתת איתור - חתך ארכיון רווחה מחוז מרכז". העמודות כללו מספר תיק, שם משפחה, שם פרטי, שנת פתיחה, קוד מיקום, וסטטוס.

נועה הוציאה עיפרון מהתיק שלה. היא תמיד חשבה טוב יותר כשעיפרון היה בידה. היא התחילה לעבור על השורות. היו שם עשרות שמות. משפחות שלמות שנרשמו, תיקים שנסגרו, תיקים שהועברו לגניזה. היא חיפשה את השם אואד. היא מצאה כמה וריאציות. עודד, עוואד, עואט. שום דבר לא התאים בדיוק למה שחיפשה. סטטוס התיקים היה לרוב "ביעור" או "הועבר לארכיון מרכזי". היא הפכה את הדף הראשון, ואז את השני. השקט בחדר הופר רק על ידי רחש המזגן ותקתוק עט שבו שיחקה תמר. בדף השלישי, בשורה ארבעים ושניים, העיפרון של נועה נעצר.

היא קראה את השורה פעם אחת. ואז פעם שנייה. הלב שלה התחיל לפעום בקצב מהיר יותר, אבל היא לא הרימה את קולה. היא העבירה את קצה העיפרון מתחת למילים המודפסות כדי לוודא שהעיניים שלה לא מטעות אותה.

בעמודת שם המשפחה היה כתוב: אואד.

בעמודת מספר התיק הופיע מספר שונה מזה שאורי מזרחי נתן לה בארכיון. זה היה מספר שהתחיל בקידומת 44, קידומת שנועה ידעה ששייכת למוסדות סעד במחוז תל אביב.

אבל מה שעצר את נשימתה הייתה העמודה השלישית. עמודת השם הפרטי.

היה כתוב שם: זכריה.

נועה בהתה במילה המודפסת. זכריה. היא חזרה אחורה בזמן, אל המטבח של אסתר, אל אותו ערב שבו מרים יצאה מהדירה בכעס ודוד הלך בעקבותיה. היא זכרה את אסתר יושבת ליד השולחן, מחזיקה כוס תה שהתקרר, מביטה אל החלון החשוך. היא זכרה את הקול החרישי של סבתה, קול שכמעט נבלע ברעש המקרר הישן. "אפילו שם לא נתנו לו," אמרה אז אסתר. "אבל בלב שלי, קראתי לו זכריה. על שם אבא שלי שנשאר בתימן. אמרתי את זה לאחות אחת במחנה. אמרתי לה, אם הוא יחיה, נקרא לו זכריה."

אסתר אמרה את השם הזה פעם אחת. לאחות אחת. היא מעולם לא רשמה אותו בשום מסמך רשמי, כי לא היה שום מסמך רשמי. מבחינת משרד הפנים, התינוק הזה מעולם לא נולד ומעולם לא מת. הוא היה רק "אואד, תינוק".

אבל כאן, בפלט המחשב של משרד הרווחה, מול העיניים שלה, היה תיק על שם זכריה אואד.

"תמר," אמרה נועה. הקול שלה היה צלול וחד. "תסתכלי על זה."

תמר הניחה את העט, רכנה קדימה והרכיבה את משקפיה. היא

הביטה למקום שבו הצביע העיפרון של נועה. "אואד, זכריה," קראה תמר. "שנת פתיחה אלף תשע מאות וחמישים. קוד מיקום חסוי. מה מיוחד בזה? זה יכול להיות כל אחד. השם אואד היה נפוץ."

"זה לא כל אחד," אמרה נועה. העיפרון שלה עבר לעמודה הבאה. "תסתכלי על הסטטוס."

תמר קראה את המילה תחת עמודת הסטטוס. היה כתוב שם: "פעיל - עודכן 1952".

תמר השתתקה. העיניים שלה רצו על פני השורה כולה, בוחנות את הנתונים מנקודת מבט משפטית. המקצוענות הקרה שלה פינתה את מקומה לדריכות של ציידת שהריחה דם. "אם התינוק הזה מת במחנה ראש העין בשנת חמישים," אמרה תמר לאט, מנסחת את המחשבה תוך כדי דיבור, "לא אמור להיות לו תיק סעד פעיל שנתיים מאוחר יותר. תיק פטירה נסגר באותה שנה. תיק שמתעדכן ב-1952 אומר שיש פעילות מנהלית. מישו חתם על משהו. מישו אישר תקציב, או העברה, או טיפול רפואי."

"וסבתא שלי אמרה לי שהיא רצתה לקרוא לו זכריה," אמרה נועה. "היא אמרה את זה לאחות. האחות הזאת רשמה את זה באיזה פנקס מחלקה. הפנקס הזה עבר עם התינוק לבית החולים במרכז. וכשפתחו לו תיק בלשכת הסעד, הם לקחו את השם מהפנקס. זה הוא, תמר. זה התינוק של אסתר. יש לו תיק, והוא לא מת בשנת חמישים."

תמר לקחה את הדף מידיה של נועה ובחנה את הכותרות העליונות של הטבלה. היא הפכה את הדף, בדקה את השוליים, ואז הביטה בנועה במבט מבריק. "הם עשו טעות," אמרה תמר. חצי חיך הופיע על שפתיה. "הפקיד האידיוט שהדפיס את הנספח הזה עשה טעות קריטית."

"איזו טעות?"

"הוא לא הדפיס את פלט החיפוש הציבורי. הוא לחץ על

הכפתור הלא נכון והדפיס לנו את האינדקס הפנימי של המערכת. אינדקס שמכיל את המטא-דאטה של התיקים. הנתונים האלה, קוד המיקום, שנת העדכון האחרונה, אלה נתונים שנועדו לעיניים של מנהלי ארכיון בלבד. הם מוכיחים שהתיק קיים פיזית, שהוא עבר תחנות מנהליות, ושיש בו מסמכים מעבר לתעודת לידה או פטירה. הם הרגע נתנו לנו ביד הוכחה שהמכתב הרשמי שלהם הוא שקר, או לפחות הסתרה מכוונת."

נועה הרגישה גל של חום מתפשט בחזה. כל השבועות האחרונים, כל הקירות שנתקלה בהם בארכיונים, כל השתיקות של דוד ומרים, הכול התנקז לשורה אחת מודפסת. המדינה רשמה את התינוק. המדינה עקבה אחריו. המדינה ידעה שהוא לא מת. "מה אנחנו עושות עם זה עכשיו?" שאלה נועה.

"אנחנו מגישות ערר מנהלי," אמרה תמר. היא קמה מכיסאה והתחילה לצעוד הלך ושוב מאחורי השולחן, המוח המשפטי שלה עובד במהירות. "עד עכשיו, היינו בעמדת נחיתות. ביקשנו תיק מעורפל על סמך סיפור של סבתא. עכשיו יש לנו מספר תיק ספציפי, שם ספציפי, והוכחה שהתיק היה פעיל ב-1952. אני מגישה מחר בבוקר ערר לממונה על חופש המידע במשרד המשפטים. אני דורשת פתיחה של התיק הזה ספציפית, ואני מצרפת את האינדקס הזה כהוכחה שהמידע קיים ושהסירוב שלהם נגוע בחוסר תום לב. הם לא יוכלו לטעון שהתיק נהרס בשיטפון, כי האינדקס מראה שהוא קוטלג במערכת הממוחשבת החדשה שלהם."

תמר נעצרה והביטה בדף. "זה משנה את כל התמונה, נועה. אם נצליח לפתוח את התיק הזה, נמצא שם את טופס ההעברה. נמצא את השם של המוסד שאליו הוא נשלח ב-1952. ואולי, רק אולי, נמצא את השם החדש שנתנו לו."

המילה "שם" הדדה בראשה של נועה. היא חשבה שוב על המפית בנתניה. ר"ד. אם התיק הזה ייפתח, היא לא תצטרך לנחש

מה רבקה כהן ניסתה להסתיר. התשובה תהיה מונחת שם, שחור על גבי לבן, עם חותמת של מדינת ישראל.

לפתע, צלצול הטלפון על שולחנה של תמר חתך את האוויר. שתי נוריות אדומות הבהבו על המרכזייה. תמר לחצה על כפתור הרמקול.

"כן, יעל."

קולה של המזכירה נשמע מתוח מעט. "תמר, יש לי על הקו את עורכת דין ברקוביץ מהלשכה המשפטית של משרד הרווחה. היא נשמעת לחוצה. היא אומרת שנשלח אלינו מכתב תשובה הבוקר, ושהפקיד צירף אליו בטעות נספח סודי שמסווג לשימוש פנימי בלבד. היא דורשת שלא נעשה בו שום שימוש, והיא מוציאה שליח מיוחד עכשיו כדי לאסוף את החומר המקורי בחזרה. היא אומרת שאם לא נחזיר את זה, זו עבירה על חוק הגנת הפרטיות."

תמר ונועה החליפו מבטים. המערכת הבינה את הטעות שלה. מישוהו שם עבר על העתקי המכתבים שיצאו הבוקר וקלט את האסון המנהלי.

"תגידי לה שאני בפגישה ואת תעבירי לי את ההודעה," אמרה תמר בקול רגוע לחלוטין. "ותגידי לה שהמעטפה עדיין סגורה אצלך על הדלפק ושאת תמסרי אותה לשליח כשיגיע."

"בסדר," אמרה יעל, והקו נותק.

תמר הביטה בנועה. השקט בחדר היה כבד. "אני עורכת דין," אמרה תמר בשקט, בוחרת כל מילה בקפידה. "אני כפופה לכללי האתיקה של לשכת עורכי הדין. אם קיבלתי מסמך ממשלתי מסווג בטעות, ויש דרישה רשמית להחזיר אותו, אני חייבת להחזיר את המקור. אסור לי להגיש אותו לבית משפט כראיה אם הוא הושג בטעות מנהלית שדורשת החזרה מיידית, אחרת יפסלו לי אותו על הסף ויגישו נגדי תלונה."

היא אספה את הדפים של האינדקס הפנימי, יישרה אותם בנקישה

על השולחן, והניחה אותם במרכז המשטח העליון, בדיוק מול נועה. "אני הולכת עכשיו למטבחון להכין לעצמי קפה," אמרה תמר. היא לא הסתכלה על נועה, אלא על הקיר שמאחוריה. "זה ייקח לי בערך שתי דקות. אני משאירה את הדפים כאן. כשאחזור, אני אכניס אותם למעטפה ואתן ליעל למסור לשליח. אני לא אמרתי לך לעשות שום דבר. אני לא ראיתי אותך עושה שום דבר. המידע הזה לא יהיה ראייה קבילה בבית משפט, אבל הוא ייתן לנו את הידע המדויק מה לדרוש בערר. הבנת אותי?"

נועה הנהנה, למרות שתמר כבר הפנתה את גבה. "הבנתי." תמר יצאה מהחדר וסגרה אחריה את הדלת. נועה לא בזבזה שנייה. היא שלפה את הטלפון הנייד מכיס המעיל שלה. היא העבירה את המכשיר למצב שקט לחלוטין, מוודאת שצליל המצלמה מבוטל. היא קמה מהכיסא, רכנה מעל השולחן של תמר, וכיוונה את העדשה אל הדף השלישי של האינדקס. היא מיקדה את התמונה בדיוק על השורה האחת-עשרה. אואד, זכריה. היא וידאה שמספר התיק ברור, ששנת העדכון 1952 קריאה לחלוטין, ושכותרת המסמך הרשמית מופיעה בראש הצילום. היא לחצה על כפתור הצילום. המסך הבהב לרגע. היא צילמה שוב, מזווית קצת שונה, כדי למנוע השתקפות של אור הפלורסנט שבתקרה. לאחר מכן, היא הפכה את הדפים וצילמה גם את העמוד הראשון והאחרון, כדי לתעד את המסמך בשלמותו.

הידיים שלה היו יציבות. היא עשתה את זה עשרות פעמים בארכיונים כשהסורק הנייד שלה לא עבד או כשהספרן סובב את הראש. אבל הפעם זה לא היה מסמך של לקוח. זה היה מסמך של המשפחה שלה. זו הייתה ההוכחה שאסתר לא דמינה, שהיא לא טעתה, ושהמדינה שיקרה לה במשך שבעים שנה. היא החזירה את הטלפון לכיס, יישרה את הדפים בדיוק כפי שתמר השאירה אותם, והתיישבה חזרה בכיסאה. היא נשמה נשימה

עמוקה אחת והסדירה את הדופק.

דלת החדר נפתחה ותמר נכנסה, מחזיקה ספל קפה מהביל. היא התיישבה מאחורי השולחן, לקחה את ערימת הדפים מבלי להביט בהם, והכניסה אותם חזרה לתוך המעטפה החומה. היא סגרה את לשונית המתכת הקטנה של המעטפה.

"יעל", קראה תמר באינטרקום. "המעטפה אצלי. כשהשליח מגיע, תכניסי אותו אליי שיחתום על אישור מסירה." היא שחררה את כפתור האינטרקום והביטה בנועה. המבט שלה היה נקי, מקצועי וענייני.

"אנחנו מגישות את הערר מחר", אמרה תמר. "אני אנסח אותו כך שהוא יתבסס על 'מידע שהגיע לידיעתנו' לגבי פעילות בתיק בשנת 1952. הם ידעו בדיוק מאיפה יש לנו את המידע הזה, אבל הם לא יוכלו להוכיח שהשתמשנו במסמך המסווג. הם יצטרכו להסביר לשופט למה הם טענו שאין חומר, כשהמערכת שלהם מראה שיש התנהלות מנהלית. זה יכריח אותם לפתוח את התיק כדי להצדיק את החיסיון, וברגע שהתיק פתוח אצל השופט, יש לנו סיכוי לקבל פסיקה שמורה לחשוף את טופס ההעברה."

"כמה זמן ייקח הערר?" שאלה נועה. היא הרגישה את כובד המשימה החדשה. המאבק עבר ממילים וזיכרונות להליך משפטי קר ונוקשה.

"חודשיים, אולי שלושה, תלוי בעומס של בית המשפט המחוזי, ענתה תמר. "אבל עכשיו יש לנו מטרה מוגדרת. אנחנו לא יורות באפלה. אנחנו יודעות בדיוק איזה תיק אנחנו רוצות."

נועה קמה ואספה את תיק הבד שלה. הטלפון בכיסה הרגישה עכשיו כבד יותר, טעון במידע שאי אפשר למחוק. "אני אעדכן את המשפחה שפתחנו בהליך ערר", אמרה. "אני לא אגיד להם על הטעות של המשרד. מרים גם ככה בלחץ מכל הסיפור הזה, ואני לא רוצה לתת לאסתר תקוות שווא עד שלא נראה את התוכן של התיק עצמו."

"החלטה נכונה", אמרה תמר. "תשאירי את המשפטים לי. את תמשיכי לחפש מסביב. אם תצליחי למצוא עוד הוכחות חיצוניות למה שקרה לתינוק הזה, זה יעזור לנו מאוד בבית המשפט כנסיבות תומכות."

נועה הנהנה. היא חשבה על הקלטת שמחכה לה בדירה ברחביה, ועל החצי השני של המפית בנתניה. היא יצאה ממשרדה של תמר אל חדר ההמתנה. בדיוק כשהגיעה לדלת הזכוכית החיצונית, נכנס אדם לבוש במדי חברת שליחויות, קסדת אופנוע תלויה על זרועו. הוא ניגש לדלפק של יעל.

"איסוף דחוף למשרד הרווחה", אמר השליח והושיט פנקס חתימות.

נועה לא עצרה. היא דחפה את דלת הזכוכית ויצאה אל חדר המדרגות. היא ירדה במדרגות במהירות, לא מחכה למעלית. כשיצאה אל רחוב הלל, החום הכה בה שוב, אבל הפעם היא לא הרגישה את משא התיק. היא הכניסה יד לכיס המעיל ונגעה בטלפון הנייד. זכריה אואד היה שם, שמור בזיכרון הדיגיטלי, ממתין שהיא תמצא את השם החדש שלו. המדינה ניסתה לקחת את המסמך בחזרה, אבל זה היה מאוחר מדי. נועה כבר ראתה אותו, ועכשיו היא לא תעצור עד שתדע את ההמשך.

קופסת פח

הטייפ הישן עמד על שולחן העבודה בדירה ברחביה, מלבן פלסטיק שחור ודהוי שנועה השאילה מוקדם יותר באותו בוקר מארכיון האוניברסיטה. היא חיברה את הכבל לשקע שבקיר, לחצה על כפתור הפתיחה והכניסה פנימה את קלטת השמע שקיבלה מחיים גולן בראשון לציון. הפלסטיק השקוף של הקלטת היה שרוט, ועל המדבקה הלבנה דהו מילים שנכתבו בטוש כחול לפני שנים. היא סגרה את המכסה בנקישה, הרכיבה אוזניות גדולות ולחצה על כפתור ההפעלה. רחש סטטי כבד מילא את אוזניה, רעש של סרט מגנטי ישן ששכב עשרות שנים בקופסאות קרטון ללא תנאי שימור נאותים. נועה סובבה את גלגלת עוצמת הקול והמתינה. היא הייתה רגילה לעבוד עם ניירת, עם מסמכים ששותקים עד שמישהו קורא אותם. קולות מן העבר היו חומר גלם אחר לחלוטין. הם נשאו איתם אינטונציה, נשימות, פחד, דברים ששום פקיד לא יכול היה לקטלג בטופס רשמי. קולו של חיים גולן בקע מהאוזניות, צעיר יותר, נמרץ וחסר סבלנות. הוא שאל שאלה מנחה, מנסה לדחוף את המרואיינת שלו לכיוון של מסקנה ברורה על חטיפה מאורגנת. נועה כיווצה את שפתיה. היא זיהתה את הטכניקה הזאת מיד, היא הייתה שגויה מיסודה מבחינה מחקרית. אבל אז נשמע הקול השני. אישה מבוגרת, מדברת בעברית שבורה עם מבטא תימני כבד, מתעלמת מהשאלות המובילות של חיים ופשוט מספרת את מה שראו עיניה. היא דיברה

על מסדרון, על ריח של חומרי חיטוי, על דלתות לבנות כפולות שהיו סגורות תמיד, ועל אחות שמנה עם פנקס שחור. נועה עצרה את ההקלטה. היא לא יכלה להקשיב לזה לבד. היא הייתה צריכה את אסתר. היא לחצה על כפתור ההוצאה, שלפה את הקלטת, הכניסה אותה יחד עם הטייפ לתוך תיק הבד האפור שלה, ויצאה מהדירה אל תחנת האוטובוס הקרובה.

הנסיעה לקריית יובל ארכה ארבעים דקות. ירושלים של שעת ערב מוקדמת הייתה פקוקה, מכוניות עמדו בטורים ארוכים לאורך שדרות הרצל, פנסי הבלימה שלהן צובעים את האספלט באדום. נועה ישבה במושב האחורי, מחזיקה את התיק על ברכיה. היא חשבה על האינדקס הפנימי שצילמה במשרדה של תמר, על השם זכריה אואד שהופיע שם, ועל המסמך שהמדינה ניסתה להעלים. היא לא התכוונה לספר לאסתר על המסמך הזה עדיין. מרים צדקה בדבר אחד, אסור היה לפזר תקוות שווא או לזרוק חלקי מידע לא פתורים אל תוך עולמה של אישה מבוגרת שחיה עם פצע פתוח. נועה הייתה צריכה לאמת קודם את העדות שבקלטת, להבין אם הקול הזה שייך לאותו עולם, לאותו לילה, לאותו מסדרון שבו אסתר איבדה את התינוק שלה.

חדר המדרגות בשיכון בקריית יובל היה אפלולי כתמיד. נורת החשמל בקומה השנייה הייתה שרופה, ונועה עלתה בחושך חלקי, מכירה כל מדרגה שבורה וכל זווית של המעקה. היא הגיעה לדלת העץ הישנה ופתחה אותה עם המפתח שלה. הדירה הייתה שקטה. מרים ודוד לא היו שם, ונועה נשמה לרווחה. היא אהבה אותם, אבל הנוכחות שלהם תמיד הכניסה מתח לחדר, רצון לגונן על אסתר באמצעות השתקה. ריח חזק ומתוק של נענע טרייה מילא את האוויר. נועה חלצה את נעליה בכניסה והלכה לכיוון המטבח.

אסתר עמדה ליד הכיריים. סיר אלומיניום קטן עמד על להבת הגז הנמוכה, המים בתוכו בעבעו קלות סביב צרור גדול של עלי נענע

כהים. היא לבשה חולצה מכופתרת פשוטה וחצאית כהה, שערה הלבן אסוף לאחור בקפידה. היא לא הסתובבה כשנועה נכנסה, רק הנמיכה את האש עוד קצת. נועה הניחה את התיק על כיסא הפורמייקה וניגשה לארון להוציא שתי כוסות זכוכית. הפעולות ביניהן היו מתואמות, שגרה של שנים שלא דרשה מילים. נועה הניחה את הכוסות על השולחן הצר, ואסתר מזגה את התה הרותח. המים קיבלו גוון ירקרק-צהוב עמוק.

"מרים הייתה פה קודם," אמרה אסתר בשקט. היא התיישבה מול נועה והניחה את ידיה על השולחן. העור שלה היה דק, מכוסה בכתמי גיל, אבל האצבעות היו יציבות. "היא הביאה קופסאות עם אוכל. אמרה שאת מתעסקת עכשיו עם עורכי דין ועם ניירות של הממשלה. היא מפחדת, נועה. היא חושבת שמי שמחפש צרות, הצרות מוצאות אותו."

"אני לא מחפשת צרות, סבתא. אני מחפשת מסמכים," אמרה נועה. היא הקיפה את כוס התה החמה בשתי כפות ידיה, מרגישה את החום חודר דרך הזכוכית. "והמסמכים האלה קיימים. המדינה רשמה הכול, הם פשוט סגרו את זה בארכיונים. אבל אני לא באתי לדבר על עורכי דין היום. באתי כי מצאתי משהו, ואני צריכה שתקשיבי לו ותגידי לי אם זה אמיתי או לא."

אסתר הביטה בה במבט צלול. שום דבר בה לא נרתע. השנים שבהן שתקה לא נבעו מחולשה, אלא מהבנה עמוקה של מאזן הכוחות מול העולם. עכשיו, כשנועה פתחה את הדלת, אסתר הייתה מוכנה לעבור בה. "מה מצאת?"

נועה פתחה את רוכסן התיק והוציאה את הטייפ השחור. היא הניחה אותו במרכז השולחן, בין שתי כוסות התה. היא הוציאה את הקלטת, הכניסה אותה למכשיר וחיברה את הכבל לשקע שמעל השיש. הטייפ תפס כמעט רבע מהשולחן הקטן. "זה בן אדם בשם חיים. הוא אוסף עדויות כבר הרבה שנים. הוא הקליט אישה שדיברה

על בית החולים במרכז הארץ, המקום שאליו העבירו את התינוקות מראש העין. אני לא יודעת מי האישה הזאת. היא לא אומרת את השם שלה בהקלטה. אני רוצה שתשמעי את הקול שלה, ואת מה שהיא מתארת."

אסתר רכנה מעט קדימה. היא לא שאלה שאלות. נועה לחצה על כפתור ההפעלה. הרחש הסטטי מילא את המטבח הקטן, מתערבב עם צליל הבעבוע החרישי של סיר המים על הגז. קולו של חיים נשמע קצרות, ואז התחיל המונולוג של האישה.

הקול שבקע מהרמקול הקטן היה צרוד ועייף. "הם אמרו לנו לחכות בחוץ," אמרה האישה בקלטת. "היה קור גדול. זה היה חורף שאף פעם לא ראינו כזה. ישבנו על ספסל מעץ. אני והאישה השנייה מהאוהל. האחות יצאה. היא הייתה לבושה לבן, עד הצוואר לבן. היא אמרה לנו, למה אתן יושבות פה, הילדים שלכן חולים, הם צריכים טיפול, אתן עושות פה רעש ולכלוך. אמרתי לה, אני רוצה לראות את הילד. רק דרך הזכוכית. היא אמרה, אין זכוכית. הילד נסע. לאן נסע? נסע. היא לקחה פנקס שחור, רשמה משהו, וסגרה את הדלת. נעלו את הדלת מבפנים."

נועה הביטה באסתר. פניה של סבתה לא זעו, אבל העיניים שלה התמקדו בנקודה בלתי נראית על השולחן, כאילו היא רואה את הספסל ואת הדלת הלבנה ממש מולה.

"האישה השנייה בכתה," המשיכה האישה בקלטת. "היא הייתה צעירה. היא אמרה לאחות, אני הבאתי אותו לפה אתמול, הוא לא היה חולה, הוא רק היה חלש מהדרך. האחות לא הקשיבה. היא אמרה לחייל שהיה שם שיגיד לנו ללכת. החייל דיבר קצת בערבית, הוא אמר לנו, תלכו, תבואו מחר, הרופא הגדול יבוא מחר. אבל מחר באנו, ואמרו לנו שהם מתו. שניהם מתו בלילה."

נועה לחצה על כפתור העצירה. הקליק המכני נשמע חזק בחלל המטבח. השקט שחזר לחדר היה סמיך. נועה לא דחקה. היא ידעה

שזיכרון פועל בקצב משלו, ושהתערבות מהירה מדי עלולה למחוק את הפרטים העדינים שעולים אל פני השטח. היא לקחה לגימה מהתה שלה. המרירות של הנענע התערבבה עם המתקוה של הסוכר. "זאת רומיה," אמרה אסתר לבסוף. הקול שלה היה יציב, כמעט נטול רגש, קול של אדם שמציין עובדה מוגמרת. "רומיה מהמחנה של העיראקים בראש העין. היא עברה לאוהל שלנו כשהבעל שלה חלה."

"את בטוחה?" שאלה נועה בשקט. "עברו הרבה שנים. הקול משתנה."

"אני בטוחה," אמרה אסתר. היא הרימה את מבטה אל נועה. "היא טועה בדבר אחד. החייל לא דיבר ערבית. הוא דיבר עברית, ורומיה לא הבינה אותו. אני הבנתי אותו קצת, כי אבא שלי לימד אותי מילים מהספרים. החייל אמר לנו ללכת כי מפריעים לרופאים לעבוד. והספסל לא היה מעץ. הוא היה מברזל. הברזל היה קר כל כך שהרגשנו אותו דרך הבגדים. ישבנו שם שבע שעות."

נועה הרגישה צמרמורת קלה בגבה. הדיוק של אסתר, היכולת שלה לתקן עדות אחרת מתוך זיכרון חושי מוחלט, הוכיח מעל לכל ספק שהאירוע נצרב בתודעתה ללא עיוות. זה לא היה סיפור שהיא סיפרה לעצמה כדי להתנחם, זו הייתה מציאות קפואה בזמן.

"רומיה אמרה שהיא הביאה את הילד שלה אתמול," אמרה נועה, מנסה לבנות את ציר הזמן. "מתי את הבאת את שלך?"

"אני לא הבאתי אותו," אמרה אסתר. היא העבירה אצבע על שפת כוס התה שלה. "הם לקחו אותו. ילדתי אותו באוהל המרפאה. הוא היה קטן, אבל הוא בכה חזק. האחות לקחה אותו לשקול אותו, ואז היא אמרה שהוא צריך להיות בבית התינוקות המרכזי כי קר מדי. היא עטפה אותו ולקחה אותו. אני הלכתי אחרי יומיים לבית התינוקות הזה, ושם פגשתי את רומיה על הספסל. שם אמרו לנו שהם נסעו."

"האחות שעטפה אותו", אמרה נועה, נזכרת בריאיון עם רבקה כהן בנתניה, בנהלים של משרד הבריאות, בטפסים הרפואיים שראתה בארכיונים. "איך היא עטפה אותו? את זוכרת מה הוא לבש?"

אסתר עצמה את עיניה לרגע. התמונה הייתה חיה מדי. "הם לא נתנו לנו להלביש אותם. הם אמרו שהבגדים שלנו מלוכלכים, שיש מחלות. אבל אני לא נתתי לה לקחת אותו בלי כלום. הייתה לי שמיכה. שמיכה קטנה שסורגים מחוטים עבים. אימא שלי סרגה אותה בצנעא, לפני שעזבנו, ושמרתי עליה כל הדרך, באונייה, במחנה המעבר. היא הייתה כחולה. כחול כהה, כמו השמיים בלילה. והיה לה פס אחד לבן בקצה. פס של חוט כותנה שהוספנו כי נגמר הצמר הכחול."

נועה קפאה. היא זכרה היטב את הטופס הרפואי הסטנדרטי שפרופסור שקד הראה לה בבית הכרם, טופס העברה שגרתי של בתי התינוקות. היה כתוב שם בפירוש: 'התינוק הועבר כשהוא עטוף בשמיכת כותנה לבנה, תקן מוסד. כל הציוד האישי נשאר במחלקת הקליטה למטרות חינוך'. המערכת הממשלתית טענה תמיד שהתינוקות הועברו אנונימיים, לבושים בבגדי מוסד אחידים, ולכן היה קשה לזהות אותם מאוחר יותר. אבל אסתר תיארה פריט אישי, מובהק, שמיכה סרוגה בעבודת יד שהלכה עם התינוק. אם התינוק הגיע לבית חולים אחר עם השמיכה הזאת, הוא לא היה סתם עוד גוף קטן בבגדי מוסד. היה לו סימן היכר.

"האחות נתנה לך את השמיכה בחזרה?" שאלה נועה, הקול שלה דרוך. "כשאמרו לך שהוא מת, הם החזירו לך את החפצים שלו?"

אסתר פקחה את עיניה. "לא. הם אמרו ששורפים הכול. בגלל המחלות. הם לא החזירו כלום."

נועה רשמה את הפרט הזה בראשה, מתייקת אותו לצד השם זכריה אואד. שמיכה כחולה עם פס לבן. זה היה פרט חושי שאי אפשר לזייף. אם אי פעם ייפתח תיק האימוץ, אם אי פעם ימצאו

רישום רפואי אמיתי מהצד המקבל, הפרט הזה עשוי להיות שם. פקידי קבלה בבתי חולים נטו לרשום חפצים אישיים חריגים שהגיעו עם ילדים עזובים.

אסתר קמה לאיטה מהכיסא. היא לא אמרה מילה. היא יצאה מהמטבח והלכה לכיוון חדר השינה שלה. נועה נשארה לשבת, שומעת את צעדיה הקלים של סבתה במסדרון. היא שמעה דלת ארון נפתחת, ואז רחש של חפצים מוזזים. אחרי דקה ארוכה, אסתר חזרה למטבח. היא החזיקה בשתי ידיה קופסת פח מרובעת וישנה. על המכסה שלה היה ציור דהוי של טחנת רוח ופרחים אדומים. פעם זו הייתה קופסת עוגיות חמאה דניות, מאלה שחילקו בחבילות שי בשנות השישים. עכשיו היא הייתה מכוסה בשריטות קטנות ובכתמי חלודה בשוליים.

אסתר הניחה את הקופסה על השולחן, ליד הטייפ השחור. היא התיישבה חזרה, נשמה נשימה עמוקה, והניחה את ידיה על המכסה. "מרים חושבת שאני סתם אישה זקנה שלא מבינה איך המדינה עובדת," אמרה אסתר. הקול שלה היה שקט, אבל הייתה בו פלדה שנועה לא שמעה מעולם. "ודוד חושב שאם הוא יצעק מספיק חזק, זה ישנה את מה שקרה. הם רצו להיות ישראלים. הם רצו לשכוח מאיפה באנו, לזרוק את השפה, לזרוק את הזיכרונות, להיות כמו כולם. אז נתתי להם. לא דיברתי. לא סיפרתי להם מה קרה בלילה ההוא. כשהם שאלו איפה האח שלהם, אמרתי שהוא מת וזהו. ככה אמרו לי להגיד."

היא פתחה את מכסה הקופסה. בפנים היו מסודרים בקפידה כפתורים ישנים, גלילי חוט תפירה, מחטים נעוצות בכרית קטנה מבד ורוד, וכמה מטבעות ישנים של לירות. אסתר הוציאה את כרית הסיכות, הזיזה את הכפתורים הצידה, וחשפה את התחתית. מתחת לכל החפצים היומיומיים האלה, שכב נייר מקופל. הוא היה צהוב, פריך בקצוות, וניכר שהתקפל ונפתח פעמים רבות.

אסתר הוציאה את הנייר בזהירות עצומה. היא הניחה אותו על השולחן ופתחה את הקיפולים אחד אחרי השני. הנייר היה בגודל של חצי עמוד מחברת סטנדרטי. שורות צפופות של כתב יד מילאו אותו. נועה רכנה קדימה. האותיות היו עבריות, אבל המילים לא היו בעברית. זה היה כתב חצי קולמוס, מסודר מאוד. נועה זיהתה מיד שמדובר בערבית-יהודית תימנית, שפה שהכירה רק מתוך תעודות היסטוריות שסרקה עבור לקוחות מבוגרים.

"מה זה?" שאלה נועה. הלב שלה דפק חזק יותר. זה לא היה מסמך רשמי של המדינה. זה היה משהו אחר לגמרי.

"אני לא ידעתי לכתוב טוב אז," אמרה אסתר. היא העבירה אצבע ברפרור מעל השורות, לא נוגעת ממש בנייר כדי לא לפורר אותו. "ידעתי לקרוא קצת מהסידור, אבל לא לכתוב מכתבים. כשאמרו לי שהוא מת, כשסגרו לי את הדלת בפרצוף, חזרתי לאוהל. ישבתי שם יומיים ולא דיברתי. אנשים באו והלכו. ואז הגיע הרב של המחנה. הוא היה איש זקן, הוא הכיר את אבא שלי. הוא ראה אותי יושבת על האדמה. הוא שאל אותי מה קרה. סיפרתי לו."

אסתר עצרה, לוקחת אוויר. "הוא הוציא פנקס מהכיס שלו. הוא אמר לי, 'הם רושמים הכול בפנקסים שלהם, גם אנחנו נרשום. שלא יגידו אחר כך שלא היה ולא נברא'. הוא שאל אותי באיזה יום זה קרה. אמרתי לו. הוא שאל אותי איך קראו לאחות. אמרתי לו. הוא כתב את הכול על הדף הזה, תלש אותו מהפנקס, ונתן לי. הוא אמר לי לשמור את זה קרוב לגוף. שמרתי. כשהגענו לשיכון פה בירושלים, שמתי את זה בקופסה הזאת. אף פעם לא הראיתי את זה למרים או לדוד. הם לא היו מבינים. הם היו אומרים שזה סתם פתק של זקנים."

נועה הסתכלה על הנייר. היא זיהתה תאריכים עבריים, מספרים שבלטו מתוך הטקסט. "את יכולה לקרוא לי מה כתוב פה?" ביקשה בשקט.

אסתר רכנה אל הנייר. היא לא הייתה צריכה משקפיים. היא ידעה את המילים בעל פה. "כתוב פה ככה: 'ביום חמישי, כ"ב בחשוון, שנת תשי"א, לקחו את הילד של סתריה בת יחיא למרפאה הגדולה. ביום ראשון, כ"ה בחשוון, הלכה סתריה לבקש את הילד. האחות הגבוהה עם השיער הבהיר, שקראו לה רבקה, אמרה שהילד איננו. לא נתנו גופה, לא נתנו תעודה, לא נתנו קבר. הילד נלקח והשמיכה הכחולה עמו. השם ינקום דמו או יחזירו לאמו'".

נועה הפסיקה לנשום למשך שנייה שלמה. המילים הדהדו במטבח הקטן, חותכות את האוויר כמו סכין מנתחים. כ"ב בחשוון. כ"ה בחשוון. התאריכים התאימו בדיוק לציר הזמן שבנתה. אבל זה לא היה הדבר החשוב ביותר.

האחות הגבוהה עם השיער הבהיר, שקראו לה רבקה.

רבקה.

נועה ראתה בעיני רוחה את הדיור המוגן בנתניה. את כוס התה שלא נגעו בה. את רבקה כהן יושבת מולה, מסבירה לה על נהלי העברה שקטה, מכחישה כל קשר למשפחת אואד. היא ראתה את המפית הקרועה על השולחן, את האותיות ר"ד שנשארו עליה לאחר שרבקה כתבה שם של משפחה ונבהלה מעצמה. רבקה כהן לא הייתה רק אחות במערכת. היא הייתה האחות הספציפית שעמדה מול אסתר באותו יום ראשון בחשוון תשי"א. היא הייתה זו שסגרה את הדלת. היא הייתה זו שידעה לאן התינוק נשלח, והיא זו שידעה את שמו החדש.

"היא קראה לה רבקה," חזרה נועה על המילה, הקול שלה רועד מעט למרות שניסתה לשלוט בו. "את זוכרת את האחות הזאת? את זוכרת איך היא נראתה?"

"אני זוכרת הכול," אמרה אסתר. היא הרימה את מבטה מהנייר. "היא הייתה צעירה. לא הרבה יותר מבוגרת ממני אז. היה לה חלוק שתמיד היה נקי מדי, כאילו היא לא עובדת בבוקר של המחנה. היא לא

הסתכלה לנו בעיניים כשהיא דיברה. היא תמיד הסתכלה על הפנקס שלה, או מעל הראש שלנו. היא זאת שאמרה לי ללכת הביתה.

נועה הושיטה יד ונגעה בקצה הנייר הצהוב. המסמך הזה לא היה קביל בבית משפט. הוא לא היה תעודה רשמית של המדינה. אבל מבחינה חקירתית, זה היה מסמך הזהב. זו הייתה עדות שנכתבה בזמן אמת, בימים שבהם האירוע התרחש, חפה מכל התערבות של זיכרון מאוחר או של ועדות חקירה שהוקמו עשרות שנים לאחר מכן. המסמך הזה חיבר את כל הקווים: את מחנה ראש העין, את התינוק שנעלם, את השמיכה הכחולה, ואת רבקה כהן.

"סבתא, אמרה נועה, בוררת את מילותיה בקפידה. "הנייר הזה... זה הדבר הכי חשוב שהראית לי עד עכשיו. יותר מתעודות העולה. יותר מכל דבר אחר. זה מחבר את הסיפור שלך לאנשים אמיתיים שעבדו שם."

אסתר שתקה. היא הביטה בנייר, ואז החזירה את מבטה לקופסת הפח. "את חושבת שזה יעזור לעורכת הדין שלך? היא תוכל להראות את זה לשופט?"

"עורכת הדין תשתמש במסמכים של הממשלה כדי לפתוח את הדלתות," הסבירה נועה, נזהרת לא לחשוף את דבר קיומו של האינדקס עם השם זכריה. "אבל הנייר הזה, הוא המצפן שלי. הוא אומר לי בדיוק את מי אני צריכה לחפש ועל מה אני צריכה לשאול. האחות הזאת, רבקה... אני חושבת שאני יודעת איפה היא."

אסתר לא הופתעה. היא לא שאלה איפה רבקה נמצאת או מה נועה מתכוונת לעשות. היא רק הנהנה לאט, פעולה קטנה של השלמה. "היא זקנה עכשיו. כמוני. אבל היא חייתה את כל החיים שלה עם מה שהיא עשתה. אני חייתי את החיים שלי עם מה שעשו לי. תשאלי אותה איפה הוא. תשאלי אותה מה הם עשו עם השמיכה." נועה קמה מהכיסא. היא ניגשה לתיק שלה והוציאה את הקלסר השקוף שבו החזיקה את המסמכים החשובים. "אני יכולה לצלם את

הפתק הזה? אני אשאיר את המקור אצלך, בקופסה. אבל אני חייבת שיהיה לי עותק."

"תצלמי," אמרה אסתר.

נועה הוציאה את הטלפון הנייד שלה. היא הפעילה את המצלמה, כיוונה אותה כך שלא תהיה השתקפות מאור המנורה שבתקרה, ולחצה על הכפתור. היא צילמה את הפתק משלוש זוויות שונות, מוודאת שכל אות בערבית-יהודית ברורה לחלוטין. לאחר מכן, היא הניחה את הטלפון על השולחן.

אסתר קיפלה את הנייר חזרה לאורך קווי הקיפול הישנים. היא עשתה זאת בתנועות מדויקות, עדינות. היא החזירה את הנייר לתחתית קופסת הפח, הניחה מעליו את כרית הסיכות, את הכפתורים ואת חוטי התפירה, וסגרה את המכסה. היא קמה והחזירה את הקופסה לארון בחדר השינה.

כשחזרה למטבח, המים בסיר הקטן כבר התקררו. נועה אספה את הטייפ ואת הקלטת והכניסה אותם חזרה לתיק הבד. היא רכסה את התיק והעבירה את הרצועה על כתפה.

"אני צריכה ללכת לעבוד על זה, סבתא," אמרה נועה. "אני צריכה לחבר את כל מה שיש לנו עכשיו."

"תלכי," אמרה אסתר. היא עמדה ליד הכיור, ידיה נשענות על השיש הקר. "אל תגידי למרים על הפתק. היא תגיד שאני חיה בעבר."

"אני לא אגיד לה," הבטיחה נועה. "אני לא אגיד לאף אחד עד שיהיו לי תשובות מלאות."

נועה יצאה מהדירה אל חדר המדרגות החשוך. היא ירדה במדרגות במהירות, מרגישה את משקל התיק על כתפה. בחוץ, האוויר של קריית יובל היה קריר וצלול. היא הלכה לכיוון תחנת האוטובוס, מריצה בראשה את הנתונים. זכריה אואד. שמיכה כחולה עם פס לבן. רבקה כהן. כ"ה בחשוון. החלקים התחילו להתחבר.

המערכת הממשלתית פעלה מתוך הנחה שאנשים כמו אסתר לא ישאירו עקבות, שהם לא יבינו את השפה, שהם לא יתעדו את העוול. אבל אסתר תיעדה. היא שמרה את האמת שלה בקופסת פח של עוגיות, מתחת לכפתורים ישנים, והאמת הזאת הייתה חדה ומדויקת יותר מכל טופס רשמי שנועה קראה אי פעם. עכשיו, נועה הייתה צריכה למצוא את האדם שקיבל את התינוק ההוא, ולגלות איזה שם הוא נושא היום.

קבר התינוק האבוד

האוויר של שש בבוקר ברחוב עזה היה קר ודחוס. נועה עמדה על המדרכה מול הבניין שלה, עטופה במעיל צמר אפור, והחזיקה את תיק הבד קרוב לגופה. הכביש היה ריק כמעט לחלוטין. רק משאית זבל כתומה רוקנה פחים בקצה הרחוב, המנוע שלה שואג בכל פעם שהזרוע ההידראולית התרוממה. נועה הביטה בשעון הטלפון שלה. שש ועשרה. היא לא אהבה לחכות, אבל דוד מעולם לא הצטיין בעמידה בזמנים. הוא עבד שנים כנהג אוטובוס, חי לפי לוחות זמנים של אחרים, ומאז שיצא לפנסיה סירב להסתכל על שעונים.

מכונית טויוטה קורולה לבנה הופיעה מעיקול הרחוב ועצרה לידה בחריקת בלמים קלה. דוד ישב מאחורי ההגה, לבוש במעיל רוח כחול מעל חולצת משבצות. הוא לא יצא לפתוח לה את הדלת. נועה פתחה את הדלת האחורית, הניחה את התיק על המושב, והתיישרה מקדימה. "בוקר", אמר דוד. הוא שילב הילוך ולחץ על הגז עוד לפני שנועה הספיקה לחגור חגורת בטיחות.

"בוקר", אמרה נועה. היא משכה את החגורה ונעלה אותה בנקישה. "תודה שבאת."

"לא באתי בשבילך", אמר דוד. המבט שלו היה ממוקד בכביש, בוחן את הרמזורים המתחלפים של רחוב רמב"ן. "באתי כי אמא שלך משגעת אותי מאתמול בלילה. היא אומרת שאת הולכת לחפש קברים של אנשים שאנחנו אפילו לא יודעים מי הם. היא מפחדת שאת תלכי

ותספרי לאסתר שמצאת משהו, ובסוף יתברר שזה סתם חתיכת אבן של מישוהו אחר."

"זה לא סתם מישוהו אחר," נועה אמרה בשקט. היא פתחה את הרוכסן העליון של התיק והוציאה את הקלסר השקוף. "יש לנו את מודעת הקבורה מהעיתון. עשרים ושמונה בנובמבר, אלף תשע מאות וחמישים. כתוב שם 'תינוק לבית אואט'. זה שיבוש של אואד. זה השם שלכם מהמחנה."

דוד נחר בבזו. הוא סובב את ההגה שמאלה לכיוון היציאה מהעיר. "אואט, אואד, עובד. הפקידים האלה לא ידעו לכתוב עברית בעצמם, אז את רוצה שאני אאמין למה שהם הדפיסו בעיתון. עיתון זה נייר, נועה. נייר סופג הכול. אפשר לכתוב שם שמשיח בן דוד הגיע, זה אומר שזה נכון."

"נייר משאיר שובל," נועה אמרה. "גם כשהוא טועה, הוא טועה בצורה עקבית. אם הם פרסמו מודעת קבורה, זה אומר שיש רישום בחברה קדישא. ואם יש רישום בחברה קדישא, יש חלקה. ויש יומן פטירות. אנחנו נוסעים לבית העלמין סגולה בפתח תקווה כי לשם העבירו את רוב הנפטרים מבתי החולים באזור המרכז באותן שנים." הם עברו את גינות סחרוב והשתלבו בכביש מספר אחת. הערפל של הבוקר עדיין ישב על העמקים שבין ההרים, מכסה את עצי האורן בשמיכה אפורה ולחה. דוד נהג בשתיקה במשך דקות ארוכות. הידיים שלו על ההגה היו כבדות, מיומנות, רגילות לשלוט ברכבים גדולים הרבה יותר. נועה הביטה בפרופיל שלו. הוא היה דומה לאסתר בזווית של הלסת, אבל העיניים שלו היו שונות. העיניים של אסתר תמיד חיפשו את מה שחסר, ואילו העיניים של דוד ניסו להדוף את מה שיש.

"את באמת חושבת שנמצא שם משהו," דוד אמר לבסוף, הקול שלו איבד קצת מהציניות.

"אני לא יודעת," נועה אמרה. "אבל אני יודעת שאנחנו צריכים

לבדוק. אם יש שם קבר עם השם הזה, ועם התאריך הזה, זה אומר שהתינוק באמת מת. זה אומר שהסיפור נגמר שם."

"ואם אין," אמר דוד.

"אז נצטרך להבין למה המדינה הוציאה מודעת קבורה לילד שלא קבור בשום מקום."

הנסיעה לפתח תקווה לקחה פחות משעה. הכבישים היו פתוחים, ודוד נהג מהר. כשהתקרבו לאזור התעשייה סגולה, הנוף השתנה. מוסכים, חנויות לחומרי בניין, ומשאיות חלוקה חסמו את הנתיבים הימניים. בית העלמין שכן בקצה אזור התעשייה, מוקף בחומת אבן גבוהה שנועדה להפריד בין עולם המסחר לעולם המתים. דוד החנה את המכונית במגרש הכורכר מול שער הכניסה הראשי. הם יצאו מהרכב. האוויר כאן היה חם יותר מאשר בירושלים, דביק ומלא בריח של אגוזים ואבק.

משרדי חברה קדישא היו ממוקמים במבנה חד-קומתי ישן ליד השער. נועה נכנסה ראשונה, דוד הלך מאחוריה, ידיה תחובות בכיסים מעילו. החדר היה מואר באור פלואורסצנט לבן ומרצד. מאחורי דלפק עץ ישן ישב פקיד בשנות השישים לחייו, מרכיב משקפי קריאה עבים וקורא מספר תהילים קטן. על השולחן לידו עמדה כוס זכוכית עם תה כהה ושאריות של עלי נענע ששקעו לקרקעית.

"בוקר טוב," אמרה נועה. היא הניחה את הקלסר על הדלפק.

הפקיד הרים את עיניו, סגר את הספר והניח אותו בצד. "בוקר טוב. במה אפשר לעזור."

"אנחנו מחפשים רישום קבורה משנת אלף תשע מאות וחמישים," נועה אמרה. היא פתחה את הקלסר ושלפה את צילום מודעת הפטירה מהעיתון. "עשרים ושמונה בנובמבר. השם המופיע כאן הוא 'תינוק לבית אואט'. אנחנו חושבים שזה שיבוש של השם אואד. הוא הגיע כנראה מבית חולים במרכז הארץ או ממחנה ראש העין."

הפקיד לקח את הדף והביט בו מבעד למשקפיו. הוא כיווץ את

מצחו. "שנת חמישים. זה לא במחשב. המחשב שלנו הולך אחורה עד שנות השבעים, אולי קצת לפני. בשביל חמישים אני צריך להוציא את הספרים הישנים מהארכיון למטה."

"אנחנו נמתין," אמר דוד מאחורי נועה. הקול שלו היה תקיף, קול של אדם שרגיל שפקידים מנסים לנפנף אותו. "כמה זמן שצריך." הפקיד הביט בדוד, הנהן לאט, וקם מכיסאו. הוא נעלם מאחורי דלת ברזל כבדה בקצה החדר. נועה שמעה קול של מפתחות מסתובבים במנעול, ואז צעדים יורדים במדרגות. החדר נותר שקט, פרט לזמזום של המזגן הישן שהיה תלוי על הקיר. דוד ניגש ללוח המודעות שהיה תלוי ליד הדלת. היו שם הודעות על זמני תפילות, פרסומים לקבלני מצבות, ופסוקים מודפסים על דפי A4. הוא לא קרא אותם באמת. הוא רק חיפש משהו למקד בו את המבט.

עשר דקות חלפו לפני שהפקיד חזר. הוא נשא בידיו ספר כרוך בכריכת עור שחורה ומתקלפת. הספר היה עבה וכבד, והדיף ריח חריף של טחב ונייר ישן. הפקיד הניח אותו על הדלפק בזהירות, כאילו מדובר בחפץ שביר במיוחד. הוא פתח את הכריכה. הדפים בפנים היו מצהיבים, שורות שורות של עמודות משורטטות בעיפרון ומלאות בכתב יד נטוי בדיו כחולה ושחורה.

"נובמבר חמישים," הפקיד מלמל לעצמו. הוא דפדף קדימה, מעביר את אצבעו על התאריכים העבריים שנכתבו בשוליים. "כסלו תשי"א. בוא נראה."

נועה רכנה מעל הדלפק, העיניים שלה עוקבות אחרי האצבע הקצרה של הפקיד. הספר היה מחולק לעמודות: שם הנפטר, שם האב, תאריך פטירה, תאריך קבורה, סיבת המוות, ומיקום החלקה. רוב השורות בעמוד הזה היו מסודרות ומלאות. אבל כשהפקיד הגיע לאמצע העמוד, הכתב השתנה. הוא הפך למהיר יותר, רשלני יותר. "הנה," אמר הפקיד. אצבעו נעצרה על שורה בשליש התחתון של העמוד. "כ"ד בכסלו. רשום פה 'תינוק אואט'. בלי שם פרטי.

שם האב ריק."

נועה קירבה את פניה לדף. היא ראתה את המילים. הדיו הייתה דהויה, אבל עדיין קריאה. "מה כתוב בסיבת המוות." הפקיד הזיו את אצבעו שמאלה. "כתוב 'חולשה'." זה מה שהיו כותבים אז על תינוקות שלא שרדו את החורף. לא תמיד הייתה אבחנה רפואית מדויקת. לפעמים בית החולים היה שולח פתק עם הגופה, ולפעמים אפילו זה לא.

"ואיפה החלקה," שאל דוד. הוא התקרב ונעמד לצידה של נועה, מסתכל על הספר בספקנות. "איפה הוא קבור." הפקיד העביר את האצבע לעמודה האחרונה. "גוש ג', חלקה כללית ילדים. אין מספר שורה ואין מספר קבר." "מה זאת אומרת אין מספר," דוד הרים את קולו. "איך קוברים בן אדם בלי מספר. איך יודעים איפה האבן."

הפקיד נאנח. הוא סגר את הספר למחצה, משאיר את האצבע שלו בפנים כדי לא לאבד את העמוד. "אדוני, אתה צריך להבין מה הלך פה בשנות החמישים. היו ימים שהיו מגיעים לפה עשרה או חמישה עשר תינוקות ביום אחד. ממחנה ראש העין, מבתי החולים באזור. חברה קדישא לא עמדה בעומס. משפחות לא היו באות להלוויות כי לא היה להן כסף לאוטובוס, או שבכלל לא הודיעו להן בזמן. קברו אותם בחלקות כלליות. שורות ארוכות של קברים קטנים. לא היה כסף למצבות. שמו בלוק של בטון, או שלט קטן מעץ שנרקב אחרי שני חורפים."

"אני רוצה לראות את המקום," אמרה נועה. היא סגרה את הקלסר שלה. "איפה זה גוש ג'."

הפקיד הוציא מפה מודפסת מתחת לדלפק וסימן עליה עיגול בעט אדום. "אתם יוצאים מהשער, הולכים ישר בשדרה המרכזית עד שמגיעים לברזייה הגדולה. שם לוקחים ימינה, הולכים עד הסוף, ואז שמאלה. זה בקצה הישן של בית העלמין. אבל אני אומר לכם

מראש, אין שם הרבה מה לראות. רק אדמה וכמה אבנים.
נועה לקחה את המפה. "תודה."

הם יצאו מהמשרד חזרה אל השמש שעלתה בינתיים והתחילה לחמם את האוויר. בית העלמין היה עצום. נועה ודוד הלכו בשדרה המרכזית, מוקפים בחלקות מסודרות של קברים משיש שחור ולבן, עם כיתובי זהב ואגרטי פרחים מפלסטיק. השבילים היו מרוצפים באבן משתלבת, ועצים נמוכים סיפקו צל. דוד הלך מהר, צעדיו כבדים על האבן, נושם בכבדות. הוא לא הסתכל לצדדים.

ככל שהתקדמו פנימה והתרחקו מהכניסה, הנוף החל להשתנות. הריצוף המשתלב התחלף באספלט שבור, ואז בשביל כורכר צר. הקברים החדשים והמבריקים פינו את מקומם למצבות אבן ישנות, מכוסות טחב ירוק וכתמי חלודה. האותיות הדהו, חלקן נמחקו לחלוטין. העשבים השוטים צמחו פרא בין הקברים, נאחזים באדמה הלחה.

הם הגיעו לברזייה הגדולה, מבנה בטון מתקלף עם כמה ברזים מטפטפים, ופנו ימינה לפי המפה. השביל הוביל אותם לקצה המזרחי של בית העלמין. החומה כאן הייתה נמוכה יותר, חשופה לפגעי מזג האוויר.

"זה פה," אמרה נועה. היא נעצרה.

דוד עמד לצידה והסתכל קדימה. גוש ג', חלקה כללית ילדים, לא נראה כמו בית קברות. זה היה שדה פתוח של אדמה יבשה וצהובה, מוקף בחומה נמוכה של בטון חשוף. לא היו שם מצבות. לא היו שורות מסודרות. פה ושם בלטו מהאדמה בלוקים ישנים של בניין, שקועים למחצה בכוכך שהתייבש. עשבי פרא גבוהים כיסו את רוב השטח, מסתירים את פני הקרקע. בקצה החלקה עמד עץ ברוש בודד, ענפיו נטויים הצדה בגלל הרוחות.

דוד עשה צעד אחד לתוך החלקה ונעצר. הוא הסתכל על האדמה הריקה, ואז על נועה. הכעס שתמיד החזיק קרוב לפני השטח נעלם,

ובמקומו הופיעה הבעה של חוסר אונים מוחלט. הוא פתח את פיו לומר משהו, אבל שום קול לא יצא.

נועה עמדה מחוץ לחומה הנמוכה. היא לא נכנסה פנימה. היא הביטה בשדה הריק, והמוח שלה התחיל לעבוד, לנתח את הנתונים, להצליב אותם עם מה שלמדה מפרופסור שקד ומרבקה כהן.

הפקיד במשרד אמר שבית החולים היה שולח פתק עם הגופה. אבל רבקה כהן סיפרה לה על נוהל ההעברה השקטה. תינוקות הועברו ממוסד למוסד, לפעמים תחת שמות שגויים, לפעמים בלי ידידע של המשפחות. פרופסור שקד הסביר לה שתיק סעד נפתח כדי לכסות הוצאות אשפוז, ושהמערכת הייתה כאוטית.

נועה הוציאה את מחברת הספירלה השחורה מהתיק. היא פתחה אותה בעמוד חדש והוציאה עיפרון.

אם המערכת הייתה צריכה לסגור תיק רפואי של ילד שנעלם או הועבר, היא הייתה חייבת לייצר ניירת. ילד לא יכול פשוט להתאדות מהרישומים של משרד הבריאות. הוא צריך סטטוס. הוא צריך להשתחרר הביתה, או לעבור למוסד אחר, או למות. אם הוא הועבר ללא רישום מסודר, הדרך הפשוטה ביותר לסגור את התיק המקורי הייתה להוציא הודעת פטירה.

הודעת הפטירה נשלחת למשרד הפנים ולחברה קדישא. הפקיד בחברה קדישא פותח את הספר הכבד עם כריכת העור, רושם את התאריך, רושם את השם המשובש שהגיע מהטופס, מסמן "חולשה" כסיבת מוות כללית, ומשייך את הרשומה לחלקה הכללית. החלקה הכללית היא המקום המושלם לרישום מנהלי כזה. אין מצבה. אין ציון מדויק. אי אפשר לבוא ולפתוח קבר ספציפי כדי לבדוק אם באמת יש שם גופה, כי אין קבר ספציפי. יש רק שדה.

הרישום בספר לא הוכיח שהתינוק של אסתר קבור כאן. הוא רק הוכיח שהמדינה הייתה צריכה לסגור את התיק שלו. "הוא לא פה," אמר דוד לפתע. קולו היה צרוד.

נועה הרימה את עיניה מהמחברת. דוד עדיין עמד בקצה החלקה, מביט בעשבים השוטים ובבלוקים השבורים.
 "מה אמרת," שאלה נועה.

"אמרתי שהוא לא פה," דוד חזר, הפעם בקול ברור יותר. הוא הסתובב אליה, העיניים שלו אדומות בשוליים אבל המבט שלו חד. "כל השנים אמא שלי בכתה עליו. כל השנים מרים אמרה לי לא לשאול שאלות כי זה כואב מדי. חשבתי שהם זרקו אותו באיזה בור ולא רצו להגיד לנו איפה. אבל אני מסתכל על האדמה הזאת, נועה. אני נהגתי שלושים שנה על כבישים, אני יודע להסתכל על דברים. אין פה כלום. זה שדה ריק. הם כתבו את השם שלו בספר ההוא רק כדי שהם יוכלו להגיד שעשו את העבודה שלהם."

נועה שתקה. היא ידעה שהוא צודק. האינטואיציה של דוד, זו שתמיד דחתה ניירות ומסמכים, הגיעה לאותה מסקנה שהניתוח הארכיוני שלה הגיע אליה. הנייר היה רק כיסוי.

"הם לקחו אותו," דוד המשיך, קולו יורד ללחישה רועדת. "הם לקחו אותו ונתנו אותו למישהו אחר, ואז הם כתבו בספר שהוא מת כדי שאף אחד לא יבוא לחפש. זה מה שקרה, נכון."

"אני לא יכולה להוכיח את זה עדיין," נועה אמרה בזהירות, נאמנה לכללים של עצמה. "אני צריכה לפתוח את התיק של זכריה אואד במשרד הרווחה. רק שם נדע לאן הוא הועבר."

דוד הנהן לאט. הוא לא התווכח. הוא התכופף אל האדמה שמעבר לשביל הכורכר ואסף אבן קטנה, חלקה, בגודל של מטבע. הוא החזיק אותה בכף ידו לרגע, מרגיש את החספוס שלה. ואז הוא ניגש אל חומת הבטון הנמוכה שהקיפה את החלקה הכללית. הוא לא נכנס פנימה. הוא עמד מול החומה, הניח את האבן הקטנה על הבטון החשוף, ויישר אותה כך שלא תיפול.

הוא לא אמר קדיש. הוא לא קרא פרק תהילים. הוא רק עמד שם כמה שניות, נותן כבוד לאפשרות של מוות, ובו זמנית מסרב לקבל

אותה כעובדה.

"בואי נלך," דוד אמר. הוא סובב את גבו לחלקה והתחיל לצעוד בחזרה לכיוון השדרה המרכזית, צעדיו מהירים ונוקשים.

נועה נשארה עומדת שם עוד רגע אחד. היא הביטה באבן הקטנה שדוד הניח על החומה. היא בלטה על רקע הבטון האפור, עדות אילמת לביקור שלהם. היא הורידה את המבט למחברת שלה. בעיפרון שחור, מתחת לפרטי הרישום שהעתיקה מהספר של הפקיד, היא כתבה משפט אחד קצר וברור.

'רישום הקבורה הוא סגירת תיק מנהלית. המוות הרשמי אינו מוות מוכח'.

היא סגרה את המחברת, הכניסה אותה לתיק הבד, ומיהרה ללכת בעקבות דוד אל עבר שער היציאה. המאבק מול הניירת הישנה הסתיים. עכשיו נשאר רק למצוא את האדם החי.

קופסה לבנה קטנה

הרכבת מתחנת יצחק נבון לתחנת השלום בתל אביב הייתה מלאה בנוסעים שקועים במסכים מוארים. נועה ישבה במושב שליד החלון, הניחה את תיק הבד האפור על ברכיה, והביטה בנוף שהשתנה במהירות מהרי ירושלים למישור החוף. הנסיעה הזו הייתה שונה מכל הנסיעות הקודמות שלה לארכיונים או למשרדי ממשלה. עד עכשיו היא חיפשה ניירות. היא חיפשה דיו דהוי, חותמות גומי, שורות באינדקסים פנימיים ורישומי קבורה שנועדו לסגור תיקים. היא התמודדה מול מערכת מנהלית ישנה שניסתה לקבור את הטעויות שלה תחת שכבות של זמן ונהלים. אבל האבן שדוד הניח על חומת הבטון בבית העלמין סגולה שינתה את חוקי המשחק. ההבנה שהילד לא קבור שם, שהרישום היה רק כיסוי בירוקרטי להעברה שקטה, שברה סוף סוף את חומת ההתנגדות של מרים. בערב שאחרי הביקור בבית הקברות, מרים ישבה בסלון דירתה, שילבה את ידיה בחוזקה, ואמרה לנועה שהיא מסכימה לבדיקה הגנטית. היא הציבה תנאים ברורים, דרשה שליטה מלאה במידע שיגיע לאסתר, אבל היא הפסיקה להילחם בעצם החיפוש. עכשיו נועה הייתה בדרכה למכון פרטי לייעוץ גנאלוגי גנטי, כדי להבין איך מתרגמים שתיקה של שבעים שנה לשפה של כרומוזומים.

החום של תל אביב הכה בה מיד כשיצאה מהתחנה הממוזגת אל רחוב יגאל אלון. האוויר היה דחוס, ספוג בריח של אגוזים

ואספלט רותח, שונה לחלוטין מהקרירות היבשה של ירושלים. היא חצתה את הכביש הרחב והלכה לעבר מגדל משרדים גבוה שחזיתו הייתה עשויה כולה מזכוכית כהה. הלובי היה שקט ומבריק, עם רצפת שיש שהחזירה את השתקפות נורות התקרה. השומר בדלפק בדק את תעודת הזהות שלה, הדפיס מדבקת מבקר זמנית, והפנה אותה למעליות. בקומה השמונה עשרה, הדלתות נפתחו אל חלל המתנה מעוצב בקווים נקיים. לא היו שם קלסרים מתפוררים או ריח של אבק ניירות כמו בארכיון הממשלתי. הקירות היו צבועים בלבן, ועל שולחן זכוכית נמוך היו מונחים מגזינים מודפסים על נייר כרומו עבה. נועה התיישבה על כורסה אפורה, הוציאה את מחברת הספירלה השחורה שלה, וחיכתה. היא ידעה שהטכנולוגיה הזו קיימת כבר שנים, אבל בעבודה השוטפת שלה היא כמעט לא השתמשה בה. לקוחות שביקשו לאתר רישומי קרקעות בפולין או תעודות לידה ברומניה לא היו צריכים בדיקות רוק. הם היו צריכים חוקרת שידעת לקרוא תאריכים ישנים ולנבור בארכיונים עירוניים. אבל במקרה של זכריה אואד, הארכיונים נאטמו בחסיונות משפטיים של משרד הרווחה, והניירת הרשמית שיקרה. הביולוגיה הייתה המסלול היחיד שנותר פתוח.

דלת זכוכית חלבית נפתחה, ואישה בשנות השלושים המאוחרות לחייה יצאה למסדרון. היא לבשה חולצה מכופתרת כחולה ומכנסיים כהים, והחזיקה טאבלט דק בידה. "נועה בן-עמי", היא אמרה בקול ענייני אך מזמין. נועה קמה, הכניסה את המחברת לתיק, והלכה בעקבותיה אל תוך משרד מואר היטב שהשקיף על נתיבי איילון. "אני יעל", האישה אמרה והורתה לנועה לשבת מול שולחן עבודה רחב. "קראתי את המייל ששלחת לי. הבנתי שאת עוסקת במידענות היסטורית בעצמך, אז אני אניח שאנחנו יכולות לדלג על ההסברים הבסיסיים של מה זה דנ"א ולגשת ישר לאיך המאגרים המסחריים עובדים בפועל." נועה הנהנה, מעריכה את הגישה הישירה. "אני

צריכה להבין את המגבלות. המשפחה שלי נכנסת לזה בחשש גדול, ואני לא רוצה לייצר להם ציפיות שווא. אנחנו מחפשים אדם שנוולד בשנת 1950 במחנה עולים, נלקח מבית החולים, ונרשם כנפטר למרות שיש לנו ראיות מנהליות חזקות שהוא הועבר הלאה. ההנחה שלנו היא שהוא אומץ או גדל במשפחה אחרת תחת זהות חדשה לחלוטין." יעל הניחה את הטאבלט על השולחן ושילבה את אצבעותיה. "הדבר הראשון שאת צריכה להבין הוא שהבדיקה הזו היא לא חיפוש משטרתי. אין לנו גישה למאגרים של מז"פ או של צה"ל. אנחנו מדברות על מאגרים אזרחיים, מסחריים, שאנשים פרטיים שילמו כסף כדי להיכנס אליהם. אם האדם שאת מחפשת לא ירק לתוך מבחנה ושלח אותה למעבדה של אחת החברות הגדולות, השם שלו לא יקפוץ לך על המסך. את לא תמצאי אותו ישירות." נועה פתחה את המחברת שלה והוציאה עיפרון. "ואם הוא לא נבדק? מה הסיכוי שלנו למצוא אותו דרך אנשים אחרים?" יעל הסתובבה אל המסך הגדול שעל שולחנה ופתחה תרשים עץ משפחתי לדוגמה. "זה תלוי במי כן נבדק. המאגרים מודדים התאמות ביחידת מידה שנקראת סנטימורגן. ככל שמספר הסנטימורגנים המשותפים גבוה יותר, קרבת הדם גדולה יותר. אם הוא לא נבדק, אבל אחד הילדים שלו עשה בדיקה כדי לגלות מאיפה הגיעו השורשים שלו, את תראי התאמה של אחיין או אחיינית. זה סביב אלף וחמש מאות עד אלפיים סנטימורגן. אם נכד שלו נבדק, ההתאמה תרד לאזור השמונה מאות. הבעיה מתחילה כשאנחנו יורדים לדרגות קרבה רחוקות יותר. בן דוד שני, בן דוד שלישי. שם הרעש הסטטיסטי גדול מאוד, במיוחד בקהילות סגורות יחסית כמו יהדות תימן, שבהן יש הרבה קשרי נישואין בתוך הקהילה לאורך דורות."

נועה רשמה את המספרים בכתב צפוף. היא הבינה את הלוגיקה מיד. זה היה כמו לחפש מסמך חסר דרך הערות השוליים של מסמכים אחרים. "אז אנחנו בעצם זורקים רשת רחבה ומקווים שמישהו מהענף

שלו ייתפס בה," היא אמרה, לא מרימה את עיניה מהדף. "בדיוק," יעל אישרה. "אבל יש פה עוד שכבה שאת חייבת לקחת בחשבון. שכבה פסיכולוגית. הרבה מאוד אנשים שאומצו בשנות החמישים יודעים שהם מאומצים, אבל חלקם לא יודעים. או שהם יודעים ומעדיפים לא לפתוח את תיבת הפנדורה הזאת. הם בנו לעצמם חיים, יש להם הורים מאמצים שהם אוהבים, יש להם זהות. כשהם עושים בדיקת דנ"א, הם לפעמים עושים את זה רק בשביל לגלות רקע בריאותי או מוצא אתני כללי. הם לא תמיד מוכנים לגלות שמשפחה שלמה מחפשת אותם." נועה הפסיקה לכתוב. העיפרון נעצר על הנייר. עד הרגע הזה, המאבק שלה היה מול אורי מזרחי בארכיון, מול פקידי משרד הרווחה, מול החוק היבש שתמר ארליך ניסתה לעקוף. המטרה הייתה לחלץ את האמת מתוך הניירת. אבל יעל הציבה מולה מראה חדשה: האמת הזאת שייכת לאדם חי. אדם שיש לו רצונות, פחדים, וגבולות משלו. "את אומרת שגם אם נמצא התאמה חזקה, הוא יכול פשוט לסרב לדבר איתנו," נועה אמרה בשקט.

"אני אומרת שאת צריכה לגשת לזה בזהירות קיצונית," יעל ענתה, הקול שלה רך יותר עכשיו. "את תקבלי רשימה של שמות משתמשים. חלקם מופיעים בשם מלא, חלקם בראשי תיבות או בכינויים. את תצטרכי לשלוח להם הודעות דרך המערכת של האתר. אין לך את מספר הטלפון שלהם או את הכתובת שלהם. אם הם יראו את ההודעה שלך ויחליטו להתעלם ממנה, אין לך מה לעשות. התשובה החיובית של הבדיקה לא מחייבת אדם זר לפתוח את החיים שלו בפנייך. אתם מחפשים אח אבוד. הוא אולי לא מחפש אתכם בכלל." נועה בלעה רוק. היא חשבה על אסתר, על קופסת הפח עם הפתק הישן, על השנים של השתיקה. היא חשבה על דוד שעמד מול שדה קוצים והבין שהמדינה שיקרה לו. היא לא יכלה להבטיח להם שהאדם בקצה השני של המבחנה ירצה אותם בחזרה. "אני מבינה," נועה אמרה וסגרה את המחברת. "אנחנו ניקח את הסיכון. מה השלב

הבא?"

יעל פתחה מגירה בשולחן והוציאה קופסת קרטון לבנה וקטנה, עטופה בניילון נצמד. היא הניחה אותה על השולחן מול נועה. הקופסה הייתה קלה מאוד, מעוצבת בפשטות, עם לוגו של חברה בינלאומית מודפס עליה בכחול. "זו ערכת האיסוף," יעל הסבירה. "בפנים יש מבחנת פלסטיק קטנה, משפך, ונוזל משמר. סבתא שלך צריכה לירוק לתוך המבחנה עד שהרוק מגיע לקו השחור. זה נשמע פשוט, אבל לאנשים מבוגרים לפעמים קשה לייצר מספיק רוק, אז כדאי שהיא תעשה את זה בבוקר או אחרי שהיא חושבת על אוכל. אחרי שהיא ממלאת את המבחנה, את סוגרת אותה היטב עם הפקק שמכיל את הנוזל המשמר, מכניסה לשקית האטומה, ואז חזרה לקופסה." יעל הצביעה על ברקוד שהיה מודפס על תחתית הקופסה. "זה החלק הכי חשוב. לפני שאת שולחת את זה בדואר, את חייבת להיכנס לאתר של החברה ולרשום את הברקוד הזה על שם החשבון שפתחת. אם תשלחי את המבחנה בלי לרשום אותה במערכת, המעבדה תשמיד אותה כי היא לא תדע למי לשייך את התוצאות."

נועה לקחה את הקופסה הלבנה. היא העבירה את אגודלה על עטיפת הניילון החלקה. כל כך הרבה משקל הונח בתוך חפץ כל כך קטן וסטריילי. היא שילמה ליעל על הערכה ועל פגישת הייעוץ, הכניסה את הקופסה לתיק הבד האפור שלה, ויצאה חזרה אל החום של תל אביב. בדרך חזרה לתחנת הרכבת היא לא קראה ספר ולא פתחה את הטלפון. היא רק הרגישה את הנוקשות של הקופסה מבעד לבד התיק, מונחת בדיוק במקום שבו בדרך כלל נחו קלסרים עם מסמכים מצולמים. החקירה שינתה פאזה. היא עברה מעולם המתים לעולם החיים.

בשעה ארבע אחר הצהריים נועה כבר הייתה בירושלים, עומדת במטבח הישן של אסתר בקריית יובל. האור שנכנס מהחלון הקטן

היה צהוב ועייף. מרים עמדה ליד השיש, מעבירה סמרטוט לח על משטח שהיה נקי לחלוטין. היא עשתה את זה כבר חמש דקות ברציפות, תנועות הידיים שלה נוקשות ומהירות. אסתר ישבה ליד שולחן הפורמייקה, לובשת חולצת כותנה בהירה, ידיה מונחות על ברכיה. נועה הוציאה את הקופסה הלבנה מהתיק, חתכה את הניילון בעזרת סכין קטנה, והניחה את התכולה על השולחן. המבחנה הקטנה מפלסטיק שקוף נראתה זרה לחלוטין על רקע מפת הפלסטיק המודפסת בפרחים דהויים.

"זה הכול?" אסתר שאלה בשקט. היא הביטה במבחנה, ואז בנועה. "בתוך הפלסטיק הזה אנחנו נמצא אותו?" "אנחנו ננסה, סבתא," נועה אמרה, מקפידה על טון ענייני ורגוע. היא לא רצתה להכניס מתח נוסף לחדר. "את צריכה לירוק פנימה. עד הקו השחור הזה." היא הצביעה על הסימון על דופן המבחנה. "זה יכול לקחת קצת זמן. קחי את הזמן שלך, אין לנו לאן למהר." מרים הפסיקה לנגב את השיש. היא הסתובבה והביטה בהן, שפתיה כפוצות. התהליך הפיזי, הביולוגי, היה קשה לה להכלה. מרים העדיפה דברים מסודרים, שורות בחשבון בנק, טפסים מודפסים. הרעיון שהאמת תלויה עכשיו ברוק של אמה המבוגרת נראה לה פולשני, כמעט משפיל. אבל היא לא אמרה מילה. היא עמדה שם, שומרת על שתיקה מתוחה, מוודאת שהתהליך לא מפרק את אמה.

אסתר לקחה את המבחנה בידה הרועדת קלות. היא קירבה אותה לשפתיה. התהליך אכן היה איטי. נועה עמדה לצידה, ממתינה בסבלנות, לא דוחקת בה. השעון על הקיר תקתק בקצב קבוע, מדגיש את השקט הכבד במטבח. מדי פעם אסתר הורידה את המבחנה, נשמה עמוק, ואז ניסתה שוב. הנוזל השקוף הצטבר לאיטו בתחתית הפלסטיק. נועה חשבה על כל השנים שאסתר שמרה את הפתק בקופסת הפח. כמה כוח נדרש כדי להחזיק סוד כזה קרוב לחזה, ועכשיו, כמה כוח נדרש כדי להוציא אותו החוצה, תרתי משמע,

ולמסור אותו למעבדה זרה מעבר לים. אחרי שבע דקות ארוכות, הרוק עבר את הקו השחור. אסתר הניחה את המבחנה על השולחן, נשענת לאחור בכיסאה ופולטת אנחה חרישית.

"יופי, סבתא. עשית עבודה מצוינת," נועה אמרה. היא לקחה את הפקק המיוחד שהכיל את הנוזל המשמר הכחול, והבריגה אותו בחוזקה על המבחנה. קליק קטן נשמע, והנוזל הכחול נשפך פנימה, מתערבב עם הדגימה. נועה ניצרה את המבחנה קלות כפי שהוסבר בהוראות, ואז הכניסה אותה לתוך שקית הניילון האטומה המיועדת למשלוח ביולוגי. היא ארזה את הכול חזרה לתוך הקופסה הלבנה וסגרה אותה. המטען היה מוכן. "מתי תהיה תשובה?" מרים שאלה מהקצה השני של המטבח. קולה היה צרוד מעט מחוסר שימוש. "לוקח לזה בערך שבוע להגיע למעבדה בארצות הברית, ואז עוד שלושה או ארבעה שבועות עד שהם מסיימים את הריצוף הגנטי ומעלים את התוצאות לאתר," נועה הסבירה. היא לקחה את הקופסה והכניסה אותה לתיק. "זה ייקח לפחות חודש." אסתר הנהנה לאט. "חודש זה שום דבר," היא אמרה בלחש. "חיכיתי שבעים שנה. אני יכולה לחכות עוד חודש."

נועה ומרים יצאו מהדירה יחד, משאירות את אסתר לנוח. הן הלכו ברגל לכיוון סניף הדואר המרכזי של השכונה. השמש כבר התחילה לרדת, צובעת את שיכוני הבטון של קריית יובל בגוונים של כתום עמוק. הרחובות היו מלאים בילדים שחזרו מהגינות הציבוריות ובאנשים שסחבו שקיות מהמכולת. מרים הלכה בקצב מהיר, מבטה ממוקד קדימה, לא מסתכלת על נועה. רק כשהן התקרבו למרכז המסחרי הישן שבו שכן סניף הדואר, מרים האטה את צעדיה ונעצרה ליד קיר לבנים חשוף. "תקשיבי לי טוב, נועה," מרים אמרה. הקול שלה כבר לא היה צרוד. הוא היה חד, נמוך, ומלא באזהרה של אמא שמרגישה שהשליטה נשמטת מידיה. "אני הסכמתי לזה כי דוד אמר שאין שם קבר. אני הסכמתי כי הבנתי שאי אפשר לעצור אותך ואת

תמישיכי לחפור במסמכים עד שתהרסי לה את הבריות. אבל יש לי תנאים."

נועה נעצרה מולה, מחזיקה את רצועת התיק. "אני שומעת." "הבדיקה הזאת הולכת למחשב שלך," מרים אמרה, מצביעה באצבע מורה על התיק של נועה. "התוצאות מגיעות אליך. את לא מעדכנת אותה בכל פיסת מידע שאת מקבלת. את לא מספרת לה על התאמות עקיפות, או על בני דודים רחוקים, או על אנשים שלא עונים להודעות שלך. את לא נותנת לה תקווה שאין מאחוריה אדם ממשי." נועה נזכרה באזהרה של יעל בתל אביב. היא ידעה שמרים צודקת. התהליך הולך להיות מתסכל, מלא במבואות סתומים ובאנשים שלא ירצו לשתף פעולה. אסתר לא תוכל לעמוד ברכבת הרים רגשית כזו. "אני מסכימה," נועה אמרה. "אני לא אומרת לה כלום עד שאין לי משהו ברור." "ברור זה אומר שם," מרים התעקשה, העיניים שלה נוקשות. "ברור זה אומר אדם חי, שאת יודעת בוודאות שזה הוא, והוא מסכים לשמוע. אם את מוצאת אותו והוא טורק לך את הדלת בפנים, את לא מספרת לה. את מבינה אותי? אם הוא לא רוצה אותנו, את אומרת לה שהבדיקה לא מצאה כלום. אני לא אתן לך לשבור לה את הלב שוב בגיל שמונים ושש רק כדי שאת תוכלי לפתור את התעלומה שלך."

המילים של מרים פגעו בנועה כמו סטירה, אבל היא לא התגוננה. היא ראתה את הפחד האמיתי מאחורי התוקפנות של אמה. מרים הגנה על המשפחה בדרך היחידה שהכירה: באמצעות בניית חומות וסיון מידע. נועה הבינה שהמחיר של חשיפת האמת עלול להיות כבד מנשוא, ושהאחריות על ניהול המחיר הזה מוטלת עכשיו כולה עליה. "אני מבטיחה לך," נועה אמרה בשקט. "אני לא אניד לה יותר ממה שחייבים. רק אם תהיה ודאות, ורק אם תהיה נכונות מהצד השני." מרים בחנה את פניה של נועה למשך רגע ארוך, ואז הנהנה פעם אחת. "בואי ניכנס. תיכף סוגרים."

סניף הדואר היה מואר באור פלואורסצנטי לבן וקר. המזגן הישן הרעיש מעל דלת הכניסה, ותור של חמישה אנשים המתין מול שני דלפקים פעילים. נועה לקחה מספר ממכונת התור ונעמדה ליד קיר זכוכית שעליו היו תלויים פוסטרים של בנק הדואר. מרים עמדה לצידה, שומרת על מרחק פיזי קטן, ידיה משולבות שוב. המספר של נועה הופיע על הצג האדום מעל הדלפק הימני. היא ניגשה לפקיד, איש מבוגר עם משקפיים עבים, והוציאה את הקופסה הלבנה מהתיק. "דואר רשום לחוץ לארץ," היא אמרה והניחה את הקופסה על המשקל האלקטרוני הקטן. הפקיד הקליד כמה נתונים במחשב. "לארצות הברית. יש פה הצהרת מכס." הוא לקח את הקופסה, סרק את הברקוד שעליה, והדביק מדבקה אדומה של דואר רשום. נועה שילמה בכרטיס אשראי ולקחה את הקבלה המודפסת. היא הסתכלה על שורת המספרים הארוכה שעל הפתק. זה היה מספר המעקב. המספר שיוביל את הדגימה של אסתר מעבר לים, אל תוך שרתי מחשב עצומים שיחפשו רצפים של דנ"א בתוך ים של נתונים ביולוגיים.

הפקיד לקח את הקופסה הלבנה הקטנה והשליך אותה לתוך שק בד אפור וגדול שעמד מאחורי הדלפק. הקופסה נבלעה בפנים, נעלמת מעיניה של נועה. השלב הפיזי הסתיים. המסמכים, הקלטת, הפתק בכתב יד, וקופסת הפח נשארו מאחור. עכשיו הכול היה תלוי באלגוריתם, ובאדם זר שאולי ירק גם הוא לתוך מבחנה מתישהו בעבר. נועה סובבה את גבה לדלפק. מרים כבר חיכתה לה ליד דלת היציאה. הן יצאו יחד אל הרחוב, שבו החושך התחיל לרדת על ירושלים. נועה קיפלה את קבלת הדואר הרשום והכניסה אותה עמוק לתוך הכיס הפנימי של התיק. ההמתנה התחילה. המערכת המנהלית של המדינה הצליחה להסתיר את זכריה אואד במשך שבועים שנה, אבל נועה קיוותה שהביולוגיה לא יודעת לשקר. היא רק קיוותה שהיא תדע מה לעשות עם האמת כשהיא תגיע.

עץ משפחה

הרחוב מתחת לחלון הדירה ברחביה היה ריק לחלוטין. השעה הייתה שתיים ורבע לפנות בוקר, ורק פנס רחוב בודד הטיל אור צהוב וחיוור על המדרכה הרטובה מגשם קל שירד מוקדם יותר. נועה ישבה מול שולחן העבודה שלה, עטופה בסוודר אפור דק, והקלידה נתונים לתוך גיליון אלקטרוני. היא עבדה על תיק של לקוח מארגנטינה שחיפש רישומי הגירה של סבו משנות השלושים. העבודה הייתה טכנית, מונוטונית, ודרשה ריכוז בפרטים קטנים של שמות משובשים ותאריכי לידה סותרים. זה היה סוג העבודה שהיא אהבה לעשות בשעות הלילה המאוחרות, כשהעולם בחוץ השתתק והשאיר אותה לבד עם מסמכים שלא דרשו ממנה שום מעורבות רגשית.

ההתראה הופיעה בפניה הימנית העליונה של המסך בלי שום צליל, משום שנועה השתיקה את הרמקולים של המחשב. חלונית קטנה ולבנה עם סמליל של חברת הבדיקות הגנטיות וכותרת קצרה באנגלית שתורגמה אוטומטית לעברית: "תוצאות חדשות זמינות עבור הדגימה שבניהולך". נועה עצרה את תנועת העכבר. היא הורידה את היד מהמקלדת והניחה אותה על השולחן. עברו קצת יותר משלושה שבועות מאז אותו אחר צהריים שבו עמדה עם מרים במטבח של אסתר וארזה את המבחנה הקטנה לתוך שקית המשלוח. היא ידעה שהתוצאות אמורות להגיע בימים הקרובים, אבל ההופעה הפתאומית של ההודעה על המסך גרמה לנשימה שלה להיעצר לרגע.

היא לחצה על ההתראה. הדפדפן פתח לשונית חדשה והציג את מסך הכניסה של האתר. נועה הקלידה את כתובת הדואר האלקטרוני שלה ואת הסיסמה. המערכת דרשה אימות דו־שלבי. היא לקחה את הטלפון הנייד שלה מהשולחן, המתינה למסרון, והקלידה את שש הספרות לתוך התיבה הריקה. סמל של עיגול מסתובב הופיע על המסך למשך שניות ארוכות. נועה הרגישה שהדופק שלה מאיץ, פעימות קצובות שהדהדו בקצות אצבעותיה. היא משכה אליה את מחברת הספירלה השחורה ופתחה אותה בעמוד ריק, מוכנה לרשום כל פרט שיופיע מולה.

המסך התחלף והציג את לוח הבקרה הראשי של החשבון. תחת השם "אסתר בן־עמי" הופיעו מספר קטגוריות: מוצא אתני, קשרי משפחה, וקהילות גנטיות. נועה התעלמה ממפת העולם הצבעונית שהראתה ריכוזים בתימן ובמזרח התיכון, ולחצה ישירות על הכפתור שהוביל לרשימת ההתאמות הגנטיות. העמוד נטען והציג רשימה ארוכה של שמות. רובם היו מוגדרים כבני דודים מדרגה רביעית או חמישית, אנשים שחלקו עם אסתר מקטעי דנ"א קצרים מאוד, שרידים של אבות קדמונים משותפים מלפני מאות שנים. אבל בראש הרשימה, מופרד משאר השמות בקו אפור דק, הופיע שם אחד חדש עם תווית של התאמה קרובה יותר.

המערכת הגדירה את ההתאמה כקשר משפחתי מדרגה רחוקה יחסית, אבל המספרים סיפרו סיפור ממוקד. נועה בחנה את הנתונים. ההתאמה חלקה עם אסתר כמות משמעותית של סנטימורגן, יחידת המידה של מרחק גנטי. זה לא היה קשר של הורה וילד, שבו המספרים היו צריכים להיות גבוהים בהרבה, אבל זה היה קשר חזק מספיק כדי להעיד על קרבה משפחתית ממשית בתוך שניים או שלושה דורות. השם שהופיע לצד ההתאמה היה "יואב ורד". מתחת לשם הופיעה הערה קטנה שציינה כי המשתמש מנהל את הערכה בעצמו, וכי קיים עץ משפחה ציבורי מקושר לחשבון.

נועה רשמה את השם במחברת. יואב ורד. היא העבירה את הסמן על הקישור לעץ המשפחה ולחצה עליו. חלון חדש נפתח והציג תרשים מסועף של ריבועים ועיגולים המחוברים בקווים דקים. יואב ורד הופיע בתחתית התרשים, מוגדר כאדם המרכזי בעץ. שנת הלידה שלו הייתה רשומה כ-1983. נועה העלתה את המבט שלב אחד למעלה, אל שורת ההורים. אמו של יואב הייתה רשומה כדינה, ללא שם נעורים. אביו של יואב היה רשום כעמוס ורד. מתחת לשם עמוס הופיעה שנת לידה. 1950. המיקום היה רשום כחיפה.

היא בהתה במספר 1950 במשך דקה שלמה. הספרות השחורות על הרקע הלבן של המסך נראו פתאום חדות מאוד. שנת 1950. השנה שבה אסתר הגיעה למחנה העולים בראש העין. השנה שבה נולד התינוק שנלקח לבית התינוקות ונעלם. נועה העבירה את המבט אל הוריו של עמוס בעץ המשפחה. הם היו רשומים כאברהם ויהודית ורד. שנות הלידה שלהם היו בשנות העשרים המוקדמות, והמיקום המקורי שלהם צוין כפולין. אם עמוס ורד היה בנם הביולוגי של אברהם ויהודית מפולין, לא הייתה שום דרך מדעית שבעולם שבה בנו יואב יחלוק מטען גנטי כה משמעותי עם אסתר בן-עמי, ילידת תימן. הביולוגיה הצביעה על מסקנה אחת בלבד: עמוס ורד לא היה בנם הביולוגי של אברהם ויהודית. הוא אומץ.

נועה פתחה חלון דפדפן חדש והקלידה את המילים "עמוס ורד חיפה" במנוע החיפוש. התוצאה הראשונה הייתה אינדקס רפואי של קופת חולים. היא לחצה על הקישור. העמוד הציג כרטיס רופא. "ד"ר עמוס ורד, מומחה ברפואת ילדים". הסטטוס צוין כרופא בגמלאות. מתחת לטקסט הופיעה כתובת של מרפאה פרטית בשכונת אחוזה בחיפה. נועה קראה את השורות שוב ושוב. רופא ילדים. התינוק שנלקח מאמו במחנה העולים, שהועבר ב"העברה שקטה" תחת חיסיון מנהלי, שגדל בבית אשכנזי בחיפה, הפך לרופא שמטפל בתינוקות. היא שפשפה את העיניים. המציאות הייתה לפעמים

אכזרית יותר מכל סיפור מומצא.

היא חזרה לתוצאות החיפוש וחיפשה תמונות. רוב התוצאות היו של מסמכים רפואיים או כנסים ישנים, אבל באחד האתרים של ההסתדרות הרפואית היא מצאה תמונה קטנה מאירוע פרישה. היא הגדילה את התמונה על המסך. ד"ר עמוס ורד עמד שם, לבוש בחולצה מכופתרת בהירה, מחזיק תעודת הוקרה. היה לו שיער שיבה מסורק לאחור, ומשקפיים בעלי מסגרת דקה. הוא נראה כמו גבר מבוסס, בטוח בעצמו, אדם שחי חיים מסודרים ומוגנים. נועה בחנה את תווי הפנים שלו. הוא לא נראה בדיוק כמו אסתר, אבל היה משהו במבנה הלסת שלו, ובזווית של העיניים הכהות, שהזכיר לה מאוד את דודה דוד. זו לא הייתה הוכחה משפטית, אבל הצירוף של שנת הלידה, ההתאמה הגנטית, ותווי הפנים יצר תמונה ברורה.

נועה קמה מהכיסא והלכה למטבח הקטן של הדירה. היא מזגה לעצמה כוס מים מהברז ושתתה אותה לאט. השקט של הלילה נדמה פתאום כבד. היא מצאה אותו. אחרי שבעים שנה של שתיקה, אחרי חיפושים בארכיונים, קריאת מודעות קבורה כוזבות, והאזנה לקלטות ישנות, היא מצאה את זכריה אואד. הוא היה חי, הוא התגורר בחיפה, והוא קרא לעצמו עמוס ורד. היא חשבה על הפתק בכתב היד התימני שאסתר שמרה בקופסת הפח. היא חשבה על השמיכה הכחולה עם הפס הלבן. כל הפרטים האלה, כל הכאב הזה, הובילו בסופו של דבר לאיש המבוגר והמכובד שהביט אליה ממסך המחשב.

היא חזרה לשולחן העבודה והתיישבה. עכשיו הגיעה הבעיה האמיתית. עמוס ורד לא ביצע את בדיקת הדנ"א. מי שביצע אותה היה בנו, יואב. יואב היה זה שהעלה את הנתונים למאגר, כנראה מתוך סקרנות טכנולוגית או רצון לבנות עץ משפחה. נועה נזכרה באזהרה של מרים מחוץ לסניף הדואר. מרים דרשה ממנה לא להגיד לאסתר שום דבר עד שתהיה ודאות מוחלטת ועד שיהיה אדם חי שמסכים לדבר. עמוס ורד היה אדם חי, אבל נועה לא ידעה אם הוא

מסכים לדבר. היא אפילו לא ידעה אם הוא מודע לכך שהוא מאומץ. פנייה ישירה אליו עלולה להיות הרסנית. היא הייתה חייבת לעבור דרך יואב.

נועה חזרה לעמוד ההתאמה הגנטית באתר. מתחת לשם של יואב ורד היה כפתור כחול קטן עם הכיתוב "צור קשר". היא לחצה עליו. תיבת טקסט ריקה נפתחה על המסך. היא הניחה את האצבעות על המקלדת וחיכתה. איך מתחילים שיחה כזאת. מה כותבים לאדם זר כדי להגיד לו שכל ההיסטוריה המשפחתית שלו מבוססת על מחיקה של היסטוריה אחרת. היא הקלידה משפט ראשון. "שלום יואב, קוראים לי נועה ואני חושבת שאבא שלך הוא אח של אמא שלי." היא הסתכלה על המילים ומחקה אותן מיד. זה היה ישיר מדי, פולשני מדי. יואב עלול לחשוב שהיא נוכלת או מעורערת ולחסום את הגישה אליו.

היא ניסתה שוב. "שלום יואב. המערכת מראה התאמה גנטית בינינו. אני חוקרת את משפחת בן-עמי ויש לנו תינוק שנעלם בשנת 1950." גם את זה היא מחקה. המילה נעלם הייתה טעונה מדי. היא הייתה צריכה לגשת לזה כמו חוקרת מידע, לא כמו נכדה פגועה. יואב היה מהנדס תוכנה, אדם שעובד עם נתונים. היא צריכה לפנות אל ההיגיון שלו, לתת לו את העובדות היבשות, ולהשאיר לו את המרחב להסיק את המסקנות בעצמו.

היא התחילה להקליד שוב, הפעם לאט יותר, בוררת כל מילה בקפידה.

"שלום יואב. שמי נועה בן-עמי. אני מנהלת את ערכת הדנ"א הזו עבור סבתי, אסתר. המערכת מצביעה על התאמה גנטית משמעותית בינה לבינך. אני עוסקת במחקר גנאלוגי ומנסה לפתור תעלומה משפחתית משנת 1950, שקשורה לתינוק שנולד במחנה עולים והופרד ממשפחתו סמוך ללידתו. ראיתי בעץ המשפחה הציבורי שלך שאביך, עמוס, נולד בשנת 1950. אני מודעת לכך

שהמידע הזה עשוי להיות מורכב ורגיש, אבל אשמח מאוד אם נוכל לשוחח, אפילו בקצרה. אין לי שום כוונה להפריע או להטריד, המטרה שלי היא רק לברר עובדות היסטוריות. תודה מראש."

נועה קראה את ההודעה מתחילתה ועד סופה. היא בדקה שאין שגיאות כתיב. הטון היה ענייני, מנומס, ולא דרש ממנו שום התחייבות מיידית. היא לא הזכירה את המילים חטיפה, אימוץ, או פשע. היא נתנה לו את השנה ואת ההקשר. אם יואב יקרא את ההודעה ויסתכל על הנתונים הגנטיים שלו, הוא יבין מיד את המשמעות. היא הזיזה את סמן העכבר אל כפתור השליחה. האצבע שלה ריחפה מעל הלחצן השמאלי. היא חשבה על אסתר, יושבת במטבח בקריית יובל, מחכה. היא חשבה על מרים, שמנסה להגן על אמה מפני עוד שבר. היא חשבה על אורי מזרחי בארכיון, על התיק החסוי של לשכת הסעד, על הפתק של רבקה כהן מהדיוור המוגן בנתניה. כל האנשים האלה החזיקו חתיכה מהסיפור, אבל יואב ורד היה המפתח לדלת האחרונה. היא לחצה על הכפתור.

עיגול קטן הסתובב על המסך למשך שתי שניות, ואז הופיעה הודעה ירוקה: "הודעתך נשלחה בהצלחה". נועה נשענה לאחור בכיסא. הפעולה הפשוטה הזו, לחיצה על כפתור פלסטיק, שיחררה כוח שלא ניתן יהיה להחזיר לאחור. היא סגרה את לשונית האתר. גיליון הנתונים של הלקוח מארגנטינה עדיין חיכה לה על המסך, אבל היא ידעה שהיא לא תצליח להתרכז בו הלילה. היא שמרה את הקובץ וכיבתה את המחשב. המסך השחיר, ורק האור מהרחוב חזר להאיר את החדר.

נועה קמה, אספה את המחברת השחורה והכניסה אותה לתוך תיק הבד האפור. היא ניגשה לחלון והביטה החוצה. רכב בודד עבר ברחוב עזה, צמיגיו משמיעים רחש עמום על הכביש הרטוב. היא עשתה את חלקה. היא מצאה את קצה החוט. עכשיו הכול היה תלוי באדם זר ברמת גן, שיתעורר בבוקר, יפתח את המחשב שלו, ויגלה

שהעבר של משפחתו שונה לחלוטין ממה שסיפרו לו כל חייו. היא קיוותה שהוא יענה. היא קיוותה שהוא לא יטרוק את הדלת. אבל יותר מכול, היא קיוותה שכאשר האמת תצא סוף סוף לאור, היא לא תרסק את האנשים שעליהם ניסתה להגן.

נועה הלכה לחדר השינה, נשכבה על המיטה ומשכה את השמיכה מעליה. העייפות הייתה מוחלטת, כבדה כמו משקולת ברזל, אבל המוח שלה סירב להירגע. היא עצמה עיניים וראתה את התמונה של ד"ר עמוס ורד, את משקפיו, את חיוכו הרגוע. התינוק של אסתר. היא נשמה עמוק, מקשיבה לשקט של הדירה, וחיכתה לבוקר.

חוט שמשג

הטלפון רטט על השולחן בשש ורבע בבוקר, רעש קצר וחד שחתך את השקט של הדירה ברחביה. נועה כבר הייתה ערה. היא ירדה מול המסך מאז חמש, כוס קפה ראשונה מתקררת ליד המקלדת, ורעננה את תיבת הדואר האלקטרוני שלה בכל כמה דקות. ההודעה ששלחה ליואב ורד בלילה שעבר ריחפה בחלל הווירטואלי, כבדה ומסוכנת, והיא ידעה שכל שעה שעוברת ללא תשובה מגדילה את הסיכוי שהוא יחסום אותה או יתעלם. כשהמסך הוואר פתאום עם התראה חדשה מאתר הבדיקות הגנטיות, היא עצרה את נשימתה. שורת הנושא הייתה קצרה. "תגובה: התאמה גנטית / משפחת ורד". נועה הניחה את ספל הקפה, ייבשה את כפות ידיה על המכנסיים, ולחצה על הקישור.

הטקסט של יואב ורד היה קצר, מדוד, ונטול סימני קריאה. "שלום נועה. קראתי את ההודעה שלך כמה פעמים. אני מודה שהאינסטינקט הראשון שלי היה למחוק אותה. אני מהנדס תוכנה, אני עובד עם נתונים, והסיפור שאת מתארת נשמע לי רחוק מאוד מהמציאות של המשפחה שלי. אבל הנתונים באתר מראים התאמה של 212 סנטימורגן עם החשבון של סבתא שלך. זו קרבה שאי אפשר להסביר בטעות סטטיסטית. אבא שלי, עמוס, הוא אדם מבוגר, ואני לא מתכוון להכניס אותו לסערה הזאת בלי לראות בעיניים על מה את מדברת. אני עובד מהבית היום. נוכל להיפגש בתשע וחצי בבית

קפה ברחוב ביאליק ברמת גן. אל תביאי איתך אנשים נוספים." נועה קראה את ההודעה שוב, מנתחת את בחירת המילים שלו. הוא היה רצינון, הוא הכיר את המושגים המקצועיים של הגנטיקה, והוא הגן על אבא שלו. זה היה סימן טוב. אדם שפועל מתוך שכל והגנה משפחתית הוא אדם שאפשר לדבר איתו, בניגוד לאדם שפועל מתוך פאניקה. היא הקלידה תשובה מהירה, אישרה את המקום והשעה, והתחילה לארוז את תיק הבד האפור שלה. היא הכניסה פנימה את קלסר הפלסטיק השקוף, מסדרת את המסמכים לפי סדר כרונולוגי קפדני. תעודת העולה של אסתר למעלה, אחריה ציר הזמן ששרטטה, הפתק מהארכיון עם מספר התיק החסוי, הנספח הפנימי של משרד הרווחה שצילמה אצל תמר, ולבסוף, צילום הפתק בכתב היד התימני. היא לא רצתה להציף אותו ברגש. היא רצתה להציג לו תיק עבודה.

הנסיעה באוטובוס לירושלים וממנה לתל אביב הייתה ארוכה ופקוקה. השמיים היו מכוסים בעננים לבנים ודקים שסיננו את אור השמש והפכו את הבוקר לבוהק ומכאיב לעיניים. נועה ישבה במושב שלייד החלון, מביטה על המכוניות העומדות בנתיבים המקבילים, והריצה בראשה את כללי הברזל שקבעה לעצמה. אסור לה להשתמש במילה חטיפה. אסור לה להאשים את סבא וסבתא שלו. היא צריכה להציג את מנגנון הקליטה של שנות החמישים כמערכת שקרסה לתוך עצמה, מערכת שהעבירה ילדים בלי רישום, כדי לא לעורר אצלו התנגדות מיידית. המטרה שלה לא הייתה לנצח בוויכוח היסטורי, אלא לגרום ליואב להבין שהמסמכים שלה והדנ"א שלו מספרים את אותו סיפור בדיוק.

רחוב ביאליק ברמת גן היה עמוס באנשים מבוגרים שגררו עגלות קניות, פועלי ניקיון שרוקנו פחים, ואוטובוסים שעצרו בתחנות צפופות. בית הקפה שיואב בחר לא היה רשת מודרנית עם מסכים מוארים, אלא מוסד ותיק עם כיסאות עץ כהים ושולחנות פורמייקה.

נועה נכנסה פנימה ברבע לתשע, תפסה שולחן פינתי ליד החלון, והניחה את התיק על הכיסא שלידה. היא הזמינה מים מינרליים והמתינה. בעשרים וחמש דקות לעשר נכנס בדלת גבר גבוה, לבוש בחולצת פולו כחולה וג'ינס, עם תיק גב שחור של מחשב נייד על כתף אחת. היה לו שיער כהה וקצר, ומשקפי ראייה בעלי מסגרת מלבנית. הוא סרק את המקום במבט מהיר, וכשעיניו פגשו את נועה, הוא ניגש ישר לשולחן שלה.

"נועה?" הוא שאל. הקול שלו היה שקט, ענייני, ללא שום ניסיון לייצר חמימות מאולצת.

"כן, היא אמרה. "יואב. תודה שהסכמת להיפגש."

הוא משך את הכיסא והתיישב מולה. הוא לא הציע ללחוץ יד, ונועה העריכה את המרחק הזה. מלצרית צעירה ניגשה אליהם, יואב הזמין אספרסו כפול, והמתין עד שהיא תתרחק לפני שרכס את תיק הגב שלו והניח אותו על הרצפה. הוא שילב את כפות ידיו על השולחן והביט בה במבט בוחן. הוא חיפש בה דמיון לעצמו, נועה ידעה את זה. כל מי שנפגש דרך מאגרי דנ"א מחפש קודם כול את קווי המתאר של הפנים, את צורת האף, את זווית העיניים.

"אני רוצה להיות ברור מההתחלה, " יואב אמר, קולו יציב. "אני יושב כאן כי המספרים באתר לא משקרים. אני העליתי את הדגימה שלי לפני שנתיים כדי לחפש קרובים מצד אמא שלי, שהמשפחה שלה נספתה כמעט כולה. לא ציפיתי למצוא התאמה כזאת בצד של אבא שלי. כשההודעה שלך הגיעה, נכנסתי לראות את הנתונים הגולמיים. 212 סנטימורגן, מחולקים על פני עשרה מקטעים. זה אומר שסבתא שלך היא בסבירות גבוהה מאוד חצי דודה שלי, או משהו מקביל לזה. מבחינה ביולוגית, אנחנו קשורים. אבל בין הנתון הזה לבין הטענה שאבא שלי הוא תינוק שנעלם ממחנה עולים, יש פער שאני מתקשה לגשר עליו."

נועה פתחה את הרוכסן של תיק הבד והוציאה את קלסר

הפלטטיק. היא הניחה אותו על השולחן, אבל לא פתחה אותו מיד. "אני מבינה את הפער הזה," היא אמרה בשקט. "גם לי לקח זמן להבין איך דבר כזה יכול לקרות. אני לא כאן כדי להגיד שמישהו במשפחה שלך עשה משהו רע. אני לא מכירה את סבא וסבתא שלך. אני מכירה רק את המסלול שהתינוק של סבתא שלי עבר מהרגע שהוא נולד ועד שהמערכת העלימה את השם שלו."

המלצרית הניחה את האספרסו מול יואב. הוא לא נגע בו. "סבא וסבתא שלי היו אברהם ויהודית ורד," הוא אמר, והייתה מגננה ברורה בקולו. "הם הגיעו מפולין ב-1948. הם איבדו הכול. סבא שלי עבד כפועל בניין בחיפה, סבתא שלי הייתה תופרת. הם היו אנשים פשוטים, קשי יום, שגידלו את אבא שלי באהבה מוחלטת. אבא שלי הוא רופא ילדים. כל החיים שלו מבוססים על הזהות שהם נתנו לו. הם לא אנשים שקונים ילד בשוק שחור."

"אני לא חושבת שהם קנו אותו," נועה אמרה, והקפידה לשמור על קשר עין רצוף. "אני חושבת שהם פנו לשירותי הרווחה או לארגון נשים כלשהו, ואמרו להם שהם רוצים לאמץ. ואני חושבת שהמערכת, שהייתה אז בקריסה מוחלטת תחת גלי העלייה, נתנה להם תינוק ואמרה להם שהוא יתום. או שהוריו נטשו אותו. הם כנראה האמינו שהם עושים מעשה חסד, שהם מצילים ילד שאין לו אף אחד."

היא פתחה את הקלסר והוציאה את הדף הראשון. "זו תעודת העולה של סבתא שלי, אסתר. היא הגיעה למחנה ראש העין באוקטובר 1950. היא הייתה בחודש תשיעי." היא הויזה את הדף לעברו של יואב. "היא ילדה בן בבית היולדות של המחנה. אחרי שלושה ימים, האחות אמרה לה שהתינוק מת. לא נתנו לה תעודת פטירה, לא הראו לה גופה, ולא אמרו לה איפה הוא קבור. היא חיה עם השתיקה הזאת שבעים שנה, כי אמרו לה שככה זה בישראל, שאין טעם לשאול שאלות."

יואב הביט בתעודה. העיניים שלו סרקו את התאריכים, את החותמות וההיות, את כתב מכונת הכתיבה הישן. הוא היה רגיל לחפש באגים במערכות מורכבות, ונועה יכלה לראות איך המוח שלו מנסה למצוא את הכשל הלוגי בסיפור שלה. "אנשים מתו במחנות האלה," הוא אמר לאט. "הייתה תמותת תינוקות עצומה. מחלות, קור, תנאים סניטריים איומים. זה מתועד היטב."

"נכון," נועה הסכימה. היא שלפה את הדף השני, הנספח הפנימי של משרד הרווחה שתמר ארליך השיגה. "אבל אנשים שמתו קיבלו רישום קבורה מסודר. פה יש לנו משהו אחר. זה אינדקס פנימי של משרד הרווחה מארכיון תל אביב. תסתכל על השורה המודגשת. התיק מוגדר כתיק סעד של 'אואד, זכריה'. אואד היה שם המשפחה המקורי שלנו לפני שעוברת לבן-עמי. התיק הזה נפתח ב־1950 ועודכן ב־1952. אם התינוק מת אחרי שלושה ימים במחנה, למה משרד הרווחה בתל אביב מעדכן את התיק שלו שנתיים מאוחר יותר?" יואב רכן קדימה. הוא קרא את השורה שוב ושוב. האצבע שלו ריחפה מעל הנייר, לא נוגעת בו, רק עוקבת אחרי האותיות. "מה זה אומר?" הוא שאל, והקול שלו איבד מעט מהביטחון המוחלט שהיה בו קודם.

"זה אומר שהייתה העברה," נועה הסבירה, משתמשת במונחים שלמדה מפרופסור שקד ומרבקה כהן. "קראו לזה 'העברה שקטה'. תינוקות שנראו בריאים או שהחלימו ממחלה הועברו מראש העין לבתי חולים במרכז הארץ. לפעמים כדי לפנות מקום, לפעמים בגלל החלטות רפואיות שרירותיות. ההורים לא עודכנו. כשהם באו לשאול איפה הילד, אמרו להם שהוא מת. הילד נרשם במרכז כ'ילד עזוב' או 'ילד ללא דורש', ומשם הדרך לאימוץ הייתה קצרה וחסויה. המערכת מחקה את העבר שלו ויצרה לו עבר חדש."

יואב נשען לאחור בכיסאו. הוא שילב שוב את ידיו, הפעם חזק יותר, פרקי אצבעותיו מלבינים מעט. הוא הביט החוצה אל רחוב

ביאליק, אל התנועה הבלתי פוסקת של מכוניות ואנשים שלא ידעו שום דבר על תיקים חסיים ושנות החמישים. נועה שתקה. היא נתנה לו את הזמן. היא ידעה שהיא מבקשת ממנו לפרק את היסודות שעליהם נבנתה המשפחה שלו. היא מבקשת ממנו להסתכל על אבא שלו, הרופא המכובד, ולראות בו קורבן של מחיקת זהות.

"אבא שלי לא מדבר על העבר," יואב אמר לבסוף, קולו חרישי. "הוא אדם שחי בהווה ובעתיד. הוא תמיד אמר שמה שחשוב זה מה שאתה בונה, העבודה שלך, המשפחה שאתה מקים. הוא לא התעניין בשורשים בפולין, הוא לא חיפש קרובים רחוקים. כשהייתי ילד ושאלתי אותו על ההורים שלו, הוא אמר שהם היו אנשים טובים שנתנו לו הכול, וזה כל מה שצריך לדעת."

"אתה חושב שהוא יודע שהוא מאומץ?" נועה שאלה בזהירות. יואב נאנח. "אני לא יודע. אולי הוא חושד. אולי סבתא יהודית אמרה לו משהו לפני שהיא נפטרה. אבל מעולם לא דיברנו על זה בבית. המילה אימוץ מעולם לא נאמרה. מבחינתנו, אנחנו משפחת ורד. זהו." הוא העביר יד על פניו, מסיר את משקפיו ומשפשף את עיניו העייפות. "לפני עשר שנים, כשסבתא יהודית נפטרה, אני ואבא שלי נסענו לפנות את הדירה שלה בחיפה. זו הייתה דירה קטנה, עמוסה בחפצים ישנים, כלי חרסינה, מפות תחרה. אבא שלי רצה לסיים עם זה כמה שיותר מהר. הוא לא אדם סנטימנטלי כלפי חפצים."

יואב הרכיב את משקפיו חזרה והביט בנועה. "בחדר השינה שלה, על המדף העליון של הארון, הייתה קופסת קרטון של נעליים. הורדתי אותה למטה ופתחתי אותה. היו שם כמה תמונות ישנות, תעודת זהות של סבא שלי, ובקצה הקופסה היה מונח תיק רפואי ישן מקרטון חום. הוא היה קשור בחוט שפגט עבה, כזה שקשרו איתו חבילות פעם. התיק היה מלא באבק, נראה שלא פתחו אותו עשרות שנים."

נועה הרגישה איך הדופק שלה מאיץ, אבל היא לא זזה. היא השאירה את ידיה על השולחן ושמרה על הבעה ניטרלית. "מה עשית איתו?"

"הראיתי אותו לאבא שלי," יואב המשיך. "הוא עמד בסלון, ממייך ספרים לארגזים. הוא הסתכל על התיק החום הזה במשך כמה שניות. הפנים שלו הפכו אטומות לחלוטין. הוא לא הושיט יד לקחת אותו. הוא רק אמר לי, 'שים את זה למעלה, יואב. אין שם שום דבר שאנחנו צריכים. זה רק ניירת ישנה.' הקול שלו היה כל כך מוחלט, כל כך סגור, שלא העזתי לשאול שאלות."

"איפה התיק הזה עכשיו?" נועה שאלה, קולה כמעט לחישה.
 "הוא אצלי," יואב אמר. "לא יכולתי לזרוק אותו. הכנסתי אותו לשקית פלסטיק ולקחתי אותו הביתה. הוא יושב אצלי בארון בחדר העבודה ברמת גן כבר עשר שנים. מעולם לא פתחתי אותו. לא התרתי את חוט השפגט. הרגשתי שזה שייך לאבא שלי, ואם הוא לא רוצה לפתוח אותו, אין לי זכות לחטט שם."

נועה הביטה בו, מבינה את גודל הרגע. התיק החום. התיק הרפואי שסבתא יהודית שמרה כל השנים. הוא היה במרחק של עשר דקות נסיעה מבית הקפה שבו ישבו. בתוך התיק הזה, קשור בחוט שפגט, הסתתרו כנראה מסמכי האימוץ, טופס ההעברה השקטה, אולי אפילו שמו המקורי של זכריה אואד. זו הייתה ההוכחה הפיזית שחסרה לה, החוליה המחברת בין הרישומים הקרים של הארכיון לבין חייו של עמוס ורד.

"יואב," היא אמרה, בוררת כל מילה. "התיק הזה יכול לחסוך לנו חודשים של מאבקים משפטיים מול משרד הרווחה. הוא יכול להגיד לנו בדיוק מה קרה ב-1950. אם תפתח אותו, אולי נגלה שאין שם שום דבר שקשור לאימוץ, ואולי נגלה את כל האמת. אתה יכול לפתוח אותו?"

יואב הסתכל עליה ארוכות. הוא בחן את פניה, את המסמכים

המסודרים בקלסר, את הרצינות התהומית שבה ניגשה לעניין. הוא שתק במשך דקה ארוכה, והשקט ביניהם היה כבד יותר מרעש האוטובוסים בחוץ.

"לא," הוא אמר לבסוף. "אני לא אפתח אותו."

נועה הרגישה אכזבה חדה, אבל היא כבשה אותה מיד. היא לא התווכחה. "למה?"

"כי זה התיק של אבא שלי," יואב ענה, והייתה בו נחישות שקטה. "זה הסיפור שלו, זו הזהות שלו. אם אני פותח את התיק הזה מאחורי גבו, אני בוגד באמון שלו. אני לא אעשה לו את זה. גם אם סבתא שלך מחכה, וגם אם הנתונים שלך מדויקים. המידע הזה שייך לעמוס ורד, והוא היחיד שיכול להחליט אם לפרק את הקשר בחוט השפגט." נועה הנהנה לאט. היא הבינה אותו. היא כיבדה אותו על כך. הוא שמר על המשפחה שלו בדיוק כפי שמרים ניסתה לשמור על אסתר. המאבק כאן לא היה רק על עובדות היסטוריות, אלא על הזכות של אנשים להחליט כמה אמת הם מסוגלים לשאת.

"אז מה אנחנו עושים?" היא שאלה. "אני לא יכולה לחזור לסבתא שלי ולהגיד לה שמצאתי את הבן שלה, אבל אנחנו לא יכולים לדבר איתו כי יש תיק סגור בארון ברמת גן."

יואב לקח את כוס המים שלו ושתה ממנה לגימה ארוכה. "אני לא אומר שאנחנו עוצרים כאן," הוא אמר. "אני רק אומר שאני לא יכול לעשות את הצעד הזה לבד. אני צריך לדבר עם אחותי, נעמה. היא גרה בזכרון יעקב, היא פסיכולוגית חינוכית. יש לה אינטואיציה הרבה יותר טובה משלי בכל מה שקשור לאנשים ולמשברים. היא מבינה את אבא שלנו יותר טוב מכולם. תמיד הייתה לה תחושה שיש איזה צל במשפחה, משהו לא מדובר. אני אראה לה את הנתונים מהאתר, ואספר לה על המסמכים שהראית לי."

"מתי תדבר איתה?"

"היום בערב. אני אסע אליה." יואב רכן שוב קדימה. "אני

לא מבטיח לך כלום, נועה. אני לא מבטיח שנעמה תסכים לפנות אליו, ואני בטח לא מבטיח שאבא שלי יסכים לדבר איתך או לעשות בדיקת דנ"א בעצמו. הוא אדם גאה מאוד. הרעיון שכל החיים שלו הם תוצאה של פקיד רווחה ששיקר לאישה במחנה עולים, זה משהו שיכול לשבור אותו. ואני לא אתן לו להישבר."

"אני לא רוצה לשבור אותו," נועה אמרה, והתכוונה לזה בכל ליבה. "הדבר האחרון שאני רוצה זה להרוס חיים של מישהו. אבל לסבתא שלי מגיע לדעת שהבן שלה חי. היא לא מבקשת ממנו להיות הבן שלה עכשיו. היא רק צריכה לדעת שהילד שנלקח ממנה לא קבור בשדה ריק בפתח תקווה."

יואב הביט בה, והפעם המבט שלו היה רך יותר, פחות מהנדס ויותר בן אדם. הוא ראה את המחיר שהחיפוש הזה גבה ממנה. הוא הוציא שטר של חמישים שקלים מכיסו והניח אותו על השולחן ליד כוס האספרסו המלאה.

"אני אדבר עם נעמה," הוא חזר ואמר, קם מכיסאו ומרים את תיק הגב שלו. "ואני אתקשר אלייך מחר בבוקר. אל תפני אליו ישירות, נועה. בבקשה. תני לנו לנהל את זה בתוך המשפחה קודם."

"אני מבטיחה," נועה אמרה. היא סגרה את קלסר הפלסטיק השקוף והכניסה אותו חזרה לתיק הבד.

יואב עמד שם עוד רגע, מסתכל עליה מלמעלה. "סבתא שלך," הוא אמר פתאום, והקול שלו רעד מעט. "אסתר. היא חיה את כל השנים האלה בידיעה שהוא מת?"

"כן," נועה אמרה. "שבעים שנה."

יואב הנהן בתנועה חדה, שפתיו קפוצות. הוא הסתובב ויצא מבית הקפה אל תוך ההמולה של רחוב ביאליק, נבלע במהירות בין האנשים. נועה נשארה לשבת ליד השולחן הפינתי. היא הביטה בכוס המים הריקה שלה. היא מצאה את המשפחה, היא מצאה את התיק שקשור בחוט שפגט, אבל האמת עדיין הייתה נעולה בארון זה,

והמפתח אליה היה נתון בידיו של אדם שאולי יעדיף להשאיר את הדלת סגורה לנצח. היא העבירה את רצועת התיק על כתפה, קמה, ויצאה בחזרה אל הבוקר המואר והמכאיב של רמת גן.

כורסה בגב זקוף

האוויר של חיפה היה שונה מהאוויר של ירושלים. הייתה בו לחות כבדה, מלוחה, שנאחזה בבגדים גם כשהרוח נשבה מכיוון הים. נועה ירדה מהאוטובוס במרכז חורב והחלה ללכת ברגל לכיוון הרחובות הפנימיים של שכונת אחוזה. המדרכות היו רחבות, מוצלות תחת עצי אורן עתיקים ששורשיהם בקעו מתוך האספלט. בתים פרטיים עמדו מאחורי חומות אבן נמוכות, מוקפים בגינות מטופחות, שערים חשמליים ותיבות דואר מנחושות. זה היה עולם של סדר, של שגרה מבוססת, של אנשים שידעו בדיוק מי הם ומה מקומם.

היא עצרה במרחק של עשרים מטרים מהכתובת שרשמה במחברת. הבית של משפחת ורד היה מבנה דו-מפלסי מחופה טיח בהיר. שביל גישה מרוצף באבנים משתלבות הוביל אל דלת עץ כבדה. נועה העבירה את רצועת תיק הבד האפור על כתפה. הקלסר השקוף בתוכו היה פתאום כבד מאוד. היא ידעה שיואב עמד במילתו. הוא נסע לזכרון יעקב, דיבר עם אחותו נעמה, ושניהם יחד פנו לאביהם. היא לא ידעה מה בדיוק נאמר באותה שיחה משפחתית, אבל אתמול בערב קיבלה הודעה קצרה מיואב: "הוא מוכן לשמוע. מחר בארבע. אמא שלי תהיה שם."

נועה נשימה ארוכה וצעדה אל עבר השער. היא לחצה על פעמון האינטרקום. צליל זמזום קצר נשמע, ואחריו קליק מתכת של השער הנפתח. היא הלכה בשביל הגישה ועמדה מול דלת העץ.

לפני שהספיקה להקיש, הדלת נפתחה פנימה.

בפתח עמדה אישה בשנות השישים לחייה. שיערה היה קצר, בגוון כסוף-אפרפר, והיא לבשה חולצת פשתן בהירה ומכנסיים כהים. פניה היו חכמות, עיניה סורקות את נועה במבט מהיר ומדויק של מורה ותיקה. זו הייתה דינה. היא לא חייכה, אבל גם לא שידרה עוינות גלויה. היה בה איפוק מגונן, דריכות של שומר סף. "נועה," היא אמרה. הקול שלה היה שקול וברור. "שלום."

"תיכנסי בבקשה. אנחנו מחכים לך."

נועה עברה את מפתן הדלת ונכנסה אל תוך הבית. הריח הראשון שהכה בה היה שילוב של קפה קלוי, פוליטורה לעץ וניקיון מוחלט. הסלון היה רחב ידיים, מואר באור טבעי שחדר מבעד לוויטרינה גדולה שפנתה אל הגינה האחורית. על הקירות היו תלויים ציורי שמן של נופי ארץ ישראל, וספרייה עצומה כיסתה קיר שלם, עמוסה בספרי רפואה, היסטוריה וספרות קלאסית. על מדף נמוך יותר עמדו מסגרות כסף ובהן תצלומים משפחתיים: יואב ונעמה כילדים, תמונות חתונה, נכדים מחייכים אל המצלמה. זה היה קיר שהעיד על שורשים, על המשכיות, על חיים שלמים שנבנו נדבך על גבי נדבך. במרכז הסלון, על כורסת עור חומה בעלת גב זקוף, ישב עמוס ורד.

הוא היה לבוש בקפידה. חולצה מכופתרת משובצת, מכנסי כותנה מגוהצים ונעלי עור נקיות. ידיו היו מונחות על משענות הכורסה, גבו לא נגע במסעדה. הוא היה אדם בעל נוכחות סמכותית, פניו חרושות קמטים דקים סביב העיניים, שיערו לבן ומסורק לאחור. נועה זיהתה מיד את הדמיון המעומעם לדוד שלה, במבנה הלסת, בזווית העיניים, אבל היציבה הייתה שונה לחלוטין. דוד היה אדם של תנועות גדולות, של קול רם. עמוס ורד שידר שליטה מוחלטת בכל שריר בגופו.

"דוקטור ורד," נועה אמרה.

הוא הנהן קלות. "שבי בבקשה."

דינה התיישבה על ספה סמוכה, בזווית שאפשרה לה לראות גם את בעלה וגם את נועה. היא הניחה את ידיה בחיקה ושתקה. נועה התיישבה על כורסה מול עמוס. היא הניחה את תיק הבד על הרצפה לצידה, פתחה את הרוכסן והוציאה את הקלסר השקוף. היא לא מיהרה לפתוח אותו. היא הבינה שהיא נמצאת בטריטוריה שלו, ושכל תנועה פתאומית עלולה לסגור את הדלת שעוד לא נפתחה במלואה.

"יואב אמר לי שהצגת בפניו מסמכים," עמוס פתח. קולו היה עמוק, מדוד מאוד, קול של רופא שרגיל לתת אבחנות קשות למשפחות מודאגות. "הוא אמר שיש לך תיאוריה לגבי נסיבות הלידה שלי."

"זו לא תיאוריה," נועה אמרה בשקט. "אלו רישומים המוצלבים עם בדיקה גנטית."

"אני רופא, נועה. אני עובד עם נתונים, לא עם השערות. אני מבקש שתציגי בפניי את מה שיש לך. בלי דרמה, בלי פרשנות. רק עובדות."

נועה פתחה את הקלסר. היא שלפה את ציר הזמן שהכינה, את צילום תעודת העולה של אסתר, ואת הנספח הפנימי של משרד הרווחה שצילמה במשרדה של תמר ארליך. היא הניחה אותם על שולחן הזכוכית הנמוך שביניהם. עמוס לא רכן קדימה. הוא השפיל את מבטו אל הניירות, אבל לא הושיט יד לגעת בהם.

"הסבתא שלי, אסתר, עלתה מתימן באוקטובר 1950," נועה התחילה. היא שמרה על קול יציב, ענייני. "היא הגיעה למחנה ראש העין כשהיא בחודש התשיעי להריונה. היא ילדה בן בבית היולדות של המחנה. אחרי שלושה ימים, התינוק נלקח לבית תינוקות רפואי בטענה של חולשה. למחרת בבוקר נאמר לה שהוא מת. לא ניתנה

לה תעודת פטירה, לא הראו לה גופה, ולא נמסר לה מקום קבורה. עמוס המשיך להסתכל על הניירות. פניו נותרו חתומות. דינה זזה מעט על הספה, מבטה נע בין פניו של בעלה לפנייה של נועה. "השם המקורי של המשפחה שלי היה אואד," נועה המשיכה. "בארכיון הממשלתי קיים תיק סעד חסוי על שם 'אואד, זכריה'." התיק הזה מקושר למחנה ראש העין ולבית חולים במרכז הארץ. הנספח שאתה רואה שם, ממשרד הרווחה, מראה שהתיק עודכן בשנת 1952 ושהוא עדיין מוגדר כפעיל. במקביל, בדיקת הדנ"א שיואב העלה למאגר מראה התאמה גנטית מובהקת לאסתר. התאמה ברמה שמעידה על קשר של אם ובן, בהתחשב בפערי הדורות. "דנ"א מסחרי הוא כלי סטטיסטי," עמוס אמר. הוא עדיין לא הרים את עיניו מהשולחן. "יש לו טווח שגיאה. מאגרים כאלה מסתמכים על אלגוריתמים שמחפשים מקטעים חופפים, והם לא מהווים הוכחה קלינית או משפטית חלוטה לקרבה מדרגה ראשונה מבלי לבצע בדיקת אימות ישירה במעבדה מוכרת." "זה נכון," נועה הסכימה. "אבל כשהסטטיסטיקה הזו פוגשת רישום מנהלי של תינוק שנעלם באותה שנה שבה נולדת, באותו אזור, זה מפסיק להיות רק צירוף מקרים." עמוס הרים סוף סוף את מבטו. העיניים שלו היו קרות, מרוחקות. "אני נולדתי בחיפה. להורי, אברהם ויהודית ורד. הם הגיעו מפולין אחרי המלחמה. הם בנו כאן את חייהם, והם בנו אותי." "הם היו הורים טובים?" נועה שאלה. "הם היו הורים מצוינים," עמוס חתך אותה. "הם נתנו לי חינוך, ערכים, תמיכה. הם אלה שישבו איתי כשהייתי חולה, הם אלה שמימנו את לימודי הרפואה שלי. הם ההורים שלי, נועה. שום חפיפה סטטיסטית של מקטעי חומצת גרעין לא תשנה את העובדה הזו." נועה שתקה לרגע. היא ראתה את חומת המגן שעמוס בנה סביבו.

הוא לא כפר באפשרות הטכנית של האימוץ, הוא כפר במשמעות שלה. הוא סירב לתת לעבר ביולוגי למחוק את החיים הממשיים שחי.

"אני לא באה לקחת ממך את ההורים שלך," נועה אמרה בשקט. "אני לא באה להגיד שהחיים שלך הם שקר. אברהם ויהודית גידלו אותך, והם המשפחה שלך. אבל לפני שהגעת אליהם, הייתה אישה שילדה אותך. אישה שאמרו לה שמתת, והיא חיה שבעים שנה עם האבל הזה. היא לא מחפשת להחליף את המשפחה שלך. היא רק צריכה לדעת שאתה חי."

דינה התערבה לראשונה. "נועה, את מבקשת מבעלי למחוק את תעודת הזהות שלו. את מבקשת ממנו להסכים שהוא תוצר של פשע. את מבינה מה זה עושה לאדם? לגלות שהשם שלו, תאריך הלידה שלו, ההיסטוריה שהוא סיפר לילדים שלו – הכול מבוסס על נייר מזויף?"

"אני מבינה שזה קשה," נועה ענתה, מקפידה לשמור על טון מכבד. "אני באמת מבינה. אבל האמת קיימת, גם אם לא מסתכלים עליה. יואב סיפר לי על התיק הרפואי החום שסבתא יהודית שמרה. התיק שקשור בחוט שפגט. הוא אמר שהוא הראה לך אותו כשפיניתם את הדירה."

עמוס קפא. שרירי הלסת שלו התהדק, והוא נאחז במשענות הכורסה עד שפרקי אצבעותיו הלבינו. השתיקה בסלון הפכה דחוסה, כמעט בלתי נסבלת. דינה הביטה בבעלה, ואז העבירה את מבטה אל נועה. היה במבט שלה איום שקט.

"הבן שלי לא היה צריך לספר לך על התיק הזה," עמוס אמר לבסוף. קולו ירד באוקטבה, נוקשה וחד. "זהו רכוש פרטי. עניינים של משפחת ורד נשארים בתוך משפחת ורד."

"התיק הזה יכול לסיים את חוסר הוודאות," נועה אמרה. "אם תסכים לפתוח אותו, אולי נמצא שם את מסמכי ההעברה. ואם לא,

בדיקת דנ"א ישירה בינך לבין אסתר תיתן תשובה סופית. רק בדיקת רוק פשוטה. לא צריך עורכי דין, לא צריך בתי משפט. רק לדעת." עמוס קם ממקומו. התנועה שלו הייתה מהירה, כמעט חדה מדי לאדם בגילו. הוא עמד במרכז הסלון, גבוה וזקוף, והביט למטה אל נועה.

"לא תהיה שום בדיקה," הוא אמר. "ואני לא אפתח שום תיק. אני עמוס ורד. בן לאברהם ויהודית ורד. נולדתי בשנת 1950. למדתי, שירתתי בצבא, הקמתי משפחה, טיפלתי באלפי ילדים במהלך הקריירה שלי. זו הוזהות שלי. זה מי שאני. אני לא 'זכריה אואד'. השם הזה לא שייך לי, והוא מעולם לא היה שייך לי. אם פקיד כלשהו עשה טעות לפני שבעים שנה, או אם מישהו החליט החלטה מאחורי גבה של סבתא שלך – זה מצער. זה טרגי. אבל זה לא הסיפור שלי."

נועה קמה גם היא. היא עמדה מולו, מחזיקה את התיק שלה, מרגישה את התסכול עולה בגרונה אבל לא מאפשרת לו לפרוץ החוצה. היא ראתה את הפחד בעיניים שלו. מאחורי החזות הסמכותית, מאחורי המילים המדויקות, עמד אדם מבוגר שפחד שהאדמה תישמט מתחת לרגליו. הוא ידע. נועה הייתה בטוחה שהוא ידע, או לפחות חשד במשך שנים ארוכות. התיק החום בארון, ההימנעות מחיפוש שורשים, התגובה החריפה שלו עכשיו – אלה לא היו תגובות של אדם שבטוח לחלוטין בעברו. אלה היו תגובות של אדם ששומר על סכר מפני קריסה.

"אתה לא יכול למחוק את הביולוגיה, עמוס," נועה אמרה בשקט. "היא נמצאת שם. בדם שלך, בדם של יואב ונעמה. סבתא שלי לא צעירה. היא לא תבוא לכאן, היא לא תדרוש ממך כלום. היא רק רוצה את האמת."

"האמת שלי נמצאת בחדר הזה," עמוס ענה, והצביע על קיר התמונות. "האמת שלי היא הילדים שלי והנכדים שלי. אני לא מוכן

להכניס ספק לתוך החיים שלהם. אני לא מוכן שהם יסתכלו עליי ויראו קורבן של חטיפה או של רשלנות ממסדית. אני לא אתן לזה לקרות."

הוא סובב את גבו והלך אל עבר החלון הגדול, מביט החוצה אל הגינה. הכתפיים שלו, שהיו זקופות כל כך עד לאותו רגע, נראו פתאום כבדות. הוא לא אמר עוד מילה. הוא סיים את השיחה. דינה קמה מהספה. היא ניגשה אל שולחן הזכוכית, אספה את המסמכים של נועה וסידרה אותם בערימה ישרה. התנועות שלה היו יעילות, נקיות. היא הכניסה את הניירות חזרה אל תוך הקלסר השקוף.

"אני חושבת שהבנת את התשובה שלו," דינה אמרה. היא סגרה את הקלסר והחזיקה אותו בשתי ידיה. היא לא הושיטה אותו לנועה מיד, אלא עמדה מולה, עיניה נעוצות בעיניה של נועה. "אני מצטערת על מה שקרה לסבתא שלך. באמת. כאמא, קשה לי אפילו לדמיין כאב כזה. אבל התפקיד שלי הוא לשמור על המשפחה שלי. עמוס בנה את עצמו בעשר אצבעות. הוא אדם שלם. אני לא אתן לאף אחד, גם לא לך, לפרק אותו עכשיו."

נועה הסתכלה על דינה. היא ראתה את הנחישות המוחלטת של אישה שמגנה על הבית שלה. זה היה אותו כוח שראתה אצל מרים, אמא שלה, כשהתחננה בפניה לא לפתוח את הפצע של אסתר. נשים שמבינות שהאמת היא דבר מסוכן, כלי נשק שיכול להרוס חיים שלמים.

"את מבינה שזה לא יעלה," נועה אמרה לדינה. "המידע קיים במאגר. התיק קיים בארכיון. יואב יודע, נעמה יודעת."

"המשפחה שלנו תתמודד עם זה בדרך שלנו," דינה ענתה. היא הושיטה את הקלסר לנועה בשתי ידיים, מחווה של כבוד אבל גם של סיום מוחלט. "לא יתקיימו פגישות נוספות בשלב זה, נועה. אני מבקשת שלא תפני ליואב או לנעמה שוב, ושלא תנסי ליצור קשר

עם עמוס. אנחנו צריכים שקט."

נועה לקחה את הקלסר. הפלסטיק היה קר תחת אצבעותיה. היא הכניסה אותו לתיק הבד האפור שלה ורכסה אותו. היא הביטה פעם אחת אחרונה בעמוס, שעדיין עמד עם גבו אליה, מביט אל עצי האורן שבחוץ. הוא לא הסתובב. הוא לא נפרד ממנה. הוא פשוט סגר את עצמו בתוך המבצר שבנה.

"תודה שהקדשתם לי זמן," נועה אמרה.

"נלווה אותך לדלת," דינה אמרה.

ההליכה חזרה במסדרון נדמתה ארוכה יותר. הריח של הפוליטורה והקפה עמד באוויר, יציב ובלתי משתנה. דינה פתחה את דלת העץ הכבדה והמתינה שנועה תצא אל שביל הגישה. "תיסעי בזהירות לירושלים," דינה אמרה. מילות נימוס שגורות, ריקות מתוכן.

"להתראות," נועה ענתה.

הדלת נסגרה מאחוריה בנקישה רכה. נועה עמדה מול הבית המחופה טיח למשך דקה ארוכה. היא שמעה את צפצוף מכוניות רחוק מכיוון ציר מוריה, את רוח אחר הצהריים שמרשרשת במחטי האורנים. הכול באחוזה נשאר בדיוק כפי שהיה. שום דבר לא רעד, שום חלון לא נשבר.

היא החלה ללכת במורד הרחוב, צעדיה איטיים. היא השיגה את מה שחיפשה. היא מצאה את זכריה אואד. הוא היה חי, הוא היה בריא, והוא היה מוקף באנשים שאהבו אותו. אבל היא גם איבדה אותו באותו רגע ממש. המערכת שניסתה למחוק את עברו הצליחה מעל למשוער. היא לא רק שינתה את שמו ואת כתובתו, היא שינתה את תודעתו. היא יצרה אדם שסירב להיות הבן של אסתר.

נועה הגיעה לתחנת האוטובוס והתיישבה על ספסל המתכת. היא הוציאה את מחברת הספירלה השחורה שלה ואת העיפרון. היא פתחה בעמוד האחרון, היכן שרשמה את ציר הזמן, את מספרי התיקים ואת

השמות. היא הביטה בשם "עמוס ורד" שכתבה שם בבוקר. היא לא מחקה אותו. היא רק העבירה אצבע על הנייר.

היא ידעה מה עליה לעשות עכשיו. היא צריכה לחזור לירושלים.

היא צריכה להיכנס לדירת השיכון הקטנה בקריית יובל, לשבת מול סבתא שלה, ולספר לה את האמת. היא צריכה להגיד לאסתר שהבן שלה נמצא, שהוא חי חיים טובים, אבל שהוא לעולם לא יחזור הביתה. היא צריכה למצוא את המילים שיהפכו את הידיעה הזו לנחמה, ולא לעוד אובדן. האוטובוס הגיע לתחנה, עוצר בחריקת בלמים. נועה סגרה את המחברת, קמה, ועלתה פנימה, מתחילה את הדרך הארוכה חזרה אל ההר.

שמיכה כחולה עם פס לבן

שבעה חודשים עברו מאז הנסיעה לחיפה. שבעה חודשים של שתיקה מוחלטת מצד משפחת ורד, ושל המתנה מורטת עצבים לתשובה ממשרד המשפטים. החורף הירושלמי התחלף באביב מהסס, ואז בקיץ דחוס שהכה ברחובות העיר. נועה המשיכה לעבוד. היא בנתה עצי משפחה עבור לקוחות, נברה בארכיונים של חברה קדישא עבור אנשים שחיפשו קברי סבים, וסרקה תעודות לידה ישנות מאירופה. היא הקפידה לבקר את אסתר פעמיים בשבוע בקריית יובל. הן שתו תה במטבח הקטן, דיברו על מזג האוויר, על השכנים, על מחירי הירקות בשוק. אסתר לא שאלה מה קרה עם בדיקת הרוק ששלחו לאמריקה. נועה לא נדבה מידע. ההסכם השקט ביניהן, זה שגובה באזהרה המפורשת של מרים, נשמר בקפדנות. אבל המחברת השחורה של נועה תמיד הייתה איתה בתיק הבד האפור, והשם עמוס ורד היה כתוב בה בעט שלא דעה.

הטלפון מתמר ארליך הגיע ביום שלישי בשעה חמש אחר הצהריים. נועה בדיוק סיימה לקטלג מסמכי הגירה של משפחה מארגנטינה כשהמסך הואר. היא ענתה מיד. תמר לא הקדימה במילות נימוס. היא רק אמרה שהגיעה מעטפה ממחלקת העררים של גנוז המדינה, ושהיא פתחה אותה, ונועה צריכה להגיע למשרד עכשיו. נועה סגרה את המחשב הנייד, לקחה את התיק ויצאה אל הרחוב. התנועה ברחוב עזה הייתה כבדה, והיא החליטה ללכת ברגל

עד לרחוב הלל. ההליכה המהירה עזרה לה להסדיר את הנשימה. היא ידעה שערר מנהלי הוא תהליך איטי, שתמר הזהירה אותה מראש שרוב הסיכויים הם שהמדינה תמשיך להסתתר מאחורי חוק הגנת הפרטיות וחוק האימוץ. אבל הטון של תמר בטלפון היה שונה. היה בו משהו דרוך, מקצועי לחלוטין אבל חסר מנוחה.

המשרד של תמר היה ריק מעובדים אחרים כשהיא נכנסה. אור הניאון הלבן האיר את תיקיות הפלסטיק הצבעוניות שעל המדפים. תמר ישבה מאחורי שולחן העץ הכבד שלה. מולה הייתה מונחת מעטפת קרטון חומה עם סמל המדינה מוטבע בפינת הימנית העליונה. ליד המעטפה היו מונחים שלושה דפי A4 מודפסים, מוחזקים יחד במהדק מתכת. תמר הצביעה על הכיסא הריק מולה. נועה התיישבה והניחה את התיק שלה על הרצפה. היא לא שלפה את המחברת מיד. היא חיכתה שתמר תדבר.

"הם דחו את הערר בחלקו הגדול", תמר פתחה. היא דיברה לאט, בוררת את המילים. "הם עדיין טוענים שחוק האימוץ גובר על חוק חופש המידע, ושהחיסון הרפואי של המעורבים נשאר בתוקף. הם סירבו לחשוף את השמות של ההורים המאמצים, והם סירבו לספק את תיק בית החולים המלא." תמר השתתקה לרגע והעבירה יד על הדפים המודפסים. "אבל הם עשו טעות. או שהם החליטו שאחרי שבעים שנה יש גבול למה שאפשר להסתיר כשיש דרישה משפטית מנומקת. ועדת הערר קבעה שאי אפשר להסתיר את עובדת קיומו של ההליך המנהלי עצמו. הם שחררו לנו סיכום רישום מתוך תיק הסעד. סיכום שנכתב לקראת סגירת התיק והעברתו למסלול אימוץ." "מה כתוב שם?" נועה שאלה. הקול שלה היה יציב, אבל היא

הרגישה את הדופק שלה עולה בצידי הצוואר.

"לפני שאנחנו נכנסות לזה, אני רוצה שרוני יהיה על הקו," תמר אמרה. "הוא עוזר לך להגיע למסמכים הראשונים, והוא מכיר את המערכת. אני רוצה שהוא ישמע את הניסוח המדויק כדי שנוכל

לחשוב יחד על המשמעות." תמר לחצה על כמה כפתורים בטלפון השולחני והפעילה את הרמקול. צליל חיוג נשמע בחלל החדר, ואחרי שלוש שניות רוני ענה. הרעש של רחוב תל אביבי נשמע ברקע.

"כן, תמר. אני איתך."

"גם נועה פה," תמר אמרה. "קיבלנו תשובה לערר. אני מקריאה לכם את המסמך. אני מבקשת שלא תקטעו אותי עד שאסיים. זה מסמך שעבר השחרות, כלומר חלק מהמילים מחוקות בטוש שחור על ידי הצנזורה של הגנזך, אבל מה שנשאר מספיק ברור."

"אני מקשיב," רוני אמר. רעש הרחוב נחלש. הוא כנראה נכנס למקום סגור.

תמר הרימה את הדף הראשון. "המסמך נושא את הכותרת 'סיכום טיפול בילד עזוב'. התאריך המודפס למעלה הוא 12 בינואר 1952. המסמך נכתב על ידי עובדת סוציאלית מחוזית במחוז תל אביב, והוא מופנה לוועדת האימוץ המרכזית. אני מקריאה את הסעיפים הרלוונטיים ששוחזרו לעיוננו." היא כחכחה בגרונה. "סעיף אחד: הילד הרשום תחת השם זכריה אואד, מספר זיהוי פנימי כך וכך, הועבר למשמורת מוסדית בתאריך 17 באוקטובר 1950. הילד התקבל מבית החולים..." תמר עצרה. "כאן יש מילה מושחרת. כנראה שם בית החולים. המשך המשפט: במצב תזונתי ירוד, ולאחר שהופרד מאמו במחנה ראש העין."

נועה עצמה את עיניה לרגע. התאריך. 17 באוקטובר 1950. זה היה בדיוק שלושה ימים אחרי תאריך העלייה שהופיע על תעודת העולה של אסתר. זה היה חלון הזמן המדויק שאסתר תיארה. שלושה ימים שבהם ראתה את התינוק דרך החלון, לפני שהודיעו לה שהוא מת. המסמך אישר שהתינוק לא מת. הוא הועבר למשמורת מוסדית.

"סעיף שתיים," תמר המשיכה להקריא. "נעשו מאמצים לאתר את משפחתו של הילד, אך בשל שיבושי רישום ומעבר המשפחה למעברה אחרת, הקשר לא חודש. הילד שהה בבית התינוקות במשך

תשעה חודשים. סעיף שלוש: לאור היעדר דורש, הילד מוכרז בזאת כילד עזוב וכשיר לאימוץ. הוא יועבר למשפחה אומנת בעלת עניין באימוץ קבוע." תמר הניחה את הדף הראשון והרימה את הדף השני. "עכשיו מגיע החלק שבו הם מפרטים את נתוני הילד לצורך תיק האימוץ. זה טופס סטנדרטי של תיאור פיזי. תאריך לידה משוער: אוקטובר 1950. צבע עיניים: כהה. צבע שיער: שחור." תמר עשתה הפסקה נוספת. המבט שלה פגש את המבט של נועה מעבר לשולחן. "סימנים מיוחדים: כתם לידה קטן ובהיר מעל השכם השמאלית."

נועה נטתה קדימה בכיסאה. היא זכרה את הפגישה עם עמוס ורד בחיפה. היא זכרה את החולצה המכופתרת שלו. היא לא יכלה לראות שום כתם לידה, אבל הפרט הרפואי הזה היה בדיוק מסוג הדברים שמופיעים בתיקים אישיים ומקבעים זהות.

"יש עוד משהו," תמר אמרה. הקול שלה איבד מעט מהקרירות המשפטית שלו. "בסוף הטופס יש סעיף שנקרא 'ציוד אישי בעת הקבלה'. בדרך כלל הסעיף הזה ריק או שכתוב בו 'בגדי מוסד'. כאן כתוב משהו אחר." תמר קירבה את הדף לעיניה. "כתוב: הילד התקבל כשהוא עטוף בשמיכת צמר כחולה. פס לבן בשוליה. השמיכה נשמרה בתיק האישי."

השקט בחדר היה מוחלט. גם מהרמקול של הטלפון לא נשמע צליל. נועה הרגישה את האוויר נעצר בריאותיה. שמיכת צמר כחולה עם פס לבן. זו הייתה השמיכה שאסתר תיארה. זו הייתה השמיכה שהופיעה בעדות המוקלטת של רומיה בקלטת הישנה מחיים גולן. זה היה הפרט החושי האחד שאסתר נאחזה בו במשך שבעים שנה, הפרט שהמערכת לא הצליחה למחוק. הפקידה שקיבלה את התינוק ב-1950 רשמה את מה שראתה עיניה. היא לא ידעה שהרישום הטכני הזה יהפוך לעדות החותכת ביותר לכך שהתינוק שנלקח מאסתר הוא התינוק שהועבר לאימוץ.

"שמעת את זה, רוני?" תמר שאלה אל תוך הרמקול.

"שמעתי," הקול של רוני חזר, עמוק וטעון. "זהו זה. זה הפאזל המלא. יש לנו את התאריך, יש לנו את השם המקורי זכריה אואד, יש לנו את ההעברה מראש העין, ויש לנו את השמיכה. השמיכה הזאת היא טביעת אצבע. אי אפשר לזייף את זה. נועה, את מבינה מה יש לכן ביד?"

"אני מבינה," נועה אמרה. היא פתחה את תיק הבד, הוציאה את המחברת השחורה שלה, ורשמה את התאריך 12 בינואר 1952. היא רשמה את המילים "שמיכה כחולה פס לבן". האותיות יצאו מדויקות, ישירות. היא לא רעדה. היא הרגישה צלילות מוחלטת, סוג של שקט שיורד אחרי שסופה ארוכה מסתיימת.

"זה לא הכול," תמר אמרה. היא הניחה את הדף השני והרימה את הדף השלישי. "הדף הזה הוא תעודת שינוי שם. הוא מטושטש מאוד, ויש עליו הרבה השחרות. אבל שורת הסיכום ברורה. 'הילד זכריה אואד ייקרא מעתה...' וכאן יש השחרה ארוכה. אבל ליד ההשחרה מופיע מספר. זה מספר תעודת הזהות שהוקצה לילד." תמר הרימה את עיניה לנועה. "את זוכרת את מספר תעודת הזהות של עמוס ורד שהוצאנו ממרשם האוכלוסין כשבדקנו את ההתאמה הגנטית?"

"אני זוכרת," נועה אמרה. היא לא הייתה צריכה להסתכל במחברת. המספר הזה היה חרוט בזיכרונה.

"המספר שמופיע כאן, במסמך מ-1952, זהה למספר תעודת הזהות של עמוס ורד," תמר אמרה. היא הניחה את הדף על השולחן. "הם השחירו את השם החדש שלו, אבל הם שכחו להשחיר את מספר תעודת הזהות. זו טעות של פקיד בארכיון היום. טעות שמחברת את המסמך ההיסטורי ישירות לאדם החי."

רוני פלט קללה חרישית דרך הרמקול. "זה מטורף. הם אשכרה השאירו את המספר. נועה, זה התיק של הבן של אסתר. עמוס ורד הוא זכריה אואד. יש לנו הוכחה מנהלית שמגבה את

ההתאמה הגנטית. זה כבר לא ספקולציות. זה לא סיפורים על העבר. זה מסמך רשמי של המדינה שמוכיח שהם לקחו ילד חי, אמרו לאמא שלו שהוא מת, והעבירו אותו לאימוץ."

"הם לא כתבו שהם לקחו אותו בכוח," תמר ציינה בזהירות משפטית. "המסמך קורא לו 'ילד עזוב'. הם יטענו שהייתה אי הבנה. שהם ניסו לאתר את המשפחה ולא הצליחו. שהם פעלו לטובת הילד."

"שטויות," רוני התפרץ. "המשפחה הייתה באותו מחנה. הם לא ניסו לחפש אף אחד. הם לקחו ילד של עולים שלא ידעו עברית ונתנו אותו למשפחה אחרת. נועה, אנחנו צריכים לפרסם את זה. עכשיו. יש לי עורך שייקח את זה מחר בבוקר. אנחנו נשים את המסמך הזה בעמוד הראשון. נראה את השמיכה הכחולה. נראה את מספר תעודת הזהות. אנחנו נכריח את משרד הרווחה להסביר איך 'ילד עזוב' נעלם לאמא שלו מתחת לאף."

נועה הביטה בדפים המונחים על שולחנה של תמר. האותיות המודפסות במכונת כתיבה ישנה, ההשחרות הגסות בטוש, החותמת העגולה של משרד הסעד. הניירות האלה הכילו את החיים של סבתא שלה. הם הכילו את הכאב של שבעים שנה, את השתיקה של דוד, את הפחד של מרים. והם הכילו את החיים של עמוס ורד. חיים שהוא בנה בעצמו, זהות שהוא סירב לוותר עליה.

"לא," נועה אמרה.

"מה לא?" רוני שאל. הקול שלו היה קצר רוח. "נועה, את חיפשת את זה חודשים. עבדנו על זה. יש פה תבנית. זה לא רק זכריה. אם הם עשו את זה פעם אחת עם תיעוד כזה, הם עשו את זה מאות פעמים. המסמך הזה הוא האקדח המעשן שכולם מחפשים. הוא מוכיח את המנגנון. את לא יכולה לשמור את זה במגירה."

"אני יכולה, ואני אשמור," נועה אמרה. היא נשענה לאחור בכיסאה. "רוני, אתה מסתכל על זה כמו על תחקיר. מבחינתך זה

סיפור גדול על המדינה ועל הממסד. אבל זה לא תיק ציבורי. זאת סבתא שלי. וזה הבן שלה."

"הבן שלה שסירב לפגוש אותך," רוני הזכיר לה. "הבן שלה שזרק אותך מהבית שלו בחיפה ואמר לך לא לחזור. עמוס ורד בחר את הצד שלו. הוא לא רוצה את האמת. אבל האמת שייכת גם לאסתר. היא שייכת לציבור."

"האמת שייכת למי שמשלם את המחיר עליה," נועה חתכה אותו. הקול שלה היה שקט אבל חד כמו זכוכית. "אם אתה מפרסם את זה, אתה מפרק לעמוס ורד את החיים. אתה הופך אותו לסמל בעל כורחו. אתה תגרור אותו לעיתונים, ואז אשתו והילדים שלו יצטרכו להתמודד עם זה. ומה יקרה לאסתר? אתה חושב שזה יעזור לה לראות את הבן שלה בעיתון, מתכחש אליה מול כל המדינה? אתה חושב שמרים תסלח לי אי פעם אם אהפוך את הטרגדיה שלהם לקרקס תקשורתי?"

רוני שתק לרגע. "אז מה את הולכת לעשות עם זה? לשרוף את הניירות?"

תמר התערבה. "מבחינה משפטית, רוני, נועה צודקת. ההוכחה הזו חזקה מאוד, אבל היא לא מושלמת משפטית כלפי כל העולם. אין לנו את תיק האימוץ המלא. יש לנו נספח ששוחרר בטעות. אם נפרסם את זה בצירוף השם של עמוס ורד, אנחנו חשופים לתביעת לשון הרע ולפגיעה בפרטיות. עמוס מעולם לא אישר את חשיפת פרטיו. בית המשפט יגן עליו בתור אדם פרטי שלא בחר להיות במוקד של תחקיר. כדי ללכת לפרסום או לבית משפט, אנחנו צריכים את ההסכמה שלו, או פסיקה שמורה על פתיחת התיק בניגוד לרצונו. ופסיקה כזו לא נקבל בלי מאבק של שנים שיקרע את שתי המשפחות."

"אז המערכת מנצחת," רוני אמר. הייתה מרירות בקולו. "הם גנבו ילד, ועכשיו החוק מגן עליהם כדי לא לפגוע בילד שהם גנבו. זה מעגל סגור. אי אפשר לפרוץ אותו."

"המערכת לא מנצחת," נועה אמרה. היא אספה את המחברת שלה. "המערכת ניסתה להעלים את העובדות. היא רצתה שאסתר תחשוב שהיא משוגעת, שהיא המציאה את התינוק, שהוא מת ואין קבר. עכשיו אנחנו יודעים שזה שקר. יש לנו את המסמך. אנחנו יודעים איפה הוא. אנחנו יודעים מה השם שלו. האמת יצאה החוצה. זה שהיא לא מרוחה בעיתון לא עושה אותה פחות אמת."

"נועה," רוני התחיל לומר, אבל נועה עצרה אותו. "תודה, רוני. באמת. לא הייתי מגיעה למסמכים האלה בלעדיך. לא הייתי יודעת איפה לחפש. אבל כאן החלק שלך בסיפור מסתיים. המשפחה שלי צריכה להתמודד עם זה עכשיו לבד." נשמעה אנחה כבדה מהרמקול. "בסדר. הבנתי. אני לא אעשה שום דבר בלי האישור שלך. אבל תחשבי על זה שוב. יש פה משהו שגדול יותר ממשפחת בן-עמי."

"אני יודעת," נועה אמרה. "אבל אני לא אחראית על מה שגדול יותר. אני אחראית על סבתא שלי. לילה טוב, רוני." "לילה טוב." הניתוק נשמע מיד אחר כך.

תמר כיבתה את הרמקול. החדר חזר לשקט שלו. היא אספה את שלושת הדפים המודפסים, יישרה אותם על השולחן, והכניסה אותם בחזרה למעטפה החומה. היא סגרה את לשונית המתכת הקטנה של המעטפה והושיטה אותה לנועה.

"זה שלך," תמר אמרה. "זה התיק של סבתא שלך. עשינו את מה שביקשת. השגנו את המידע."

נועה לקחה את המעטפה. היא הייתה קלה, אבל הרגישה כבדה כמו אבן. היא הכניסה אותה בזהירות לתוך קלסר הפלסטיק השקוף שבתוך תיק הבד שלה. היא זכרה את היום שבו נכנסה למשרד הזה בפעם הראשונה, מבקשת מתמר לעזור לה לפתוח דלת סגורה. היא רצתה עובדות. היא רצתה ניירות. היא רצתה להוכיח שסבתא שלה לא דמיינה עבר שלא היה. עכשיו היו לה הניירות. הייתה לה הוכחה

שאי אפשר להפריך. עמוס ורד הוא זכריה אואד. התינוק עם השמיכה הכחולה. התינוק שנלקח בראש העין.

"מה תעשי עכשיו?" תמר שאלה. היא נשענה על המרפקים שלה, מביטה בנועה במבט שהיה בו יותר מאשר עניין מקצועי. היה בו כבוד.

"אני אסע הביתה," נועה אמרה. "ואני אשן. ומחר בבוקר אני אקח אוטובוס לקריית יובל."

"את הולכת לספר לה את הכול." זו לא הייתה שאלה.

"אני חייבת," נועה ענתה. "הבטחתי לה שאני אמצא מה קרה. היא נתנה לי את תעודת העולה שלה באותו בוקר כי היא סמכה עליי שאני לא אעצום עיניים. אני לא יכולה לבוא אליה עכשיו ולשקר לה שוב. היא חייתה מספיק שנים עם שקרים של אחרים."

"ומרים? ודוד?"

"הם יצטרכו לקבל את זה," נועה אמרה, אף על פי שהיא ידעה שהעיוות מול אמה יהיה קשה. מרים תראה במסמך הזה אסון. היא תראה בו הוכחה לכך שנועה הרסה את השקט של המשפחה. אבל נועה כבר לא יכלה לפעול מתוך הפחד של אמה. הפחד הזה הוא שהשאיר את אסתר בחושך כל כך הרבה שנים.

"את מבינה שזה לא יחזיר לה את הבן שלה," תמר אמרה בשקט. "עמוס לא יבוא. הנייר הזה לא ישנה את דעתו. אם כבר, הוא רק יגרום לו להתבצר יותר עמוק בתוך החיים שלו."

"אני יודעת," נועה אמרה. היא קמה מהכיסא והעבירה את רצועת התיק על כתפה. "אני לא הולכת להביא לה בן. אני הולכת להביא לה תשובה. לפעמים זה הדבר היחיד שאפשר לתת למישהו."

"היית לקוחה טובה, נועה," תמר אמרה. היא קמה גם היא והושיטה את ידה מעבר לשולחן. זו הייתה הפעם הראשונה מאז תחילת התהליך שתמר הציעה מחווה אישית כזו. נועה לא לחצה את ידה. היא רק הנהנה קלות, מחווה של הכרה ותודה. תמר הבינה מיד,

אספה את ידה בחזרה בתנועה טבעית, וחייכה חיוך קטן, מקצועי. "אם תצטרכו עזרה מול הרשויות בעתיד, את יודעת איפה למצוא אותי." "תודה, תמר. על הכול."

נועה יצאה מהמשרד אל המסדרון. היא ירדה במדרגות אל רחוב הלל. האוויר בחוץ היה קריר, רוח ערב ירושלמית שהתחילה לנקות את החום של היום. הרחוב היה מלא באנשים, מכוניות צפצפו, אורות של חנויות דלקו. החיים נמשכו ברצף הרגיל שלהם. אף אחד מהעוברים והשבים לא ידע שבתוך תיק הבד האפור של האישה שהולכת לצידם מונח מסמך שמתקן היסטוריה של משפחה אחת. נועה הלכה לכיוון תחנת האוטובוס. היא לא מיהרה. היא חשבה על הפתק בכתב יד ערבי-יהודי תימני שאסתר שמרה בקופסת הפח. היא חשבה על רבקה כהן בנתניה, שקרעה את המפית. היא חשבה על עמוס ורד שעמד מול החלון בחיפה וסירב להסתכל לאחור. כולם היו קשורים בחוט אחד, חוט שמשן ישן, ועכשיו החוט הזה היה בידיים שלה.

היא הגיעה לתחנה והתיישרה על ספסל המתכת. היא הוציאה את הטלפון שלה וראתה הודעה ממרים: "קנית לאסתר את הכדורים בבית מרקחת?"

נועה הקלידה תשובה קצרה: "כן. אני אביא לה אותם מחר בבוקר. אנחנו צריכות לדבר. תגידי לדוד שיבוא גם."

היא שלחה את ההודעה והכניסה את הטלפון לכיס. היא הביטה על הכביש, מחכה לאוטובוס שיקח אותה הביתה לרחביה. הלילה היא תישן. היא הייתה צריכה את כל הכוחות שלה למחר. מחר היא תצטרך לשבת מול אסתר, להוציא את הניירות מהמעטפה החומה, ולהגיד למילים המודפסות להפוך למציאות. היא תצטרך להגיד לסבתא שלה שהילד שלה לא נשכח, שהוא לא נמחק, ושהוא נושא בגופו את כתם הלידה ואת הזיכרון של השמיכה הכחולה. היא תצטרך להגיד את האמת בדרך שלא תחריב את מה שנשאר.

האוטובוס הגיע, ונועה עלתה עליו, מוכנה לסוף המסע.

כוס תה עם נענע

הבוקר עלה על ירושלים לאט, צובע את קירות האבן של רחביה באור אפור וקר. נועה בן-עמי ישבה ליד שולחן העבודה בדירתה. המסך של המחשב הנייד היה כבוי. קלסר הפלסטיק השקוף היה מונח לפניו, סגור. בתוכו נחו שלושה דפי נייר מודפסים. הניירות האלה היו התחנה האחרונה של מסע שהתחיל לפני שבעה חודשים, בבוקר שבו אמה התקשרה אליה וביקשה שתגיע לקריית יובל. המסע שהתחיל במעטפה חומה אחת שמצאה סבתה במגירה התחתונה של השידה.

היא קמה מהכיסא והלכה למטבח. היא הפעילה את הקומקום, הקשיבה לרעש המים המתחממים, אבל לא הכינה לעצמה קפה. הבטן שלה הייתה מכווצת. היא ידעה בדיוק מה היא הולכת לעשות היום, והיא ידעה שאין דרך חזרה מהרגע שבו המילים ייאמרו בקול רם. האמת הייתה ברורה עכשיו, מעוגנת במסמכים משפטיים, חתומה בחותמות של גנוז המדינה ומשרד המשפטים. אבל האמת הזו לא הייתה פשוטה. היא לא הייתה סוף טוב של סרט שבו משפחות מתאחדות ודמעות של שמחה שוטפות את העבר. היא הייתה אמת קשה, מורכבת, כזו שדורשת השלמה עם אובדן מסוג חדש.

נועה חזרה לשולחן, הכניסה את הקלסר השקוף לתוך תיק הבד האפור שלה, והוסיפה את מחברת הספירלה השחורה ואת קופסת הכדורים שקנתה אתמול בבית המרקחת. היא לבשה מעיל, נעלה

נעליים, ויצאה אל הרחוב. האוויר היה צלול ונקי. היא הלכה לתחנת האוטובוס ברחוב עזה והמתינה. התנועה הייתה דלילה. כמה אנשים עמדו בתחנה, שקועים בטלפונים שלהם, עטופים במעילים. אף אחד מהם לא ידע איזה משא היא נושאת בתוך התיק שלה.

האוטובוס הגיע בחריקת בלמים. נועה עלתה, שילמה, והתיישרה באחד המושבים האחוריים. הנסיעה לקריית יובל נראתה לה הפעם ארוכה מתמיד. היא הביטה מבעד לחלון על השכונות המתחלפות, על העצים שאיבדו את העלים שלהם, על חזיתות הבניינים הישנים. היא חשבה על הפגישה במשרד של תמר ארליך אתמול בערב. היא חשבה על ההצעה של רוני לפרסם את המסמך, להפוך את הסיפור של אסתר לכתב אישום פומבי נגד המדינה. היא לא התחרטה לרגע על הסירוב שלה. רוני ראה את המנגנון, אבל היא ראתה את האנשים. היא ראתה את עמוס ורד עומד בסלון ביתו בחיפה, נאחז בזהות שהוא מכיר, מסרב לתת לעבר לפרק את חייו. והיא ראתה את סבתא שלה, אישה זקנה שרק רצתה לדעת שהיא לא דמיינה את הילד שלה.

האוטובוס עצר בתחנה במרכז המסחרי של קריית יובל. נועה ירדה והתחילה ללכת לכיוון דירת השיכון. הבניין עמד שם, אפור וישן, בדיוק כפי שעמד שם כל חייה. היא נכנסה לחדר המדרגות. הריח המוכר של סבון רצפות זול ותבשילים מאתמול עמד באוויר. היא עלתה לקומה השנייה ונעצרה מול הדלת. היא נשמה נשימה עמוקה, ארוכה, והקישתה קלות לפני שהכניסה את המפתח למנעול. היא פתחה את הדלת ונכנסה. הדירה הייתה שקטה מאוד. מרים עמדה במטבח, מעבירה סמרטוט לח על שיש נקי לחלוטין. זו הייתה הפעולה הקבועה שלה כשהייתה בלחץ. דוד ישב ליד שולחן האוכל הקטן, כוס קפה שחור מונחת לפניו, מבטו מרוכז בנקודה לא ברורה על הקיר. הוא לבש חולצה מכופתרת כהה, נראה עייף יותר מכפי שנועה זכרה אותו מהמפגש הקודם שלהם.

"הבאת את הכדורים?" מרים שאלה מיד, בלי להגיד בוקר טוב.

הקול שלה היה מתוח.

"כן, נועה אמרה. היא הוציאה את השקית מבית המרקחת מהתיק והניחה אותה על השולחן.

דוד הרים את עיניו. "אמרת שאת צריכה שנדבר. אמרת שיש תשובה מעורכת הדין."

נועה השאירה את התיק על כתפה. היא הביטה באמה ואז בדודה. "יש תשובה. קיבלנו את המסמך מגנוך המדינה. ועדת הערר אישרה את השחרור שלנו."

מרים הפסיקה לנגב את השיש. היא הניחה את הסמרטוט בצד והסתובבה אל נועה. הפנים שלה היו חיוורות. "מה כתוב שם, נועה." "כתובה שם כל האמת," נועה אמרה בשקט. "המסמך מאשר את הכול. הוא מאשר שהתינוק נלקח מראש העין. הוא מאשר את השם זכריה אואד. הוא מתאר את השמיכה הכחולה עם הפס הלבן. והוא כולל את מספר תעודת הזהות שהונפקה לו."

דוד קם מהכיסא לאט. "הוא חי?"

"הוא חי," נועה אישרה. "הוא חי, והוא האדם שאיתרנו דרך בדיקת הדי-אן-איי. עמוס ורד מחיפה. המסמך סוגר את המעגל לחלוטין. אין יותר ספקות. אין יותר השערות. זה הוא."

שקט כבד ירד על המטבח. דוד העביר יד על פניו, משפשף את זיפי הזקן שלו. מרים נשענה על קצה השיש, כאילו הרגליים שלה מתקשות להחזיק את משקל גופה. השקר שהיא גדלה עליו, השתיקה שהיא תחזקה כל חייה כדי להגן על המשפחה, התנפצו עכשיו מול עובדה מוגמרת. הילד לא מת. הילד נלקח.

"אז מה עכשיו," דוד שאל, הקול שלו צרוד. "אנחנו נוסעים

אליו? אנחנו תובעים את המדינה? מה עושים עם זה."

"לא נוסעים אליו, ולא תובעים אף אחד," נועה אמרה. היא הניחה את התיק על אחד הכיסאות. "הייתי אצלו, דוד. אתה יודע את זה. הוא לא רוצה קשר. הוא מסרב להכיר בזה. הוא בנה חיים

שלמים, הוא רופא, יש לו משפחה. מבחינתו, ההורים שגידלו אותו הם ההורים שלו. המסמך הזה לא ישנה את דעתו, הוא רק יכריח אותו להתגונן. ואם נלך לבית משפט, זה ייקח שנים, וזה יהרוס את החיים שלו ושל המשפחה שלו."

"אבל הוא אח שלנו, דוד אמר. הכעס התחיל לעלות בקולו.

"הוא הבן של אמא. המדינה גנבה אותו. אנחנו פשוט נוותר?"

"אנחנו לא מוותרים על האמת," נועה ענתה, מקפידה לשמור על קול יציב ורגוע. "האמת נמצאת אצלנו עכשיו. אבל אנחנו מוותרים על הניסיון לכפות עליו מציאות שהוא לא מסוגל להכיל. זה לא יביא לנו את, דוד. זה רק יביא מלחמה."

מרים הנהנה לאט. "נועה צודקת," היא אמרה בשקט. "אי אפשר להכריח בן אדם להיות חלק ממשפחה שהוא לא מכיר. זה רק יכאיב לאמא יותר." היא הביטה בנועה. "אבל את לא יכולה לספר לה את זה. את לא יכולה להגיד לה שהבן שלה חי אבל הוא לא רוצה לראות אותה. זה יהרוג אותה."

"אני חייבת לספר לה," נועה אמרה. "אי אפשר להשאיר אותה יותר בחוסר ודאות. היא צריכה לדעת שהיא צדקה כל השנים האלה. היא צריכה לדעת שהיא לא המציאה שום דבר. הזכות שלה לדעת את האמת גדולה יותר מהפחד שלנו מהכאב שלה."

מרים שתקה. היא ידעה שנועה צודקת, אבל הפחד עדיין שיתק אותה. "היא ערה," היא אמרה לבסוף, מצביעה לעבר המסדרון. "היא שותה תה בחדר שלה. היא מחכה לך."

"אתם באים איתי?" נועה שאלה.

דוד הניד בראשו. "לא. את התחלת את זה איתה, את תסיימי את זה איתה. אנחנו נישאר כאן. אם היא תצטרך אותנו, אנחנו פה."

נועה לקחה את הקלסר השקוף מתוך התיק. היא השאירה את התיק על הכיסא והלכה לכיוון המסדרון. הצעדים שלה היו שקטים. היא הגיעה לדלת חדר השינה של אסתר. הדלת הייתה פתוחה

למחצה. נועה הציצה פנימה.

אסתר ישבה במיטה, נשענת על כריות גדולות. קופסת הפח הישנה הייתה מונחת על שידת הלילה לצידה. היא לבשה חולצה ארוכה ודקה, והשיער הלבן שלה היה אסוף בקפידה. כוס תה חצי ריקה עמדה על מגש קטן ליד הקופסה. היא הביטה לעבר הדלת כשנועה הופיעה שם. הפנים שלה היו רגועות, אבל העיניים שלה היו חדות וצלולות.

"תיכנס, נועה," אסתר אמרה. הקול שלה היה חלש אבל יציב. נועה נכנסה לחדר. היא משכה כיסא עץ קטן שעמד בפינה והציבה אותו ליד המיטה. היא התיישבה והניחה את הקלסר השקוף על ברכיה. היא לא ידעה איך להתחיל. היא תכננה את המילים האלה כל הלילה, אבל עכשיו, כשישבה מול סבתה, כל המילים נראו ריקות מדי.

"הם בחוץ," אסתר אמרה. "מרים ודוד. הם מפחדים להיכנס."

"הם דואגים לך," נועה אמרה.

"הם דואגים לעצמם," אסתר תיקנה אותה בשקט. "הם מפחדים ממה שאת הולכת להגיד לי. הם חושבים שאני אשבר. אבל אני שבורה כבר שבועים שנה, נועה. אי אפשר לשבור משהו שכבר נשבר מזמן. מה מצאת."

נועה פתחה את הקלסר. היא הוציאה את שלושת הדפים המודפסים. היא לא הושיטה אותם לאסתר, כי ידעה שסבתה תתקשה לקרוא את האותיות הקטנות ואת השפה הפקידותית היבשה. במקום זאת, היא החזיקה אותם מולה, כדי שאסתר תראה שיש לה הוכחה ממשית ביד.

"משרד המשפטים שחרר את המסמך," נועה התחילה לומר. הקול שלה היה איטי, ברור. "זה מסמך משנת 1952. סיכום טיפול של לשכת הסעד."

אסתר לא זזה. היא רק הסתכלה על הניירות.

"סבתא, נועה המשיכה, "את צדקת. לאורך כל הדרך, בכל פרט קטן. את צדקת."

העיניים של אסתר מצמצו פעם אחת. "הוא לא מת."
 "הוא לא מת," נועה אמרה. "המסמך מאשר את זה. הוא נלקח מראש העין. הוא הועבר לבית חולים במרכז, ואחר כך למשמורת מוסדית. הם רשמו אותו בשם זכריה אואד. הם ידעו מי הוא. הם ידעו מאיפה הוא בא."

אסתר נשמה נשימה עמוקה. הידיים שלה, שהיו מונחות על השמיכה, נשארו ללא תנועה. "ומה עוד כתוב שם."
 "כתוב שם תיאור שלו," נועה אמרה. היא הסתכלה על הדף, קוראת את המילים שהפכו את התינוק האבוד לאדם ממשי. "כתוב שהיו לו עיניים כהות ושיער שחור. וכתוב שהיה לו כתם לידה קטן ובהיר מעל השכם השמאלי."

אסתר עצמה את עיניה. דמעה אחת בודדת זלגה על לחיה המקומטת, אבל היא לא בכתה בקול. היא רק הנהנה לאט. "כתם קטן," היא לחשה. "כמו טיפה של חלב. על הכתף."
 "כן," נועה אמרה. "כמו טיפה של חלב. וכתוב שם עוד משהו. רשום ברשימת החפצים שלו שהייתה לו שמיכת צמר כחולה עם פס לבן בשוליים."

אסתר פקחה את עיניה. היא הביטה בנועה במבט שהיה בו תערובת של כאב עצום והקלה עמוקה. ההקלה של אדם שסוף סוף מאמינים לו. השמיכה הכחולה הייתה שם. היא לא דמיינה אותה. היא לא המציאה אותה מתוך צער. המדינה עצמה רשמה את השמיכה הזו בתוך התיק הסודי שלה.

"הם לקחו אותו עם השמיכה," אסתר אמרה. "האחות הזאת. רבקה. היא לקחה אותו עם השמיכה שאני סרגתי לו."
 "כן," נועה אישרה. "הם שמרו את התיעוד. הם לא יכלו למחוק את הכול."

אסתר שתקה דקה ארוכה. החדר היה שקט, מלבד תקתוק של שעון קיר קטן. נועה נתנה לשקט הזה מקום. היא לא מיהרה. היא נתנה לסבתה לעכל את העובדה שהזיכרון שלה הוכח כאמת מוחלטת. ואז אסתר שאלה את השאלה שנועה פחדה ממנה יותר מכול. "איפה הוא עכשיו, נועה. איפה הבן שלי."

נועה הניחה את הדפים על המיטה, ליד ידה של אסתר. היא התיישרה בכיסאה. היא ידעה שהיא צריכה להיות מדויקת עכשיו. היא לא יכולה לרכך את המכה, והיא לא יכולה לשקר. "הוא חי בחיפה," נועה אמרה. "השם שלו היום הוא עמוס ורד. הוא בן שבעים וארבע. הוא למד רפואה, והוא עבד כל החיים שלו כרופא ילדים. יש לו אישה בשם דינה. יש לו שני ילדים, יואב ונעמה. ויש לו נכדים."

אסתר הקשיבה. הפנים שלה ספגו את המידע הזה כמו אדמה יבשה שסופגת מים. רופא ילדים. חיפה. נכדים. חיים שלמים שהתקיימו במקביל לחייה שלה, במרחק של שעותיים נסיעה, חיים שהיא מעולם לא הייתה חלק מהם. "הוא רופא," היא חזרה על המילה.

"כן," נועה אמרה. "רופא ילדים מוערך מאוד."

"הוא יודע?" אסתר שאלה. "הוא יודע שאני חיה?"

נועה נשמה עמוק. "הוא יודע. נסעתי אליו, סבתא. נסעתי אליו לפני שבעה חודשים, אחרי שקיבלנו את תוצאות בדיקת הדי-אן-איי של יואב, הבן שלו. ישבתי אצלו בסלון. הראיתי לו את תעודת העולה שלו. הראיתי לו את ציר הזמן. סיפרתי לו עלייך." אסתר רכנה מעט קדימה. המבט שלה חיפש את העיניים של נועה. "ומה הוא אמר."

"הוא לא רוצה, סבתא," נועה אמרה בשקט, הקול שלה מלא בחמלה אבל חסר כל אשליה. "הוא לא מוכן לקבל את זה. הוא אמר שההורים שגידלו אותו הם ההורים שלו. הוא סירב לעשות בדיקה

ישירה. הוא סירב לפתוח את תיק האימוץ שלו. אשתו ביקשה ממני ללכת ולא לחזור."

אסתר חזרה להישען על הכריות. היא הביטה בתקרה. היא לא צעקה, היא לא קיללה, היא לא פרצה בבכי. היא רק נשמה לאט, מכניסה את האוויר ומוציאה אותו. נועה ישבה לצידה, נותנת לה את הזמן שהיא צריכה.

"הוא כועס עליי?" אסתר שאלה לבסוף.

"הוא לא כועס עלייך," נועה מיהרה להגיד. "הוא מפחד. הוא חי כל החיים שלו תחת זהות אחת. הוא בנה את עצמו סביב השם ורד. לחשוב פתאום שהוא נלקח, שהחיים שלו התחילו בשקר, שמישהו גנב אותו מאמא שלו... זה יותר מדי בשבילו. הוא מעדיף להשאיר את הדלת סגורה."

"הוא מפחד," אסתר חזרה על המילים. היא הביטה בדפים שהיו מונחים על המיטה. "בן שבעים וארבע, ועדיין מפחד."

"אי אפשר להכריח אותו, סבתא," נועה אמרה. "בדקנו את זה מבחינה משפטית. אי אפשר לכפות עליו לפתוח את התיק, ואי אפשר לפרסם את זה בלי לפגוע בו. המסמך הזה הוא שלנו. הוא ההוכחה שלנו. אבל הוא לא יביא אותו לכאן."

אסתר הזיזה את ידה לאט והניחה אותה על הדפים המודפסים. היא לא קראה אותם, היא רק הרגישה את הנייר תחת האצבעות שלה.

"אני לא צריכה שהוא יבוא לכאן," אסתר אמרה. הקול שלה היה צלול מאוד עכשיו. "אני לא צריכה שהוא יקרא לי אמא. הוא לא מכיר אותי. הוא לא זוכר את השמיכה הכחולה. הוא זוכר את האישה שגידלה אותו. זה בסדר."

נועה הופתעה מההשלמה המהירה. "את לא כועסת?"

"על מי לכעוס?" אסתר שאלה. "על המדינה? כעסתי מספיק. זה לא החזיר לי אותו. על הילד? איך אני אכעס על ילד שלא ידע

מי הוא? אני שמחה שהוא רופא. אני שמחה שיש לו משפחה. אני שמחה שהוא לא היה רעב, שהוא לא היה לבד. "היא הביטה בנועה, והיה חיוך קטן, כמעט בלתי נראה, בזווית פיה. "הייתי צריכה לדעת שהוא לא מת, נועה. זה מה שהייתי צריכה. הייתי צריכה לדעת שאני לא משוגעת. שהם שיקרו לי, ואני ידעתי את האמת כל הזמן." נועה הרגישה גוש בגרון. היא הבינה פתאום את העומק של מה שאסתר אומרת. במשך שבעים שנה, הנזק הגדול ביותר לא היה רק אובדן הילד, אלא אובדן המציאות. המערכת גרמה לאסתר לפקפק בעצמה, בזיכרון שלה, בשפיות שלה. עכשיו, המסמך הזה החזיר לה את המציאות שלה. הוא לא החזיר לה בן, אבל הוא החזיר לה את הכבוד שלה.

"את לא משוגעת, סבתא," נועה אמרה. "את היית האישה היחידה שידעה את האמת כל השנים האלה." אסתר הנהנה. היא משכה את ידה מהדפים. "קחי את זה," היא אמרה. "תשמרי את זה אצלך במחברת. אני לא צריכה את הניירות האלה. יש לי את מה שאני צריכה." נועה אספה את הדפים והכניסה אותם בחזרה לקלטר. היא קמה מהכיסא.

"תקראי למרים ולדוד," אסתר ביקשה. "תגידי להם להיכנס. הם צריכים לשמוע שאני בסדר. הם פחדו יותר ממני." נועה יצאה מהחדר והלכה למטבח. מרים ודוד עמדו שם, מחכים. הם הסתכלו עליה במבט שואל. "היא בסדר," נועה אמרה. "היא מקבלת את זה. היא רוצה שתיכנסו."

מרים נשפה בהקלה עצומה. היא העבירה יד על פניה ופסעה במהירות לכיוון החדר של אמה. דוד הלך אחריה, צעדיו כבדים אבל פחות מתוחים משהיו קודם. נועה נשארה במטבח. היא שמעה את הקולות מהחדר, קולות שקטים, רגועים. לא היו צעקות, לא היו

התפרצויות. היה רק סוף של סוד ישן.

נועה ניגשה לשולחן האוכל. היא הוציאה את מחברת הספירלה השחורה שלה ואת העט. היא פתחה את המחברת בעמוד ריק. היא ידעה שיש עוד דבר אחד שהיא צריכה לעשות. היא לא יכולה להכריח את עמוס ורד להיכנס לחיים שלהם, אבל היא גם לא יכולה לתת לו לחשוב שהם נעלמו כאילו מעולם לא היו קיימים. הוא צריך לדעת שהאמת נמצאה, גם אם הוא בוחר לא להסתכל עליה. היא התיישבה והתחילה לכתוב. הכתב שלה היה קטן, מסודר, נטול רגשנות עודפת.

"לכבוד ד"ר עמוס ורד," היא כתבה.

"אני כותבת לך את המכתב הזה כדי לעדכן אותך שהחקירה שלי הסתיימה. קיבלנו ממשרד המשפטים את המסמך הרשמי משנת 1952 המאשר את העברתו של זכריה אואד למשמורת מוסדית, ואת פרטי הזהוי שלו, התואמים את שלך. מצורף למכתב זה העתק של המסמך לידיעתך.

אני רוצה להבטיח לך שאין בכוונתנו לפרסם את המסמך, לפנות לתקשורת, או לנקוט בהליכים משפטיים. סבתא שלי, אסתר, עודכנה בפרטים. היא יודעת שאתה חי, שיש לך משפחה, ושאתה רופא. היא שמחה על כך, והיא מכבדת את רצונך שלא ליצור קשר. היא אינה דורשת ממך דבר.

האמת שלנו נמצאה, והיא תישאר אצלנו. אנחנו לא נטריד אותך שוב. אם אי פעם תחליט שאתה מעוניין לדעת יותר, הדלת שלנו תמיד פתוחה.

בכבוד רב,

נועה בן-עמי."

היא סיימה לכתוב, קראה את המכתב שוב, ותלשה את הדף מהמחברת. היא הוציאה עותק מצולם של המסמך מתוך הקלסר, קיפלה את שני הדפים יחד, והכניסה אותם למעטפה לבנה. היא

כתבה על המעטפה את הכתובת של המרפאה בחיפה. היא תשלח את זה מחר בדואר רשום. זה יהיה הסוף. עמוס ורד יקבל את המעטפה. אולי הוא יפתח אותה, אולי הוא יגרוס אותה. אולי הוא יכניס אותה לתוך התיק הרפואי החום שקשור בחוט שמשון, וישמור אותה שם. ההחלטה תהיה שלו. נועה עשתה את חלקה.

היא הכניסה את המעטפה לתיק שלה. היא קמה והלכה לכיוון השיש במטבח. הקומקום הישן של אסתר עמד שם. היא מילאה אותו במים והפעילה אותו. היא לקחה כוס זכוכית פשוטה, שמה בתוכה שקיק תה, והוציאה כמה עלי נענע טריים מקופסת פלסטיק במקרר. היא שטפה את העלים והכניסה אותם לכוס.

המים רתחו. היא מזגה אותם לכוס, צופה בצבע החום־זהוב מתפשט במים, מריחה את הריח החד והמוכר של הנענע. היא לא הוסיפה סוכר. היא ידעה בדיוק איך אסתר שותה את התה שלה.

היא לקחה את הכוס והלכה לכיוון חדר השינה. מרים ודוד יישבו שם, על כיסאות שהביאו מהסלון. הם דיברו עם אסתר על דברים פשוטים, על מזג האוויר, על התרופות, על השבוע הקרוב. המתח יצא מהחדר. נשארה רק עייפות של אחרי מלחמה ארוכה.

נועה נכנסה. היא ניגשה למיטה של אסתר. היא הניחה את כוס התה עם הנענע על המגש הקטן, ליד קופסת הפח הישנה. אסתר הסתכלה על הכוס, ואז הרימה את עיניה אל נועה.

נועה לא אמרה דבר. היא רק עמדה שם, מביטה בסבתה. היא ראתה אישה שאיבדה ילד, אבל מצאה את האמת שלה. היא ראתה משפחה שהפסיקה לפחד מהצללים של עצמה. המכתב בתיק שלה יישלח מחר. המסמכים יתויקו. התיק ייסגר.

אסתר הושיטה יד ולקחה את כוס התה. היא קירבה אותה לשפתיה, נשמה את ריח הנענע, ושתתה לגימה קטנה. היא לא הייתה צריכה להסביר שום דבר לאיש, ואיש לא היה צריך להסביר לה. התה היה חם, המציאות הייתה ברורה, והחדר היה מלא באנשים

שאהבו אותה. זה היה יותר ממה שהיה לה אתמול, וזה היה מספיק.